

गोपा.

पाणिपत्रकमि

कविमति

गोपा.

श्रीगणेशायनमः श्रीसरस्वत्यैनमः श्रीगुरुभ्योनमः श्रीमद्भ्यक्त्योनमः भर्माधिर्मोतिहिकारास्त्रयोपिकुशाः पंचप्राणिनामायनंते यस्मिन्नेतेनैपिराम्
 एतदशोयस्तवंदेविष्णुमोकारवाच्यम् १ याज्ञवल्क्यमुनिभाषितंमुहुर्विन्धरूपविकटोक्तिविस्तृतम् भर्मशास्त्रमृत्तुभिर्मिनाक्षरैर्बालबुद्धिविधयेविविच्येत
 २ याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चित्सौत्तररूपंयाज्ञवल्क्यप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य कथयामास यथा मनुनोक्तं भृगुः तस्य चायमाद्यभ्लोकः योगिनांसनकादो
 नामीश्वरः श्रेष्ठस्तं याज्ञवल्क्यसंज्ञं संपूज्य मनोवाक्कायकर्मभिः पूजयित्वा मुनयः सामश्रवः प्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अमु व न उक्तवन्तः धर्मान्नोस्मभ्यं-
 ब्रूहीति कथंअशेषतः काल्त्वेन केषांचर्णाथिमेतराणां वर्णाब्राह्मणादयः आश्रमाब्रह्मचारिप्रभृतयः इतरे अनुलोमप्रतिष्ठो भजानामूर्ध्ववर्षिसिक्तादयः इ

श्रीगणेशायनमः योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयो ब्रुवन् वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानि शेषतः १

तरशब्दस्य दूहे चेति सर्वनामसज्ञाप्रतिषेधः अत्रच धर्मशब्दः वद्विधस्मान्न धर्मविषयः न दद्यात्तथा वर्णधर्मः आश्रमधर्मः वर्णाश्रमधर्मः गुणधर्मः निमित्तधर्मः
 साधारणधर्मश्चेति तत्र वर्णधर्मो नित्यमद्य ब्राह्मणो वर्जयेदित्यादिः आश्रमधर्मः अग्नीधनमैतसचर्मादिः वर्णाश्रमधर्मः याल्वाशोदंडो ब्राह्मणस्येत्येवमादिः
 गुणधर्मः शास्त्राद्याभिषेकादिगुणशुक्लस्यराज्ञः प्रजापालनादिः निमित्तधर्मो विहितकरणप्रतिषिद्धसेवननिमित्तं प्रायश्चित्तं साधारणो धर्मः अहिंसादिः
 नहिंस्थात्सर्वभूतानीत्याचां डालं साधारणो धर्मः शुक्लः शौचाचारंश्च शिस्तयेदित्याचार्यकरणविधिप्रयुक्तत्वाद्धर्मशास्त्राध्ययनस्य प्रयोजनादिकथनं

भातीरोपपुन्यते तन्मन्त्रायक्रमः माशुपनयनस्तन्मन्त्राभ्यामचारकामचादकामभक्षा ऊर्ध्वसुपनयनात्साग्वेदाध्ययनोपक्रमान्दर्भशास्त्राध्ययन ततोपर्मशास्त्र
 शिदितयमनिपमोपेतस्यवेदाध्ययन ततस्तदर्थमिदमावातस्तदनुष्ठानमिति तद्वयवधिपर्ययकाममोक्षाः शास्त्रेषानेनमप्रतिपाद्यतेतथापिपरमस्यत्राप
 न्याद्धर्मग्रहणमाथान्यचधर्ममूलत्वारितरेषा नचवक्तव्यधर्ममूलोर्थयमूलोपर्ययमिदमितिअविशेषदति यतोयमवरेणापिजपतपस्त्राद्यथात्रादिनाधर्ममि

मिथिलान्यःसर्गोर्गीन्द्रःक्षणाध्यात्वावधीन्मुनीन् यस्मिन्देशेभृगाःकृत्वास्तस्मिन्
 धर्मान्निरोधत ३

सि अर्षन्देशोपिनधममतरणेति एवकाममोक्षावधीनि १ एवपृष्टः मिथिलान्त्वमनगरीतपस्थिताः सयाग्रवल्स्याः योगीश्वराः क्षणभ्यात्मकित्तितात्मनः
 माधायएतेभवणाधिकारिणोस्तिनयेनष्टच्छतीतिपुक्तमेतेभ्योचकुम्भिककृत्यासुनीन् किपस्मिन्देशेभृगाः क्षणस्तस्मिन्धर्मस्मिन्मोपतेति कृष्णसारोभृगो
 यस्मिन्देशेस्वच्छदविहरतिस्मिन्देशेवक्ष्यमाणलक्षणाधर्मास्तुदेयानान्यत्रैवभिप्रायः शीतानारात्मयिदस्यैरित्वात्तार्थस्यधर्मशास्त्राध्यापनविधि २

शिष्येण तदध्ययनकर्तव्यमिति कुतो वगम्यत इत्यत आह पुराणं ब्राह्मणं न्यायस्तर्कविद्या भीमासावेदवाक्यविचारः धर्मशास्त्रं मानवादि अंगानिव्याकरणं
 दीनिषट् एतैरुपेताश्च त्वारोवेदा विद्या पुरुषार्थसाधनज्ञानानि नासां स्थानानि च तदुद्देशास्थानानि हेतव एतानि च त्रैविध्यं किं कैरुद्ध्येतव्यानि
 तदंतर्भूतत्वाद्धर्मशास्त्रमप्यध्येतव्यं तत्रैतानि ब्राह्मणेन विद्यायास्तथै धर्मानुष्ठानानां तद्व्याख्यां धर्मनिष्ठानां तद्व्याचारां रेन विद्यास्थानानां
 न्यनुक्तम्योक्त एतानि ब्राह्मणोऽधिकुरुते स च दृष्टिं दर्शयतीति तरेषामिति मनुष्यपि हि ज्ञातानां धर्मशास्त्राध्ययने अधिकारो ब्राह्मणस्य प्रवचनेनान्यस्येति दर्शयति नित्यं

पुराणन्यायमीमांसाधर्मशास्त्रांगमिश्रिताः वेदाः स्थानानि विद्यानां धर्मस्य च तदुद्देशा ३ मन्यग्विविष्युहारीतयाज्ञवल्क्योशर्नो गिराः
 यमापस्तंबसंवर्ताः कात्यायनबृहस्पती ४ पराशरव्यासशरवल्लिरिव तादक्षगौतमौ शानातपो वसिष्ठश्च धर्मशास्त्रप्रयोजकाः ५

आदिशमशानांतो मंत्रेयस्योदितो विधिः तस्य शास्त्रे धिकारोऽस्मिन् ज्ञेयो नान्यस्य कस्यचित् विदुषा ब्राह्मणेनेदमध्येन व्यंग्यप्रयत्नतः शिष्येभ्यश्च प्रवक्तव्यं सम्यङ्
 न्येन केन चिदिति ३ अस्तु धर्मशास्त्रमध्येन व्यंग्यं याज्ञवल्क्यप्रणीतस्यास्य शास्त्रस्य किमाशातमित्यत आह उशनः शब्दप्रयत्नोद्देशकश्चात्रः याज्ञवल्क्यप्रणीत
 मिदं धर्मशास्त्रमध्येन व्यंग्यमिति भावः नैयपरिसंख्याकितुप्रदर्शनार्थमेतत् अतो बौधायनादेरपि धर्मशास्त्रत्वमविरुद्धम् एतेषां प्रत्येकं प्रामाण्येऽपि साक्षात्
 क्षाणामाकाक्षापरैरपूरणमन्यतः क्रियते विरोधेऽनुविकल्पः ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १००

इदानीपर्मस्वरकहेनूनाह देगोपस्मिन्देराभुगा ह्य्याइत्फक्तल्लसुणः कान्तसञ्जास्यादिः अपाय शमत्प्राप्तेतिवर्जव्यताकलापः इव्यप्रमिग्रहादिलब्ध
गवादि अन्दाभास्तिस्वबुद्धिः तदन्वितायथाप्रवर्तिनया पाम्नविद्ययत्येपमादिवस्वभाणल्लसुणा प्रदीयतेयथानमत्यावसन्तितापापस्वत्पत्यवसानत्यन्य
तेएतन्दर्भम्योन्याबक् रिमेनावदेवनेन्याह सकलमिति अन्यदापिशास्त्रोक्तजाविगुणयामदोभादितल्लभमस्यकारक जातिगुणद्व्यभावार्यत्मकचतुर्वि
धधर्मस्यकारकमित्फक्तमवति तन्ध्वसमस्तव्यस्तनापथाशास्त्रद्वयम् मन्दासर्वचानुवर्तनएव ६ इदानीपर्मस्वजापकहेनूनाह मुनिर्वेदः स्मार्तिर्धर्मशा

देवाकालुगपायेनद्रव्ययुदासुमन्वितम् पात्रेप्रदीयुतयत्तत्सकल्यर्मलसृणाम् ६ सुनिस्मृतिः सदात्वार स्वस्यचप्रियमात्म
नै सम्यक्सकल्पनं कामोपममूलमिदस्मृतम् ७ ईजात्चारदमाहिसादानस्वाध्यायकर्मणाम् अयनुपरमोधमेयद्योगेनात्म
दर्शनिम् ८

[illegible]

कारकहेतुषु ज्ञापकहेतुषु वा सदेहे निर्णयहेतुमाह चत्वारो ब्राह्मणा वेदशास्त्रधर्मज्ञाः पर्यन्तं तिस्रो विद्या अधीयन्त इति त्रैविद्याः तेषां समूहस्यैविद्य धर्मशास्त्र
ज्ञानमत्राप्यनुवर्तते तद्वा पर्वत् सा पूर्वोक्ता पर्वत् पञ्चते सधर्म अध्यात्मज्ञानिषु निपुणतमो वेदधर्मशास्त्रज्ञश्च एकोपि याचं भूते सोऽपि धर्म ९ इत्युपोद्घातमकरण
एतेन विभिस्तोक्तेः सकलशास्त्रोपोद्घातमुक्त्वा इदानीं वर्णादीनां धर्मन्यक्तुं प्रथमं नावहर्णानाह ब्राह्मणक्षत्रियवैश्यभूद्राक्षत्रारो वर्णावस्थमाणलक्षणसौधामा-
द्यास्त्रयो ब्राह्मणक्षत्रियवैश्याद्विजाः द्विर्जायन्त इति द्विजाः तेषां द्विजानां वै एव न्यूद्स्य नियेकाद्याः निषेको गार्भा गानमाद्यो यासानास्तथोक्ताः शमशानं पितृवनं त-

चत्वारो वेदधर्मज्ञाः पर्वत्रैविद्यमेव वा साध्वतेयं सधर्मः स्यादेको वाध्यात्मयित्तमः ९ ब्रह्मक्षत्रियविद्वद्भूद्रावर्णास्त्वाद्यास्त्रयो द्विजाः नि
षेकाद्याः शमशानां तस्तेषां वै मंत्रतृक्रियाः १० गर्भाधानमृत्तौ पुंसः सवृत्तं संपदनात्पुंरा षष्ठेष्टमे वासी मंता मास्यते जातकर्म च ११ अहन्येकाद

शेनामचतुर्थे मासि निष्क्रमः षष्ठे न्नप्राशनमासि चूडाकार्याय आकुल १२

त्संबन्धिकर्म अतो यासां ताः क्रियामत्रैर्भवति १० इदानीं ताः क्रिया अनुक्रामति गर्भाधानमित्यनुगतार्थकर्म नाम भेष्यं एवं वक्ष्यमाणान्यपि तद्गर्भाधानमृत्तौ चतु-
काले वक्ष्यमाणलक्षणैः पुंसवचारव्यं कर्म गर्भचलनात्पूर्वं षष्ठेष्टमे वा मासि सीमतो न्नयनं एते च द्वेष्टुं सवनसीमंतो न्नयने क्षेत्रसंस्कारकर्मत्वात् सकृदेव कार्येन प्रति
गर्भं यथाह देवलः सकृत्संस्कृतानां रीसर्वगर्भेषु संस्कृतेति एते आदिते आगते गर्भकोशात्कुभारे जाते जातकर्म एकादशे हनिनामकरणं तच्च पितामहमाताम
हादिसंबन्धकुलदेवतासंबद्धा यथाह शरवः कुलदेवतासंबद्धपितानामभुर्यादिनिचतुर्थे मासि निष्क्रमलक्षणं कर्म सूर्यावेक्षणं कर्म षष्ठे मास्यन्नप्राशनं कर्म चू-

डाकरणं तु यथाकुलकार्यमिति प्रत्येकं संबध्यते ११ १२

एतेषां नित्यव्यानुबंधं किं फलमाह एषमुक्तेन प्रकारेण गर्भाधानादिभिः संस्कारकर्मभिः कृतेरेन पापशामयानि किमृतं बीजगर्भसमुद्भवः शुक्रशोणितसंघ-
 द्गानव्याधिरुच्यविभक्तिननुपपिन्नस्तन्मत्तादि स्त्रीणाधिशेषमाह एताज्जातफलादिभिर्यः स्त्रीणानूयायिनेवमभैर्ययाकालकार्पायिवाहः पुनः समग्र-
 कः १३ गर्भाधानमवपि रुत्वानन्वनोयाएमेवपेमाह्यणस्योपनायन उपनयनमैवोपनायन स्वार्थे अष्टाष्टानुसारात् भ्रूषेऽयविफल्यः राजाभेकादशो ये
 शस्यसंकेपस्त्रदशो दशत्यर्थं गर्भग्रहण्यसर्वभानुवर्तने समासेरुणीभूतस्यापि गर्भशब्दस्य घट्याविमज्योभयत्राप्यसुवर्तनं कायं गर्भादेकादशो राजा

एवमेतः शमयानिवीजगर्भसमुद्भवम् तूष्णीमेता क्रियास्त्रीणाविवाहस्तसमन्त्रकः १३ गर्भाष्टमेष्टमेवाष्टे व्याघ्रम्योपना-
 यं यथा मेवादशोसंकेविशामेकययाकुल १४ उपनीयगुरुः शिष्यमहाव्याहृतिपूर्वकं चैतमभ्यापयेदेनशौचाचारांश्च शिस्त-
 यत् १५

नात् यथा अयशयानुशासनं केषांशब्दानां लीभिः कृत्वा वेदिकानां भित्ति अत्रापि स्वर्यमिष्यनुवर्तते कुलस्थित्या
 : सद्भाव्याह विपूर्वकवेदमभ्यापयत् मद्राचान्ततयश्च घरादिसंसाताः सप्तपंचमणीतमाः
 त् उपनीयशौचाचार्यशिसुपेरित्यनेन त्रागुपनपनास्तामचारीदर्थितः वर्णधर्मान्नर्नपिवास्त्रीणामप्येवमत्समानं विवाहादयीक-
 गर्भमिद्रादशो विवाहिति स्मृत्यन्तरचन-
 १४ स्वगृह्योक्तविधिनः

तत् उपनीयशौचाचार्यशिसुपेरित्यनेन त्रागुपनपनास्तामचारीदर्थितः वर्णधर्मान्नर्नपिवास्त्रीणामप्येवमत्समानं विवाहादयीक-

शौचाचारानाह कर्णस्थं ब्रह्मसूत्रं यस्य स तथोक्तः कर्णस्थं दक्षिणः पवित्रं दक्षिणे कर्णे कृत्वा विष्णुमूत्रमुत्सृजेदिति लिङ्गात् असा बहनि संध्यो
 श्व उदङ्मुखो मूत्रपुरीषे कुर्यात् चकाराङ्गस्मादिरहिते देशे रात्रौ तु दक्षिणासुरवः १६ किंच अनंतरं शिम्भगृहीत्वा उत्थाय उत्थताभिरद्भिर्वक्ष्यमाण
 लक्षणाभिर्मृद्भिश्च गंधलेपयोः क्षयकरं शौचं कुर्यात् अतद्रितः अनलसः उद्धृताभिरिति जलांतः शौचं निषेधः अत्र गंधलेपक्षयकरमिति सर्वाभिप्राया
 साधारणं शौचमिदं मृत्संख्या नियमस्त्वदृष्टार्थः १७ सुचौ असुचिद्रव्यासं स्पृष्टे देशे इत्थं पादानादुपानच्छयनासनादि निषेधः उपविष्टः न स्थितः न श

दिवासंध्यासु कर्णस्थं ब्रह्मसूत्रं उदङ्मुखः कुर्यान्मूत्रपुरीषे च रात्रौ चेदक्षिणासुरवः १६ गृहीत शिम्भश्चोत्थाय मृद्भिर्
 स्पृष्टुर्तेजलैः गंधलेपक्षयकरं शौचं कुर्यादितद्रितः १७ अतर्जसुः सुचौ देशे उपविष्ट उदङ्मुखः प्राग्वा ब्राह्मेण तीर्थे
 न द्विजो नित्यमुपस्पृशेत् १८ कनिष्ठादेशे नित्यगुष्ठमूलान्यग्रकरस्य च प्रजापतिपितृब्रह्मदेवतीर्थान्यनुकमात् १९

यानं प्रव्होगच्छन्वा उदङ्मुखः प्राङ्मुखो वेति दिगंतरनिवृत्तिः सुचौ देशे इत्येतस्मात्सादप्रक्षालनप्राप्तिः ब्राह्मेण तीर्थे न वक्ष्यमाण लक्षणेन द्विजो न मृ
 द्भादिः नित्यं सर्वकालं आश्रमांतरगतोऽप्युपस्पृशेत् आचामेत् कथमंतर्जसुः जातु नोर्मध्ये हस्तौ कृत्वा दक्षिणेन हस्तेनेति १८ तीर्थान्याह कनि
 ष्ठायास्तेजान्या अंगुष्ठस्य मूलानिकरस्याग्रं च प्रजापतिपितृब्रह्मदेवतीर्थानि यथाक्रमं वेदितव्यानि १९ ध ६३

वारप्रयमपः पीत्तामुस्वमरुषमुत्तेनदिरुन्मृज्यम्वानिसिद्वाणिः कर्णकायगत्वा निघ्राणादीनि अक्रियस्फुरोत् अद्भिर्द्रव्यातसससृष्टाभिः पुनरद्भि
 त्यन्महणपविच्छिद्रमुदकस्पर्शचार्यं पुनस्माएवविशिनष्टि प्रकृतिस्थाभिः गधरूपरसस्पर्शान्तरमग्रामाभि फेनतुहुदरहिताभि सुशब्दादपथा
 रागतानोन्मृदायावर्जितानात्प्रभिवेषाः २० दल्लठतालुगग्रभिरद्विर्ययाक्रमेणद्विजातयः शब्धयवि स्वीचनूद्रम्य अंतत अनेनतालुनास्पृष्टाभिः सकृदि
 नित्यैश्यादिशेषाः चशब्दादनुपन्वितौवि २१ याताः स्मययथाशास्त्रमन्दैरतर्मेचो आरोदिष्टेत्येवमारिभिः यार्जन प्राणस्यमः प्राणायाम वत्समा

त्रि प्रास्यापोदिरुन्मृज्यस्वान्यदिः ससुपसृष्टोत् अद्विस्तुप्रकृतिस्थाभिर्हीनाभि फेनतुहुदौ २० दल्लठतालुगात्रिस्तु
 यथासस्यद्विजातयः शस्त्र्येरनुस्तीत्वमुद्रयसकवस्पृष्टाभिदुततः २१ त्वानमब्देवतेमत्र मोजनप्राणस्यमः सूर्यस्य
 चायुपस्थानगायत्र्या प्रत्यहजफः २२ गायत्रीशिरसासाहजपद्याहृतिपूर्विकाम् प्रतिमणवससुक्तात्रिरयप्राणसय
 मः २३

णल्लक्षणः ततः सूर्यस्यचायुपस्थानसीरेणमत्रेण गायत्र्यास्तस्यवितुर्वरेण्यमित्यादेः प्रतिदिवसजपाकार्यः कार्यशब्दाययादि
 गमत्यैकमभिसंभ्यते २२ गायत्रीपूर्वोक्त्य आपोन्योतिमित्यादिनाशिरसासमुक्ता उक्तव्यावृत्तिपूर्विकाप्रतिव्यादृतिमणवेनससुक्ता ॐ भू ॐ भू
 कः ॐ स्वविति त्रीनूवारान्सुम्यनासिक्तासंज्ञारिक्तासुनिर्बन्धन्नानुसानेपेदिस्वयसर्वप्रमाणायामः २३ ॐ ॐ ॐ

प्राणायामं पूर्वोक्तकृत्वा तृचेनाब्देव तेन पूर्वोक्तेनात्मानमद्भिः प्रोक्ष्य सावित्रीजपन् प्रत्यक् संध्यामासीत् अर्थात् प्रत्यक्षं सुखं दत्तं तिलभ्यते आतारको दयात्
तारको दयावधि प्राक् संध्यां प्रातः समये एवं पूर्वोक्तविधिमाचरन् प्राङ्मुखः सूर्यो दयावधि तिष्ठेत् अहोरात्रयोः संधौ या क्रिया विधीयते सा संध्या तत्र
अहः संपूर्णादित्यमंडलदर्शनयोग्यः कालः तद्दिपरीतारात्रिः यस्मिन् काले खंडमंडलस्योपलब्धिः समधिः २४ २५ ततः संध्योपासनानंतरं द्वयोः संध्यः

प्राणानायम्य संप्रोक्ष्य तृचेनाब्देव तेन सु जपन् नासीत् सावित्रीं प्रत्यगातारको दयात् २४ संध्यां प्राक् प्रातरं वह्नि तिष्ठेदा
सूर्यदर्शनात् अग्नि कार्यततः कुर्यात्संध्ययोरुभयोरपि २५ ततो भिवादये हृद्धानसावहमिति बुवन् २६ गुरुचेवायु
पासीत् स्वाध्यायार्थं समाहितः आहूतश्चाप्यधीयीत लब्धं तस्मै निवेदयेत् हिततस्याचरे नित्यमनोवाक्कायकर्मभिः २७

योरग्नि कार्यं अग्नौ कार्यं समित्य क्षेपादि यत्तत् कुर्यात् स्वगृह्योक्तेन विधिना तदनंतरं हृद्धान् गुरुप्रपृष्टीन भिवादयेत् कथं असौ देव दत्तशर्मा ह मिति स्वना
मकीर्तयन् २६ तथा गुरुवक्ष्यमाणलक्षणसु पासीत् तत्पारिचर्या परस्मदधीनं तिष्ठेत् स्वाध्यायार्थमभ्यसनसिद्धये समाहितो गविक्षितमन्त्रितो भवेत् आहूतश्चाप्य
धीयीत सुवाहूत एवाधीयीत न स्वयं गुरुं प्रेरयेत् यच्च लब्धं तत्सर्वं गुरवे निवेदयेत् तथा तस्मै गुरोर्हितमाचरेत् नित्यं सदा मनोवाक्कायकर्मभिः न प्रतिकूलं कुर्यात्
अपि शब्दादुरुदर्शने गौतमोक्तं कदमावृतादिवर्जयेत् २७ २८ २९

कृतज्ञाद्गोहिम्पुषा विश्विद्वत्प्राप्तयुक्तः अध्याप्याधर्मसाधुशक्तमिज्ञानविद्वत् ३०
 मेस्त्वत्पुत्रपारयन् आत्मोपुत्रे च स्वभगिणे वात्सल्येन ३१ आदिपुत्र ३२
 पादभियविशामि स्थवपाययाक्रमम् ३३
 क्वाभिरतेषु मे स्वचरेत् आत्मपुत्रये भक्त्येन ३४
 मात् अम्बबादागान् ३५

[illegible]

अस्यास्यतिरेहि भिस्तोहो भवति इत्येवमपि कथं न सत्ययत्तिर्वा ३० ७ ८

पूर्वोक्तेनविधिनाभिदशमाहृत्यगुरवेनिवेद्यतदनुज्ञयाकृतान्निकार्योवाग्यतोभौनी-
 अन्नंसत्कृत्यसंपूज्यअकुल्लयन्ननिंदन् अपोषानक्रियापूर्वअमृ-
 तोपस्तरणमसीत्यादिकंपूर्वकृत्वासुंजीत अचपुनरग्निकार्यग्रहणंसंध्याकालेकथंचिदकृतान्निकार्यस्यकालांतरविधानार्थेनपुनस्तृतीयप्राप्त्यर्थ ३१ अ-
 ह्नचर्येस्थितः एकान्नंनाद्यादनापदिव्याध्याभावे ब्राह्मणःपुनःश्राद्धेभ्यार्थितःसन्काममश्नीयात् यतमपीडयन्मधुमांसपरिहारेण अत्रब्राह्मणान्न
 णांक्षत्रियादेःश्राद्धभोजनव्युदासार्थराजन्यवैश्ययोश्चैवनेतत्कर्मप्रचक्षतेइतिस्मरणात् ३२ मधु-क्षौद्रंनमद्यं तस्यनित्यंब्राह्मणोमद्यंवर्जयेदितिनि-

कृतान्निकार्योसुंजीतवाग्यतोशुर्वनुज्ञया अपोषानक्रियापूर्वसत्कृत्यान्नमकुल्लयन् ३१ अह्नचर्येस्थितोनेकमन्नमद्यादनापदि
 ब्राह्मणःकाममश्नीयाच्छ्राद्धयतमपीडयन् ३२ मधुमांसजनौच्छिष्टसुक्तस्थीप्राणिहिसनम् भास्करालोकनाम्नीलपरिवादादिवर्ज-
 येत् ३३ सगुरुयःक्रियाःकृत्वावेदमस्मैप्रयच्छतिउपनीयददद्दमाचार्यःसउदाहृतः ३४

वेधात् मांसंछागादेरपिअंजनंघृतादिनागात्रस्य
 कज्जलादिनाचाक्ष्णोःउच्छिष्टंअगुरोःशक्तंनिष्ठुरवाक्यंनान्नरसः तस्याभक्ष्यमकरणेनिषेधात् स्त्रियसुपभोगे प्राणिहिसनंजीववधः भास्कर
 यावलोकनंअम्नीलमसत्यभाषणं परिवादःसदसदूपस्यपरदोषस्यव्याख्यापनं आदिशब्दात्सृत्यंतरोक्तगंधमाल्यादिगृह्यते एतानिब्रह्मचारीवर्जयेत्
 ३३ योसौगर्भाधानाद्याउपनयनानाःक्रियायथाविधिकृत्वावेदमस्मैब्रह्मचारिणेप्रयच्छतिसगुरुःयःपुनरुपनयनमात्रंकृत्वावेदददानिसआचार्यः ३४ ध्र

३८ आद्यास्त्रयोद्विजाइत्युक्तं तत्र हेतुमाह मातुः सकाशात्प्रथमं जायंते मैत्रीबंधनात् द्वितीयं जन्म यस्मात्तस्मादेते ब्राह्मणक्षत्रियवैश्याद्विजाउच्यन्ते ३९
वेदग्रहणाध्ययनफलमाह यज्ञानाञ्चितस्मात्तानां तपसां कायसंताप रूपाणां चांद्रायणादीनां सुभानां च कर्मणां उपनयनादि सस्काराणामवबोधकत्वेन
वेद एव द्विजातीनां परोनिः श्रेयसकरः मोक्षकरो नान्यः वेद एवेति तन्मूलत्वेन स्मृतेरसुपलक्षणादर्थः ४० ग्रहणाध्ययनफलसुक्ते दानीं काम्यब्रह्मयज्ञा

अत ऊर्ध्वं पतंत्येते सर्वधर्मबहिष्कृताः सावित्रीपतिता ब्राह्म्यास्तोमादृते ऋतोः ३८ मातुर्यदग्रे जायंते द्वितीयं मौजिब
धनात् ब्राह्मणक्षत्रियविशस्तस्मादेते द्विजाः स्मृताः ३९ यज्ञानां तपसा चैव सुभानां चैव कर्मणाम् वेद एव द्विजातीनां निः
श्रेयसकरः परः ४० मधुना पयसा चैव स देवास्तपयन्त द्विजः पितृन्मधुघृताभ्या च ऋचो धीति च योन्येहम् ४१ यजूषि शक्ति
तो धीते योन्येह स घृतामृतैः प्रीणाति देवाना ज्येन मधुना च पितृस्तथा ४२ सप्तुसोम घृतं देवास्तपयेद्यो न्येह पठेत् सामानि
तृप्तिं कुयाच्च पितृणामधुसर्पिषा ४३

ध्ययनफलमाह योन्येहं ऋचो धीते स मधुना पयसा च देवान् पितृन्मधुघृताभ्यां तपय
यति यः पुनः शक्तिर्योन्येहं यजूष्यधीते स घृतामृतैर्देवान् पितृन्मधुघृताभ्यां तपयति यस्तु सामान्यन्यहमधीते स सोम घृतैर्देवान् पितृन्मधु
सर्पिष्यं प्रीणाति ऋगादिग्रहणं सामान्येन ऋगादिमंत्रास्यर्थम् ४१ ४२ ४३ ४४ ४५

स्वानाननरकिंकुर्पादत आद अविपुनवचर्य अस्वत्तितव क्षत्र्यः लक्षण्यावात्मा भवनरत्नक्षणोयुक्ता वात्यानितनुओमकशदशानादीनि
मनुनीचानि भाभ्यनराणि अशोपिडास्त्वत्यायाधलायनोक्तविपिन्नाद्यातव्यानि पूर्वस्थाराचीगोष्ठवल्पीकफितवस्थानरु दरणक्षत्रचतुष्यथस्म
शानेभ्योयुनिकयदृतापिडादककर्तव्य नयानुक्रमेणप्रथमपि डेस्पृष्टेधान्यवतीभवत् दितायेस्पृष्टपशुमतीभवत् तत्
वति चतुष्यविचरिन्नाचमुरास्त्रजन्मनपराभवति स्वमेयोगिणी वहेवध्या सममेव्यभिचारिणी अष्टमैविधवाभवेदित्याचलाभनस्मरणान् स्थि
यनपुनकल्यनिरुतयेस्थानेनपरीक्षिता अनन्यपूर्विकादानेनापभोगेनचासुक्रवातरापरिगृहीता क्वाताकमनीयावोदुर्मनोनयनानदक्षारिणी यस्या

अविपुनमस्तचर्योलक्षण्यास्थियसुदहव् अनन्यपूर्विकाकानामसपिडायवीयसी ५२

मनच्यदुयोर्निर्वपन्मस्यादृदितित्वापस्ववस्मरणान् एतच्चन्यूनाधिकागारित्याद्यदावाभावे असापिडासमानएक पिंडोदेहोयस्या सासपिडान
सपिडा अमपिडाता नपिंडनाएकशरीरावयवान्वयेनभवति नयादिपुनस्य पितृशरीरावयवान्वयेनपिनासहसापिडभम् एषविनामह्यादिभिरपि
पितृदारेणतच्छरीरावयवान्वयान् एवमातृशरीरावयवान्वयेनयात्रातयाभातामह्यादिभिरपिमातृदारेण नयामातृवस्तुमातृद्व्यादिभिरपि एकश
गतापचान्वयान् नयापितृव्यपितृन्त्यादिभिरपि नयापत्यासह पत्न्याएकशरीरावयवान्वयेनया एवमातृव आर्याणामपिपरस्परमेकरशरीरावयवैः सह

पिंडोदेहोयस्या सासपिडान
एषविनामह्यादिभिरपि
नयामातृवस्तुमातृद्व्यादिभिरपि एकश
गतापचान्वयान् नयापितृव्यपितृन्त्यादिभिरपि नयापत्यासह पत्न्याएकशरीरावयवान्वयेनया एवमातृव आर्याणामपिपरस्परमेकरशरीरावयवैः सह

शरीरारंभकत्वेन एवं यत्र यत्र सपिंडशब्दस्तत्र तत्र साक्षात्परं पर्याया एकशरीरावयवान्वयोवेदितव्यः यद्येवंमातामहादीनामपि दशाहंशावभा-
 रं सपिंडेषु विधीयत इत्यविशेषेणाप्राप्नोति स्यादेतत् यदि तत्र प्रज्ञानाभिन्तरं कुर्तुरित्यादिविशेषवचनं न स्यादत आत्मन इत्यादिभ्युत्पन्नं तत्र प्रजाय
 स्तितत्र दशाहमित्येतद्वचनमवतिष्ठते अवश्यं चैकशरीरावयवान्वयेन सापिंड्यं वर्णनीयं आत्मा हि जज्ञे आत्मन इत्यादिभ्युत्पन्नं तत्र प्रजाय
 स्वेति च स एवायं पिरूढः प्रत्यक्षेणोपलभ्यत इत्याद्यापस्तंबवचनाच्च तथागर्भोपनिषदि एतत्प्रादुर्भूतं शरीरं त्रीणि पितृ तस्त्रीणि मातृ तः
 अस्मिन्नायु मज्जानः पितृ तः त्वङ्मांसरूधिराणि मातृ त इति तत्र तत्रावयवान्वयमिति पादनात् निर्वाप्यपिंडान्वयेन पुसापिंड्ये मातृ संताने भ्रा

अरोगिणीं भ्रातृमतीं ससमानां वर्षगोत्रजाम्

आदिषु च सापिंड्यं न स्यात् संसुदायशक्त्यंगीकारेण रूढिपरिग्रहे अवश्यवशक्तिस्तत्र तत्रावगम्यमानापरित्यक्ता स्यात् परंपरयैकशरीरावयवा
 न्वयेन सापिंड्येयत्वात् तत्र संगस्तथावक्ष्यामः यवीयसीवयसाप्रमाणतश्च न्यूनामुद्धेतुपरिणयेत् सगृह्योक्तविधिना ५२ विशेषांतरमप्याह
 अरोगिणीं अविक्लिस्तीयव्याध्यानुपसृष्टां भ्रातृमतीपुत्रिकाकरणशंका निवृत्तये अनेनापरिभाषितापि पुत्रिकाभवतीति गम्यते असमानां वर्ष
 गोत्रजां अर्धे रिदमां वर्षेनामप्रवर इत्यर्थः गोत्रं वंशपरंपराप्रसिद्धं आर्षं च गोत्रं च आर्षगोत्रेयस्यासौ समानां वर्षगोत्रस्तस्माज्जाता-

समानार्थगोत्रजनसमाभार्थगीर्तिना असमानार्थगोत्रजाना गोत्रप्रवर्तनं पृथक् पृथक् पुरुषासे निमित्तं तेनासमानगोत्रजा असमानार्थजामि
त्यर्थं तथाचासमानपदं विवाहदमितीतमा तथाच असपिडाचयाभावुरासपिडाचयापितुमिमित्तुः तथाभातृगोत्राभ्यपरिणयाक्रेवित्क
मातृघत्सादिदुहितृनिषेधा तथा असगोत्राभित्यनेनासपिडाया अपिभित्तसामान्याया समानगोत्राया निषेधा असमानप्रवराभित्यनेनापितृघत्स
द्या असगोत्राया अपिसेमानप्रवराया निषेधा तथा असपिडाभित्येतत्सार्पवर्णिकसर्वपसापिउपसद्भावा असमानार्थगोत्रजाभित्येतत्सैवार्णिक

पञ्चमात्समा दूर्ध्वमावतः पितृतस्तथा ५३

विषय यपपिरान्यविशामाभित्तिकगोत्राभावात्सर्वभावस्तथापिपुरोहितगोत्रप्रवर्तनीयेदित्यौ तथाच यजमानस्यार्पेयान् प्रसृणीतदकल्पा
पौरोहित्याद्वानत्यग्रमवृणानेदत्याह वृत्तायना सपिडासुसमानगोत्रासुसमानप्रवरासु भार्यात्वमेव नोत्पद्यते येगिण्यादिसुप्तु भायावेतुल्येपिदृष्ट-
मिरीधस्व असपिडाभित्यनेकशरीरान्यद्वारेणसाक्षात्परेणचसार्पिद्वयमुक्ततथासर्वप्रवर्तस्वरथाकयनिवनादौससारेभवतीत्यसिप्रसगरत्यम-
आह मावतोभातुः संतानेपचमा दूर्ध्व पितृनापितुस्समानेसप्तमा दूर्ध्वसापिद्व्यानिवर्चनइतिशेषः अतश्चायसापिउ-
यवर्षमात्रो

पिनिर्मथ्यपकजादिशब्दवन्नियतविषयएव तथाचपित्रादयः षट्सपिंडाः पुत्रादयश्चषट् आत्माचसप्तमः संतानमेदेपियतः संतानमेदस्तमादायग
 णयेद्यावत्सप्तमइतिसर्वत्रयोजनीयं तथाचमातरमारभ्यतसितृपितामहादिगणनायांपंचमपुरुषवर्तिनीमातृतः पंचमीत्युपचर्यते एवंपितरमारभ्यत
 त्सित्रादिगणनायांसप्तमपुरुषसंतानवर्तिनीपितृतः सप्तमीति तथाच भगिन्योर्भगिनीप्रात्रोभ्यातृपुत्रीपितृव्ययोः विवाहेह्यादिभूतत्वाच्छारथाभेदो
 वगण्यते यदपिचसिद्धेनोक्तं पंचमीसप्तमीचैवमातृत पितृतस्तथेति त्रीनतीत्यमातृतः पंचातीत्यच पितृत इतिचपैठीनसिना तदव्यवर्तुः निषेधार्थेनपु
 नस्तस्यास्यार्थमिति सर्वस्मृतीनामगिरोधः एतच्चसमानजातीयेदृष्टव्यं विजातीयेतुविशेषः यद्येकजाताबहवः पृथक्क्षेत्राः पृथक्जनाः एक

दशपूरुषविरव्याताच्छोत्रियाणामहाकुलात्

पिंडाः पृथक्क्षेत्राः पिंडस्त्वावर्ततेत्रिषु एकस्मात्मास्यादेजिताः एकजाताः पृथक् क्षेत्राः भिन्नजातीयास्तुस्त्रीषुजाताः पृथक्जनाः समानजातीया
 सुभिन्नस्तुस्त्रीषुजाताः तैएकपिंडाः सपिंडाः किंतुपृथक्क्षेत्राः पृथक्क्षेत्रांचमाशौचप्रकरणेवक्ष्यामः पिंडस्त्वावर्ततेत्रिषुत्रिपुरुषमेवसापिंड्यासि
 ति ५३ पुरुषाएवपूरुषाः दशभिः पूरुषैः मातृतः पंचभिः पितृतः पंचभिर्विरस्यातंचकुलंतस्मात् श्रोत्रियाणामधीतवेदानां अध्ययनसुपलक्षणं
 शुताध्ययनसंपन्नानां महच्चतकुलंचमहाकुलपुत्रपौत्रपशुदासीग्रामादिसमृद्धं तस्मात्कन्याआहर्तव्येतिनियम्यते ५४

एवमर्बतःमासीसत्यामपवादमाह सत्त्वारिणोरोगः कुक्षपस्थारमधूनया शङ्कशोणितद्वारेणानुप्रविशतोदोषाः पुनः हीनक्रियानि पुरुषत्वादयो
मनुनोक्ता एतैः समन्वितात् स्मितादपि पूर्वोक्तान्माहाकुल्यादपिनाहर्त्तव्या ५४ एवंक्रान्त्यद्वारेणोनियमसुल्लाकन्यदालेवरनियममाह एतैरेवपूर्वो
क्तैर्योगैर्मुक्तोदोषैश्चवर्तितोवचेमवति तस्माद्यमपद्येविशेषः सर्वार्थउक्तदोषानहीनवर्ण शोभियस्त्वयचमुक्तध्ययनसपन्नः बलात्प्रयत्नेनपुस्त्वपशि

स्मितादापिनसत्त्वारिरागदोषसमन्वितात् ५४ एतैरेवगुणैर्युक्तः सर्वार्थ शोभियोक्तः यस्मात्प्रशिक्षितः पुस्त्वयुवाधीमान्
जनप्रियः ५५

क्षितः परासोपायमनारदेनदर्शिताः यस्याप्सु कृतवते बीजं हादिसुप्रचक्रेनित पुमान्माहृत्सर्गेरतेविपरीते स्तब्धदुक्कद-
ति युवानश्रुः धीमान्खीकिकर्षेदिकव्यवहारेषु विपुणमिति जनप्रियः स्मितपूर्वधृष्टमिमाषणारिभिर्नुरक्तजनः रक्षिपुत्रधर्मायैवेनविवादस्ति
विद्यः तपपुत्रार्थेदिभिः भिद्यः क्रोस्वत्र तत्रनित्येप्रजावैचवर्णाः शोभियोचरइत्यनेन सर्वार्थोमरव्यादर्शिता ५५ ५६ ५७

इदानीकाम्ये नित्यसयोगोचासुकल्योवक्तव्य इत्याह यदुच्यते कामतस्तत्प्रवृत्तानामिमाः स्युः क्रमशोवराइत्युपक्रम्य ब्राह्मणस्य च तस्योभार्याः क्षत्रियस्य तिस्रः वैश्यस्य द्वे इति द्विजातीनां शूद्रावेदनमिति नेतृदासवल्स्यस्य मत्त यस्मादयं द्विजातिस्तत्र स्वयं जायते तज्जाया जाया भवति यदस्या जायते पुनरिति श्रुतेः अत्र च तत्रात्मा जायते स्वयमिति हेतुं वदता नैत्यकपुत्रोत्सादनाय काम्यकपुत्रोत्सादनाय काम्यकपुत्रोत्सादनाय निषेधं कुर्वता नैत्यकपुत्रोत्सादनापुत्रोत्सादनापुत्रोत्सादने ब्राह्मणस्य क्षत्रिया वैश्ये क्षत्रियस्य च वैश्याभ्यनुज्ञाता भवति ५६ इदानीरतिकामस्योत्पन्नपुत्रस्य

यदुच्यते द्विजातीनां शूद्रादारोपसंग्रहः नैतन्मम मतं यस्मात्तत्रात्मा जायते स्वयम् ५६ तिस्रो वर्णान्निपू
 व्यं ण हेतुर्थे कायथाक्रमम् ब्राह्मणक्षत्रियविशाभार्यास्याशूद्रजन्मिनः ५७

विनष्टभार्यस्याश्रमांतरानधिकारिणो गृहस्थाश्रमावस्थानमात्राभिकांक्षिणः परिपायनक्रममाह वर्णक्रमेण ब्राह्मणस्य तिस्रः क्षत्रियस्य द्वे वैश्यस्यैकाशूद्रस्य तु स्यैव भार्या भवति सवर्णा पुनः सर्वेषां सुरत्या स्थितेव पूर्वस्याः पूर्वस्या अप्पावे उत्तरोत्तरा भवति अयमेव च क्रमो नैत्यकापुत्रोत्सादनाय काम्यकपुत्रोत्सादनाय काम्यकपुत्रोत्सादनाय निषेधं कुर्वता नैत्यकपुत्रोत्सादनापुत्रोत्सादनापुत्रोत्सादने ब्राह्मणस्य क्षत्रिया वैश्ये क्षत्रियस्य च वैश्याभ्यनुज्ञाता भवति ५७ इदानीरतिकामस्योत्पन्नपुत्रस्य

[illegible][illegible]

नर्द्रणिणादानाष्णपयस्तुप
पयणादिरिणयनेचिरोपमाह

युद्धेनापहरणार्त्तं पेशाचरूपं न्यक्त्यल्लत्तं छन्देन छन्दश्चात्राप्यवस्थात्तपहरणात्, दशसप्तव्याहाराणां पञ्चमनस्यदस
न्यागणिरेयमायकः क्षत्रियकल्याणुशरगृण्यियात्, वैश्यागणोदसादद्यादुक्कहवेदनेमृदापुनर्वसनम्यदशा यथाहमनुः वसनस्यदस

दानुक्रममाह एतेषांपिआदीनां पूर्वपूर्वाभावेपरः परः कन्याप्रदः प्रकृतिस्थयेत् यद्युन्मादादिदोषवान्भवति अतोयस्याधिकारः सोऽप्रयच्छन्
 प्लूणाहत्यामृतावृत्ताचामोति एतच्चोक्तलक्षणवरसंभवेवेदितव्यम् यदा पुनर्दातृणामभावस्तदाकन्यैवगम्यगमनार्हमुक्तलक्षणस्वयमेववरयेत् ६३
 ६४ सकृदेवकन्याप्रदीयतदतिशक्त्यनियमः अतस्तांदत्याअपहरन्चोरेवंदंड्य. एवंसर्वत्रप्रतिषेधे प्राप्ते अपवादमाह यदिपूर्वस्माद्वरात्त्रेयान् विद्या

पितापितामहोभ्रातासकुल्योजननीतिशा कन्याप्रदः पूर्वनाशे प्रकृतिस्थः परः परः ६३ अप्रयच्छन्समाभौति प्लूणाहत्यामृता
 वृत्तौ गम्यत्यभावैदातृणाकन्याकुंभस्वयंवरम् ६४ सकृद्वदीयते कन्याहरस्तांचोरदंडमाकुं दत्तामपिहरेत्पूर्वाच्छ्रेयाश्चैदरआ
 व्रजेत् ६५ अनारव्यायदददोषदंडउत्तमसाहसम् अदुष्टानुत्यजन्दंड्या दूषयस्कसुषाशतम् ६६

मिजनाद्यातिशययुक्तोवर आगच्छति पूर्वस्यच प्राप्तकयोगोदुर्दत्तत्वं वा न दादत्तामपिहरेत् एतच्चसप्तमपदान् प्राकट्टव्यम् ६५ यः पुनश्चसक्तार्थोक्तिं
 दोषमनारव्यायकन्याप्रयच्छति असावुत्तमसाहसंदंड्यः उत्तमसाहसवस्यते अदुष्टानुप्रतिगृह्यत्यजन्उत्तमसाहसमेवदंड्यः यः पुनर्विवाहा
 दोषादिना असिद्धिं दोषैर्दीर्घरोगादिभिक्तन्या दूषयतिसपणानावक्ष्यमाणलक्षणानाशतदंड्यः ६६ ७
 ७ ७ ७

अनन्यपूर्विकामिन्यपुनर्वापि विधापुनर्भूतः स्वेभिर्गोचरेति पुनर्भूतः पिद्विधा दस्तानास्तान्
नक्षत्रानाम्नायतमगोचरपुनरपमवपद्विधा अद्यतापुन सस्कारवृषिता यापुनः अगोचरेपित्यस्त्यक्तमनः सवर्णमाग्रयनिसास्त्रैरिणीति ६७ एवम
यमिक्तारेणान्यदृवापुनैनामविशेषमाह अप्रभामलब्धपुनोपिनादिभिः पुनार्थमनु नातोदवराभर्तुः कनीयान् भ्रातासपिदोचउच्छलक्षणा सगा
भाया लनेपापुन्यपुनैनामावेपः पर गृता मृक्तसर्वाग भन्तावेववक्ष्यमाणलक्षणे इया हच्छेद आगर्भेस्त्यतोऽर्ध्वपुनर्गच्छन् अन्येनवाप्रकरेणप
तिनोभवति अनेनविधिनात्यन्त पूर्वपरिणेतुः क्षेत्रजः पुत्राभवन् एतच्चयादत्ताविषयमित्याचार्याः यस्यामियेतकल्यायावाचासत्येकतेपतिः वामनेन

अस्तताच दस्तानैवपुनर्भूतः सस्तुजापुन स्वेरिणीयापुतिहत्वाम् वणकामतः ययेत् ६७ अपुत्रागुर्वनुजातोदेवगुपुत्रकाम्यया स
पिद्विधानगान्धाबाधताभ्यक्तभन्ताविधात् ६८ आगर्भसमवाहच्छत्यतितस्तन्यथाभवेत् अनेनविधिनाजातः क्षेत्रजोस्त्यभवत्सत

६९ दृताधिकारामन्त्रिनापिदमात्रोपनीमिनीम् परिच्छतामध गय्यावासयेद्यभिचारिणीम् विधानेनभिजोपिदेतदेवद्विमनुस्मरणान्

६९ व्यस्तिकारिणीपन्याह पाभ्यभिचरनिनादृताधिकारमृत्पभरणवधिकाररहिता मल्लिनाभननाभ्यनननुभवन्वाभरणान्मुन्यापिदक्षोपजीविनीयाह
याद्यामानभोननाधिकारादिभिः परिच्छतामृत्तलशापिनीस्त्वेषमनेवनामयेत् वेराग्यजनचार्यनपुनः शल्यपर्ययन्युसयरदमिपुनर्ज्वेनाचारयेद्वनमिष्टयस्याप
स्मिन्तोपदेशात् ७०

तस्याअल्पप्रायश्चित्तार्थमर्थवादमाह परिणयनात्पूर्वसोमगंधर्ववन्हयः स्त्रियोषुत्कायथाक्रमंतासांशौचमधुरवचनसर्वमेध्यत्वानिदत्तवंतः तस्मात्त्रि-
यः सर्वत्रस्पर्शनालिंगनादिषुमेध्याः सुद्धाः स्मृताः ७१ नचतस्यास्तर्हिदोषोनास्तीत्याशंकनीयमित्याह अप्रकाशितान्मनोव्यभिचारात्पुरुषांतरसंभोगसं-
कल्यात् यदपुण्यंतस्यचभूतोरजोदर्शनेशुद्धिः सूद्रकृतेतुगर्भेत्यागः ब्राह्मणक्षत्रियविशाभार्थाः शूद्रेणसंगताः अप्रजाताविशह्यंतिप्रायश्चित्तेननेतरादितिस्मर-
तथागर्भवधेभर्तृवधेमहापातकेचब्रह्महत्यादौआदित्रहणाच्छिव्यादिगमनेचत्यागः चतस्रस्तुपरित्याज्याः शिव्यगागुरुगान्चया पतिघ्नीचविशेषेणजु-

सोमः शौचंददावासांगंधर्वश्चशुभांगिरसू पावकः सर्वमेध्यत्वंमेध्यावेयोषितोत्पतः ७१ व्यभिचारादहो
शुद्धिर्गर्भेत्यागोविधीयते गर्भभर्तृवधादौचतश्चामहतिपातके ७२ स्ररापीव्याधिताधूर्त्तावेध्याथैध्याप्रि
यवदा स्त्रीप्रसूश्चाधिवेत्तव्यापुरुषद्वेषिणीतथा ७३

गितोपगताचयेतिव्यासस्मरणात् जुंगितः प्रतिलोमजश्वर्मका-
रादिः त्यागश्चोपभोगधर्मकार्ययोः ननुनिष्काशनंगृहातस्याः निरुंध्यादेकवेश्चनीतिनियमात् ७२ द्वितीयपरिणयनेहेतूनाह सुरापिवतीतिस्र-
रापीशुद्धापि पतत्यर्धशरीरस्यस्यभार्यसिरापिबेदितिसामान्येनप्रतिषेधात् व्याधितादीर्घरोगग्रस्ता धूर्त्ताविसंवादिनी वंध्यानिष्कला अर्थः-

स्त्रीभिः सदा भर्तृवचनं कार्यं यस्मादयमेव स्त्रिया उत्कृष्टो धर्मः स्त्रीणां स्वर्गहेतुत्वात् यदा तु महापातकदूषितस्तदा आशुद्धेः संप्रतीक्ष्यः
 न तत्पारतंत्र्यं उत्तरकालं तु पूर्ववदेव तत्पारतंत्र्यम् ७७ शास्त्रीयदारसंग्रहस्य फलमाह लोकैः आनंदं त्यंशस्या विच्छेदः दिवः प्राप्तिश्च दारसंग्रहस्य प्रयो
 जनकश्च मित्याह पुत्रपौत्रप्रयौत्रकैः लोकानं त्यमग्निहोत्रादिभिश्च स्वर्गप्राप्तिरित्यन्वयः यस्मात् स्त्रीभ्या एतत्तद्वयं भवति तस्मात् स्त्रियः सेव्या उपभोग्याः
 प्रजार्थं रक्षितव्याश्च धर्मार्थं तथा चापस्तवेन धर्मप्रजासंपत्तिः प्रयोजनं दारसंग्रहस्योक्तं धर्मप्रजासंपन्नेषु दारेषु नान्यां कुर्वन्ति निवदता रतिफलं तु न्यौ कि
 कमेव ७८ पुत्रोत्पत्त्यर्थं स्त्रियः सेव्या इत्युक्तं तत्र विशेषमाह स्त्रीणां गर्भधारणयोग्यावस्थोपलक्षितः कालः ऋतुः सच रजो दर्शनं दिवसा दारभ्य षोडशा

स्त्रीभिर्भर्तृवचः कार्यमेव धर्मः परः स्त्रियाः आशुद्धेः संप्रतीक्ष्यो हि महापातकदूषितः ७७ लोकानं त्यं दिवः प्राप्तिः पुत्रपौत्रप्रयौत्र
 कैः यस्मात्तस्मात् स्त्रियः सेव्याः कर्तव्याश्च स्मरक्षिताः ७८ षोडशसु निशाः स्त्रीणां तस्मिन् युग्मासु सविशेत् ब्रह्मचार्येव पर्वाण्या
 द्याश्च तस्यैव वर्जयेत् ७९

होरात्राणि एतस्मिन् ऋतौ युग्मास्तस्मात्सरात्रिषु रात्रियुहणादिव सप्ततिषेधः संविशेद्भच्छेत् पुत्रार्थं युग्मास्तदिति बहुव-
 चनं सप्तचयार्थं अतश्चैकस्मिन्नपि ऋतौ अपत्तिविद्वास्तु युग्मासु सर्वास्मरान्त्रिषु गच्छेत् एव गच्छन् ब्रह्मचार्येव भवति अनौघच ब्रह्मचर्यं आह्लादी
 योदितं तत्र गच्छतोऽपि न ब्रह्मचर्यं स्वयल्लन दोषोऽस्ति किंच पचाण्याद्याश्च तस्मै वर्जयेत् पर्वाण्यादौ बहुवचनाद्यर्थ्या विगमादष्टमी चतुर्दश्यो गृह-

याम् यदाहमनु अमाशाम्यामदधीचपोर्णमास्मीचतुर्दशीम् यदक्षचक्षिमवृत्तित्वमप्युतौस्नानकोटिर्नदिति अतोमाकाशस्यदोमिरुजोदशनादारस्यचतस्रो-
 रापीत्यवर्तयेत् ५ किंच एतदुक्तमग्ररणास्त्रियमच्छन्त्याभागच्छेत् क्षामताचतस्त्रिन्नालेरुनस्वामिनेनेयप्रवति अयचेन्यप्रवनिनदाकर्तव्याक्ष्मा
 मनापुत्रोयन्यथ अत्यास्त्रियमोतनादिना पुमान्पुत्राधिकेसुक्ररूपीप्रवस्यधिकस्त्रियदतिवचनात् पदायुगमायामपिसात्रीशोणिताघिनस्वतदास्त्रियेयपुक्र

एवगच्छन्स्त्रियक्षामामषामूलचवर्तयेत्
 सुस्थरदोसकस्तुत्रलसुणफननयसुमान् ८०

प्राकृतिः अपु मासमपिमुक्ताधिकेपुमानेवभावानिम्याकृतिः कलस्यनिमित्तत्वात् तुक्रशोणितयोभ्योपाद्युनक्रमणत्वेनमाचक्ष्यात् तस्याक्ष्म
 माकर्तव्या भदामूलनदुर्ध्ववर्तयेत् चन्द्रचक्रदशारितुभास्मानगतेचक्राद्यतुनक्षत्रसुप्रयोगस्यारिसपत्नौसकृदेकस्यारापीनद्विस्त्रिर्वा ततो
 तदशणोर्पुक्तपुत्रजनयति पुमानमभिदत्तपुस्त्रा ८०

५

५

५

५

एवमृतौ नियममुत्काइदानीमनृतौ नियममाह भार्यायाइच्छानतिक्रमेणप्रवृत्तिरस्थास्तीनियथाकामीभवेत् वाशब्दो नियमांतरपरिग्रहार्थः नपू
र्वनियमनिष्ठस्यर्थः स्त्रीणांवरभिद्रदत्तमनुस्मरन् भवतीनांकामविहंतापातकीस्थादिति यथाताअब्रुवन्वरंरुणामहंअस्त्वियात् प्रजाविं दामहे काममा
चिजनिनोः संप्रवासेति तस्मादस्त्वियात् स्त्रियः प्रजाविंदते काममाविजनिनोः संप्रवतिवरंरुतंतासाभिनि अपिच स्वदारंस्वेवनिरतः नितरातन्मनस्कोभ
वेदित्यनुवर्ज्यते एवकारेणरुयंतंरगमनंनिवर्त्तयति प्रायश्चित्तस्मरणान् उभयत्रापिदृष्टप्रयोजनमाह स्त्रियोरक्षायतः स्मृताइति यस्मात्स्त्रियोरक्ष्याः

यथाकामीभवेद्वापिस्त्रीणांवरमनुस्मरन् स्वदारनिरतश्चैवस्त्रियोरक्षायतः स्मृताः ८१

स्मृतताउक्ताः कर्त्तव्याश्चसुरक्षिताइति तच्चस्मरक्षितत्वंयथाकामित्वेनरुयंतंरगमनेनभवतीति अत्राह तस्मिन्सुगमासुसंधिशेदिति किमयंविधि
नियमः परिसंख्याया उच्यते नतावद्विधिः प्राप्तार्थत्वात् नापिपरिसंख्यादोषत्रयसमासर्कः अतो नियमंयतिपेदिरेन्यायविदः कः पुनरेषांभेदः अस्यता
प्राप्तप्रापणंविधिः यथाभिहोत्रंजुहुयादष्टकाः कर्त्तव्याइति पक्षेमासस्याप्राप्तपक्षांतरप्रापणंनियमः यथासमेयजेनेति दर्शपूर्णमासाभ्यायजेनेनिया
गः कर्त्तव्यतयाविहितः सचदेशमतरंणक्त्वमशक्यइत्यर्थाद्देशः प्राप्तः सचसमोविषमश्चेतिद्विविधः यदायजमानः समेयियक्ष्यतेतदासमेयजेनेतिवच
प्रतिः ओ ३ विधिरस्यंतमप्राप्तो नियमः पक्षिकेविधिः तत्रचान्यत्रवाप्राप्तोपरिसंख्यानिगद्यते

विरोधः अनुवादाभावाद्बिध्यर्थत्वाच्चवचनस्य तत्रहिबिध्यनुवादविरोधः यत्रविधेयावधितयातदेवानुवोदितव्यमप्राप्ततयान्योद्देशेनविधातव्यंच यथा
वाजपेयाधिकरणपूर्वपक्षेवाजपेयेनस्थाराज्यकामोयजेतेतिवाजपेयलक्षणगुणविधानावधिलेनयागोनुवेदितव्यः सएवस्थाराज्यलक्षणफलोद्देशो
नविधातव्यम्येति नचानुवादेनेहकृत्यमस्ति यतुनियमेदृष्टकृत्यमित्युक्तं तत्परिसंख्यायामपिसमानं अनृतौगच्छतोदोषकल्पनात् यतुनैयमित्य
पुत्रोत्सादनविध्याक्षेपेणैव अतोनित्यगमनप्राप्तेर्ननियमइति तदसत् सएवायंनैयमित्युक्तोत्सादनविधिः स्यात् मतमेवंगच्छन्स्त्रियंक्षामालक्षणं
पुत्रजनयेदिति स्थितिगमनातिरिक्तः पुत्रोत्सादनविधिरिति तन्न गमनकरणीकयाभावनायाएवपुत्रोत्पत्तिकर्मताप्रदृश्यते एवंगच्छन्लक्षणपुत्र
जनयेदित्यनेनयथाभिहोत्रं शुद्धं नृस्वर्गभावयेदिति नचासंनिहितादेरशक्यार्थविधिप्रसंगः सन्निहितशक्तयोरेवोपदेशात् अतुस्मातातुयोभावात्स
नियौनोपगच्छतीति यः स्वदारानृतुस्मातान्त्यस्थः सन्नोपगच्छतीति च विशेषोपादानात् अनिच्छानिबृत्तिस्तु नियमविधानादेव नचविशेषणपरता-
पिपक्षेभावाद्यविधिसंप्रवात् नापिगृह्यस्मृतिविरोधः संवत्सरात्पूर्वमेव अतुदर्शनसंविशतो न ब्रह्मचर्यस्वल्लनदोषः यथा आह्लादिषु तस्मात्स्वार्थहा-
निपरार्थकल्पनाप्राप्तबाधलक्षणदोषत्रयवतीपरिसंख्यानयुक्ता पंचपंचनखाभस्त्याइत्यत्र यद्यपिशशादिषु भक्षणस्यपक्षे प्राप्तेर्नियमः शशादि-
षु भ्यादिषु च प्राप्तेः परिसंख्येस्तु प्रथमः तथापि नियमपक्षे शशाद्यभक्षणोद्दोषप्रसंगः श्यादिभक्षणोच्चादोषप्रसंगेन प्रायश्चित्तस्मृतिविरोधइति प्र-
रिसंख्येयाश्रिता एतेन साध्यमातर्हिजातीनामशानस्मृतिनोदितमित्यत्रापि नियमोव्यारव्यातः नांतराभोजनं कुर्वादिनिचपुनरुक्तं स्यात्परिसंख्यायाभेवं
चनियमेऽस्ति अतुतावताविति वाच्यमलभ्यते निमित्ताद्यतौ नैमित्तिकमप्यावर्तत इति न्यायात् यथाकामीसर्वेदित्यपि नियमएव अतुतावपि स्त्रीकामना

नमुदास्तेस्वार्थम्यथा मन्वात् पदानुविषयदेशोपिपश्यते तदा समेयनेनेति स्वार्थो विपत्ते स्वर्यस्य तदानीं मम सत्त्वान् विषयदेशनिष्ठतिस्ता र्थिर्न
 भेदितदेशेनेचयागमिष्यते भवेदितदेशोपादानेन यथाशास्त्रयागो नानुष्ठितः स्यादिति तथाग्रञ्जुरखेन्नानिष्ठुञ्जीतेति इदमपि स्मर्त्तुं सुदाहरणं
 देणव्याख्यात एकस्यानेकप्रयासस्थान्यतो निरन्यर्थैकचतुर्वचनपरिसख्या तदथा इममसृष्यन् रशन्धमृतस्येत्यस्याभिधानीमादत्त इत्ययमप्र
 स्तसामर्थ्यादस्याभिधाम्यागर्दमाभिधान्याम्बरशनापायहमेविममुक्तः पुनरन्वाभिधानीमादत्त इत्यनेनान्वाभिधान्या विनियुन्यमानो गर्दमाभिधान्या
 न तथापचपंचनरवामस्यादत्तमहिपहच्छयाश्वादिपुशारादिपुत्रप्रसूणयासं पुनः शशादिपुत्रूपकाणाश्चादिभ्यो निवर्त्तत इति किमुनरप्रसू-
 परि संत्येत्वाह नद्यादि कृतदारसयहस्यत्येच्छपेचतौ गवनमसमिन्नविधेरयविषया नापिनियमस्य रक्षास्तृनिधिरथात् एयद्विस्मरतिगृ-
 द्मकापा दारसयहानतरं भिराप्रदादराप्रसवत्सरकामसुचरी स्यादिति नपदादशराप्रकं वत्सरादा पूर्वमेव भन्तुसमये भज्नी गच्छेदेवेति नियमा-
 द्वायचर्यस्वरणबाधेन अपिचयामेभाचार्यवचनविशेषणपरपुक्तं मासंचत्तौ भार्यागमनमिच्छयैचतौ यद्विगच्छेदतायेयेनियचनु व्यक्तिसुत्तपकिंच
 नैयमिच्छन्ते सन्निधेरैव क्तौ गमनमित्ययाममेवेति भज्नी गच्छेदेवेति नियमोनर्थका स्यात् नियमेचादृष्टकल्पनीय किंच क्लृप्तागतव्यमवेति निय-
 तस्यात् गित्यनुवादसिोधस्य नियमे तयाद्योक्तः शब्दः सल्लुब्धमिति स्तमेचार्य

अत्र पदतिपक्षे विपत्ते चेति तस्मादतायेव गच्छेन्नान्यथतिपमिस्तरं बीयसुक्ता गदिदं मास्तृनिविष्यरूपादयो नानुमन्यते यतो नियमपरमुक्तः
 र्थविधिसंभवात् भगवन्नेदोपव्यवणाच्च भन्तुस्नातासु यो भार्यासन्निधौ नोपगच्छति यो राया भूणा इत्यायासु न्यते नाचस राय इति नच विध्यतु पार

किंच पाणिग्रहणात्पाकपित्तकम्यामकार्थकरणाद्रक्षेत् तत ऊर्ध्वं भर्ता तदभावे पुत्राः दृष्ट्वा भ्रावे च तेषां सुक्ता नाम भ्रावे ज्ञातयः ज्ञानी नाम भ्रावे राजा प
 क्षह्वावसानेन तुरजा भर्ता प्रभुः स्त्रिया इति वचनात् अतः क्वचिदपि स्त्रीणामेव स्वान्त्र्यम् ८५ किंच भर्त्रा विना भर्तृ रहिता पित्रादिरहिता न स्यात् य
 स्मात्तद्रहिता गर्हणीया निंद्या भवेत् एतच्च ब्रह्मचर्यपक्षे भर्तृ रिमेते ब्रह्मचर्यं न दन्व्यारोहणवेति विष्णुस्मरणात् अन्यारोहणे महाशुदयः तथा च व्या
 सः कर्पो नि कारव्यानव्याजनेन दर्शितवान् पतिव्रतास्तु संदीप्तं प्रविशेशु हताशनं तत्र चित्रांगदधरं भर्तारं सान्वपद्यत् ततः स्वर्गगतः पृक्षी भार्यया सह स-

रक्षेत्कन्यां पिता विन्नां पतिः पुत्रास्तु वार्धके अप्रावे ज्ञातयस्तेषां नृस्वातंत्र्यं क्वचिद्विस्त्रयाः ८५
 पितृमातृसुतभ्रातृभ्यश्च भूषुरमातुलैः हीनानस्या हि ना भर्त्रा गर्हणीया न्यथा भवेत् ८६

गतः कर्मणा पूजितस्तत्र रे मे च सह भार्ययेति तथा च शंखांगिरसौ निस्त्रः को दयोर्धकोटी च आनि लोमानि भानुषे तावत्कालं वसेत्स्वर्गे भर्तारं यानु
 गच्छतीति प्रतिपाद्यतयोरवियोगं दर्शयत्तः व्यालयाहीयथा सर्पवलादुद्धरते बिलान् तद्वदुत्थत्यसानी सह ते नैव मोदते तत्र सा भर्तृ परमास्तू-
 यमानाप्सरो गणैः ऋडते पतिना सार्द्धं यावदिंद्राश्चतुर्दशेति तथा ब्रह्ममोवाथ मित्रघ्नः कृतघ्नो वा भवेत्पतिः पुनात्यविधयानारीतमादाय मृता तु-
 या तथाहारीतः मृते भर्तृरियानारीप्तमारोहेषु तायानम् सारुंधतीप्तमाचारास्वर्गलोके महीयते यावच्चाग्नौ मृते पत्यौ स्त्रीनात्मानं प्रदाहयेत् तावन्न

पासंस्थास्त्रिषणमभिगमयेदेवेति भूत्वादुपेयान्त्वर्चवाप्रतिषिद्धकृत्यमित्येतदपिगीतमीयसूत्रेणरयनिगमपरमेय भूत्वासुपेयादसृतावपिस्त्रीकामनाया
प्रतिषिद्धकृत्यसुपेयादेवेत्युक्तमतिप्रसंगेन ८१ अत्रिंशत् सर्वप्रश्ननिमित्तपूर्वोक्तसाध्यःस्त्रियौययासात्त्वलङ्कारवसनभोजनसुष्यादिभिः समाननीया य-
स्मात्ताः प्रुनिक्ताः परमार्थकामान्त्वर्चयेयमिति ८२ तयास्तुनासमर्पितगृहव्यापारपाकिभूतयाभितज्यमित्याह संयतास्तस्थाननिवेशित उपस्करोयुदोयकर
वर्गोययासानयोक्ता यथोक्तस्त्वमुसलमूर्पदेः कठनस्थानेदृषदुपलथोरभियोगेनपेर्षणस्थानइत्यादि दशागृहव्यापारकुशला दशासदेवमहसितान

सप्तभेदात्पितृव्यातिस्वभूस्वसुरदेवैर्बभूवुर्भिक्ष्यस्त्रिपः पूज्याभूषणाच्छादनाशान् ८२ सयतोपस्करादस्माद्धराव्ययपरा
 द्युस्त्रि कुर्यात्स्वसुरयोपादेवदनमभर्चतत्यग ८३ श्रीडाशरीरसंस्कारसमाजोत्सावदर्शनम् हाव्यपरगृहेयानत्यनेत्माषि
 तमस्तुका ८४

[illegible]

नस्यप्येनैषम्यं यत्तु तस्माद् हन्तुस्तुषः स्वः कामी प्रेयादिति शुभिविरोधादनुगमनमनुक्तमिति तच्च न स्यः काम्यायुषः प्राक् न प्रेयादिति स्वर्गफलोद्दे-
 शेनायुषः प्रागायुर्व्ययोनकर्तव्यामोक्षार्थिना यस्मादायुषः शेषे सति नित्यनैमित्तिककर्मानुष्ठानक्षपितातः करणकलंकस्य अथवा ममननिदिध्यासनस-
 पत्तौ सत्यामात्मज्ञानेन नित्यनिश्चयानन्दब्रह्मासिलक्षणमोक्षसंभवः तस्मादनित्याल्यसत्वरूपस्वर्गाधीमायुषोव्ययोनकर्तव्य इत्यर्थः अतश्च मोक्ष-
 मनिच्छेत्त्या अनित्याल्यसत्वरूपस्वर्गाश्रिन्या अनुगमनं युक्तं इतर काम्यानुष्ठानवदिति सर्वमनवद्यं ८६ किंच प्रियमनवद्यत्वेन मनोऽनुकूलमायत्या-
 न्वयच्छेयस्करं तद्धितं प्रियंच हितं च प्रियहितं यत्तुः प्रियहितं तस्मिन् युक्तानिरता स्वाचारा शोभनः आचारो यस्य सातथोक्ता शोभनश्चाचारादर्शितः-

पतिप्रियहितं युक्तास्याचाराविजितेन्द्रिया सहकार्तिमवाप्नोति प्रेत्य चानुत्तमांगतिम् ८७

शंखेन नासुक्ता गृहान्निर्गच्छेत्
 नानुत्तरीयानल्वरितं वजेत् न परपुरुषं भाषेता न्यत्र वणिकप्रव्रजित दहवैद्यैः न नाभिं दर्शयेत् आयुल्काद्वासः परिरक्ष्यात् न स्तनौ विरुतौ कुर्वीत न
 हसेदप्रादुताभर्तारं तद्धून्वानद्विव्यान्नगणिकाधूर्त्ताभिसारिणीप्रव्रजिता प्रेक्षाणिकामाया मूलकुहककारिका दुःशीलादिभिः सहैकत्र तिष्ठेत् स-
 मर्गेण हि चारित्र्यं दुष्यतीति विजितेन्द्रिया विजितानि सयमितानि इंद्रियाणि श्रोत्रादीनि वागादीनि च मनः साहितानि यथासादहलोकैर्कोर्त्तिमप्रत्यतिपर-
 लोके चोत्तमांगतिं प्राप्नोति अयं न्यसकल एव स्त्रीधर्मो विवाहादूर्ध्वं वैदितव्यः प्रागुपनयनात्कामचारकाममक्षा इति स्मरणं वात् वैवाहिको विधिः स्त्री-
 णामौपनायनिकः स्मृत इति ८७ ४

मुच्यतमादित्थीशरीरान्तरयचनेति शरीरतोपि मातृकर्यैव कच्यपियषैव प्रदीयते कुलत्रयपुनात्येषा भर्त्ता रयास्तु गच्छतीति तथा आचरति मुदिते
दृशानोषितमन्त्रिनां कृशा मृतेभ्यो येन पापत्योऽम्बो ज्ञेयापनिव्रतेति अयसर्गोऽसास्त्रीणामगर्भिणीनामवाञ्छापत्सुना अत्राढाब्जनासाधारणो धर्म
भर्त्ता गंगानुगच्छतीम्यविशेषोपादानात् यान्त्रिमाह्यप्यनुगमननिषेधपराणि वाक्यानि मृतानुगमननास्ति वा ह्युपयाभ्यस्तशासनात् इतरेषु तु य-
र्णपुनर्यप्यममुच्यते जीवतीति स्मिन्नकुर्णान्तरणादन्तर्गतिर्नो यास्त्रीमाह्यप्यजातीया मृतपतिमनुज्जेत् सास्वर्गमात्मप्राप्तेन नान्त्माननपत्तिनये
त् इत्येवमादीनि तानि पृथक् कचिन्यपि रोहणविषयाणि पृथक् कचिति स माहृत्यनविभागतु महतीति विशेषस्वरणान् अनेन स्वभियादित्थीवापृथ-
क् कचिन्यभ्यनुगम्यते यस्तु केचिदुक्तं पुरुषाणां भिषस्त्रीणामप्यात्महननस्य भविष्यत्त्वादभिमर्शस्त्वर्गभिव्यापायाः प्रतिषेधश्च
अपमनुगमनोपदेशः इत्येवम् यथाभ्येन नाश्रिचरन्त्यजेतेति तीव्रक्रोधाच्चातत्वीतस्य नतिषेधश्चास्त्वमतिच्छमत्तः ज्येनोपदेश इति तदसुक्तं यैतावत्
स्येन करणिकायां भायनाया भाव्यभूतहिंसाया विधिस्वसर्गाभायेन प्रतिषेधस्वसर्गात् फलदारेण ज्येन स्थान र्यत्ववर्गयति तेषामने हिंसाया एव स्व
गार्थतया अनुगमनशास्त्रेण सिधायमानत्वात् प्रतिषेधस्वसर्गाप्रावादधीवोभीयत्कष्टमेवानुगमनस्य ज्येन वैषम्यं यस्तु मर्तं हिंसा नाम मरणानु कूलो
व्यापारः ज्येन स्वपर मरणानु कूल व्यापाररूपत्वादित्येव कायाधिकारैव करणाशेषगतं यद्यपि स भवेन विधेरप्रवर्तकत्वात्
ज्येन प्रतिषिद्धं न्यक्त्येगैवान्येति तत्राप्यनुगमनशास्त्रेण मरणस्यैव स्वर्गसाधनतया विधानान्तरणोपयद्यपि रागतः प्रवृत्तिस्तथापि मरणानु कूले
व्यापारे अग्निमवेणादायिनि कर्त्तव्यतां रूपे विधित एव प्रवृत्तिरिति निषेधस्यावकाशः वायव्यज्येन माच्छभेत भृत्तिकम इति वत्

ब्राह्मणस्य च तत्त्वोभार्या भवति क्षत्रियस्य तिस्रो वैश्यस्य द्वे शूद्रस्यैकेत्युक्ता तासु च पुत्रा उत्सादयितव्या इत्युक्तं इदानीं कस्यां कस्मात् कः पुत्रो भवति
 इति विवेकमाह सवर्णेभ्यो ब्राह्मणादिभ्यः सवर्णसु ब्राह्मण्यादिषु सज्जानयो मातृपितृसमानजातीयाः पुत्रा भवन्ति विन्नास्वेषविधिः स्मृत इति सर्व
 शेषत्वेनोपसंहरणात् विन्नासु सवर्णास्त्विति संबध्यते विन्नाशब्दस्य संबंधि शब्दत्वाद्वा हेतुभ्यः सवर्णेभ्य इति लभ्यते एकः सवर्णशब्दः स्पष्टार्थः
 अतश्चायमर्थः संवृत्तः उक्तेन विधिना ऊढायां सवर्णायां यो दुःसमानस्तु सन् समानजातीयो भवति अतश्च कुडगोलककानीनसहोदादीनामस
 वर्णत्वमुक्तमभवति ते च सवर्णेभ्यो तु लोभप्रतिलोभेऽप्यन्यामिधमानाः साधारणधर्मे रहिंसादिभिरधिक्रियन्ते मूढापां तु सधर्माणाः सर्वे पृथ्वंसजाः

सवर्णेभ्यः सवर्णसु जायन्ते हि सज्जानतयः अनिद्येषु विवाहेषु पुत्राः संतानवर्धनाः ९०

स्मृता इति स्मरणात् अपरध्वंसजाः व्यभिचारज्जाताः शूद्रधर्मे रपि द्विजशुश्रूषादिभिरधिक्रियन्ते नस्तुकुंडगोलकयो रब्राह्मणत्वे आह्वये प्रतिषेधोऽप
 पन्तः न्यायविरोधश्च यो यज्जातीयात् यज्जातीयाया सुवन्नः स तज्जातीया एव यथागोर्गविगौः अश्वाद्दवायामश्वः तस्माद्ब्राह्मणाद्ब्राह्मण्या सुत
 भोन ब्राह्मण इति विरुद्धं तथा कानीनपौनर्मवादीननुक्रम्य सजातीयेष्वयं प्रोक्तस्तनयेषु मया विधिरिति वचनविरोधश्च नैतत्सारं ब्राह्मणेन ब्रा
 ह्मण्या सुतन्नो ब्राह्मण इति क्वमनिवृत्त्यर्थः आह्वये प्रतिषेधः यथात्यंतमप्राप्तस्य पतितस्य आह्वये प्रतिषेधः न च न्यायविरोधः यत्र भृत्यक्षगम्याज्जातिर्भ

अनेकभावेयत्याह सवर्णायासत्या अन्याममवर्णानेवधर्मकार्यकस्येत् सवर्णास्वपिबन्धेखुधर्मेविधीधर्मानुष्ठानेज्येष्ठपाविनाज्येष्ठामुक्ता
 दनराभ्यमाकलिष्ठावाननियोज्यया ८८ प्रमीतपत्निकायाविधिसुक्ताददानीप्रमीतभार्ययत्याह पूर्वोक्तायनपतीआचारवतीविपन्नास्त्रिय
 मधिहोत्रेणभौतनाभिन्नानदसावेत्यार्तेनदाहयित्वापत्तिः भर्ताअलुत्वादिकपुत्रोनिष्ठयस्योना आश्रमातरेषनधिकृतोवाभ्यतराफावेसुनदत्तान्

सतामन्यासवर्णायाधर्मकार्यनकरयेत् सवर्णास्तुविधीधर्मेज्येष्ठयानविनैतरा ८९
 दाहयित्वाभिहोत्रेणस्त्रियतत्तवर्तापत्ति आहरेद्विधिवद्वारागर्नीश्वयाविलवयन् ९०

अग्नीश्वरिधिवदाहरेत् अविलवयन्श्रीममेव अनाश्रमीनमिद्वेत्तदिनमेकमपिदिमइतिदक्षस्मरणात् पतस्वाधानेनसहाधिकृतायाएवनाल्पस्या
 पचुरितीयाचैत्रयोभापादहेहेतानिस्वभिक्षिणीवत्याप्रथमायातुस्त्यपानसमद्वितति तस्या मृतायलुद्वितीयस्यायोमिहोपसमुत्सृजेत् मक्षस्रतंविजा
 नीयापुष्पकामान्सुत्सृजेदिति एवमारितदाधानेनसहानधिकृतायाभमिदाह्वेदितथ्य इतिविवाहप्रकरणम् ९१ ७ ७

वैश्वेनमूद्रायां विन्नायां राजन्यान्माहिष्योग्रौयथाक्रमं पुत्रोत्संप्रवतः वैश्वेनमूद्रायां विन्नायां करणो नाम पुत्रो भवति एष सवर्णमूर्धावसिक्तादि
वैश्यायां मूद्रायां विन्नायां राजन्यान्माहिष्योग्रकर्मणाः षडमुलीभजाः पुत्रावेदितव्याः ९२ प्रतिमूलोभजानाह मा
संज्ञाविधिः विन्नासूढासुस्मृतउक्तो वेदितव्यः एते मूर्धावसिक्तावष्टनिषादमाहिष्योग्रकर्मणाः षडमुलीभजाः पुत्रावेदितव्याः ९२ किंच क्षत्रियायोषिद्वैश्यान्मा
ह्मण्यां क्षत्रियवैश्यामूद्रैरुत्सादिताः यथाक्रमसूतवैदेहिकचंडालारव्याः पुत्राभवति तत्रचंडालः सर्वधर्मबहिष्कृतः ९३

वेध्यामूदोस्तुराजन्यान्माहिष्योग्रौस्तोस्मृतौ वेध्यान्तुकरणः मूद्याविन्नास्वेषविधिः स्मृतः ९२
ब्राह्मण्याक्षत्रियास्मृतौ वेध्याद्वेदहिकस्तथा मूद्राज्जातस्तुचाडालः सर्वधर्मबहिष्कृतः ९३ द्वात्रिंशमा
गधवेषाच्छूद्रास्तन्नारमेवच मूद्रादायोगववेध्याजनयामासवैस्तम् ९४

गद्यं नाम पुत्रं जनयति सैव शूद्राक्षतारं वै
अथ योषिच्छूद्रादायोगं पुत्रं जनयति एते च स्मृतवैदेहि कंचाडालमागधक्षत्रायोगवाः षट् प्रतिखीमजाः एतेषां च ह्यतयः औशनसेमानवे च दृष्टव्याः ९६ ७९.

वैश्वानरशूद्रायां विन्नायां करणो नाम पुत्रो भवति एष स वर्णमूर्धवसिक्तादि
 वैश्वानरशूद्रायां विन्नायां राजन्यान्माहिष्योग्रौयथाक्रमं पुत्रो संभवतः
 संज्ञाविधिः विन्नासूतासु स्मृत उक्तो वेदितव्यः एते मूर्धवसिक्तां बध्निषादमाहिष्योग्रं करणाः षडसु लोमजाः पुत्रा वेदितव्याः ९२ प्रति लोमजानाह वा
 क्षत्रिया योषिद्वैश्वान्मा
 क्षत्र्या क्षत्रिया योषिद्वैश्वान्मा
 क्षत्र्या क्षत्रिया योषिद्वैश्वान्मा
 क्षत्र्या क्षत्रिया योषिद्वैश्वान्मा

वैश्वानरशूद्रायां विन्नायां करणो नाम पुत्रो भवति एष स वर्णमूर्धवसिक्तादि
 वैश्वानरशूद्रायां विन्नायां राजन्यान्माहिष्योग्रौयथाक्रमं पुत्रो संभवतः
 संज्ञाविधिः विन्नासूतासु स्मृत उक्तो वेदितव्यः एते मूर्धवसिक्तां बध्निषादमाहिष्योग्रं करणाः षडसु लोमजाः पुत्रा वेदितव्याः ९२ प्रति लोमजानाह वा
 क्षत्रिया योषिद्वैश्वान्मा
 क्षत्र्या क्षत्रिया योषिद्वैश्वान्मा
 क्षत्र्या क्षत्रिया योषिद्वैश्वान्मा
 क्षत्र्या क्षत्रिया योषिद्वैश्वान्मा

गधं नाम पुत्रं जनयति सैव शूद्रात्क्षत्रारं वै
 गधं नाम पुत्रं जनयति सैव शूद्रात्क्षत्रारं वै
 गधं नाम पुत्रं जनयति सैव शूद्रात्क्षत्रारं वै
 गधं नाम पुत्रं जनयति सैव शूद्रात्क्षत्रारं वै

सर्कार्णमनरेन्द्रत्पनरमाह दृत्रियेणैरथागामुत्पादितो मादिष्या वैभ्येन मूढा यामुत्पादितस्माद्भादिव्येणोत्पादितोरथकारोनामनात्याप्त
वति तस्मैकोपनपञ्चदिसर्वकार्यं क्वभान् यथाहशरकः दृत्रियैरथानुलोपनयनसस्कारकिया अभ्यप्रमिष्या
अपचूचवाक्त्रियिषाध्यक्नहृदित्येवेति एवमास्यासमियोत्सन्नमूर्ध्वसित्तमादिष्यादानुलोपसकरे आत्यवरतौपनयनादिमासिन्मवेदितव्या मयो
हिनातिस्वात् सहात्कस्मृत्पनरेन्द्रहृद्व्याः एवचमदर्यनमथमुक्तं सुर्गर्णसकस्जानीनामानत्यादत्तुमशक्यस्सादतएतावदपविवाहित असत्तं प्र-

माहिष्येण कल्प्यामुरगकारः भजावते असत्सत्तत्विज्ञेया प्रतिबोभांनुलोभाभा ९५
जाब्युत्कर्वोयुगेज्ञेयाः पञ्चमेक्षममेषिवा व्यत्ययेकर्मणासाम्यपूर्ववच्चोभयोरन्तरम् ९६

नित्योमनाः सतत्वास्तुलीमनाः कृतव्यादयि ९५ सपर्यस्य सवर्णसंज्ञायत इत्यादिनावर्णपाती कर्तृणस्तु कृतिदानी कारणांतरम् । जातये सूर्यावसि
 क्षयात्वासासु कर्षात्प्रास्यसादिजातिभ्यो मिर्निशुक्लपेयुगेजन्मनिश्चसमेपचमे अपि राब्दाद्या देवाभोदृच्यः अवस्मितभ्याप विकल्पः अवस्थानाभा
 स्यमेन मूढासमुत्पत्तिरिति सापिब्राह्मणेनोदाभान्यामित्यनेन मक्रमेण पृथगी सप्तम आक्षुण्णजनयति
 भास्यणेन नेम्पापामुष्टादिना अचष्टात्पाप्यनेन प्रक्रमेण पचमीव च भास्यणजनयति सूर्यावसिभ्योपि अनेन मक्रमेण पचमीव च भास्यणमेयमनर्ण

एवमुत्राक्षत्रियेणोदामाहिष्याचयथाक्रमं क्षत्रियं षष्ठं पंचमं जनयति तथा करणी वैश्व्योटा पंचमं वैश्व्यमित्येव मन्यथा प्यूहनीयं किंच कर्मणां व्यत्यये
 दृत्त्यर्थानां कर्मणां विपर्ययस्येयथा ब्राह्मणो मुख्यस्तथा अजीवन् क्षात्रेण कर्मणा अजीवन् वैश्व्यस्तथा तया व्यजीवन् शूद्रस्तथा
 क्षत्रियोपि स्वकर्मणा अजीवन् शूद्रस्तथा वैश्योपि स्वकर्मणा अजीवन् शूद्रस्तथा तस्य ह्यनवर्णस्य कर्मणा अजीवन् तत्समानजाति त्वं भवति तद्यथा ब्राह्मणः शूद्र
 हिमोके पितृदंतिनपरित्यजन् षष्ठं पंचमं वैश्व्यमित्येव मन्यथा प्यूहनीयं किंच कर्मणां व्यत्यये
 दृत्त्यजीवन् तामपरित्यजन् षष्ठं पंचमं वैश्व्यमित्येव मन्यथा प्यूहनीयं किंच कर्मणां व्यत्यये
 द्वैष्यं क्षत्रियस्तथा अजीवन् पंचमं वैश्व्यमित्येव मन्यथा प्यूहनीयं किंच कर्मणां व्यत्यये
 मरित्यजन् पुत्रपरंपरया पंचमं वैश्व्यमित्येव मन्यथा प्यूहनीयं किंच कर्मणां व्यत्यये

ताः इदानीं वर्णसंकरजाताः प्रदर्थ्यन्ते अधरे च उत्तरे च यथा मूर्धावसिक्ताया क्षत्रिये वैश्व्यशूद्रे रुक्सादि-
 तास्तथा वृद्धायां वैश्व्यशूद्राभ्यां निषाद्यां शूद्रेणोत्सादिता अधराः प्रतिलोमजास्तथा मूर्धावसिक्ता च क्षात्रिणां निषादिषु ब्राह्मणोत्सादिताः माहिष्योत्तरो
 ब्राह्मणेन क्षत्रियेण चोत्सादिताः करणया ब्राह्मणेन क्षत्रियेण वैश्व्येन चोत्सादिताः उत्तरे अनुलोमजाः एवमन्यथा प्यूहनीयं एतदधरोत्तरं पूर्ववद
 सत्सदिति बोद्धव्यम् इति वर्णजातिविवेकप्रकरणम् ९६

ॐ

ॐ

ॐ

ॐ

ॐ

श्रीतस्मार्त्तानिकर्मणि अग्निस्मर्याभ्यानिदर्शयित्यनूक्तस्मिन्नग्नौ किकर्तव्यमित्याह स्मृत्युक्तवैश्वदेवादिककर्मचौ किकर्तव्यमित्यदिनपाकलक्षण
 तदपि गृहस्योषिवाहग्नौ विवाहसंस्तुते कुर्वन्ति विभागकालादनेवावेष्टकालादग्निगानीयेत्यादिनौक्तसंस्कारसंस्तुते अपिशब्दाद्येतेवागृहप
 तावाहते संस्तुतएव न तत्र कालत्रयातिक्रमेण यच्चिप्यते सुत्युक्तमग्निहोत्रादिककर्तव्यतामिकाग्निस्तु आहवनीयादिस्तु कुर्वन्ति ६० गृहस्थ
 पमानाह शरीरनिष्कभावस्य कालादिवासभ्यासककर्णस्य जलसूक्ष्मप्रउदयमुत्पन्नत्वा पुक्तविधिनानिर्वर्त्य गंधलेपशुशुक्लमित्यादिनोक्तेन विधिनाह

कर्मस्मार्त्तविवाहाग्नौ कुर्वन्ति मत्स्यह गृहो वायकालादनेवापि शीतवैतामिकादिषु ६० शरीरचित्तानिर्वर्त्य कृतशी
 वविधिर्हिज मात संभ्यामुपासीत दत्तभावन पूर्वकम् ६८

तशीचविधिर्हिजः दत्तभावनपूर्वकमातः सध्यामुपासीत दत्तभावन
 विधिम् कटकसीरसोत्पद्मादशारुचसमितम् कमिधिकायवत्सूलपर्वार्थिष्कतकूर्चक दत्तभावनसुहृष्टमिच्छो ह्येस्वमिक्तायेति अभवृ
 सोत्पामित्यनेन तृणलोघारुण्यदिनिषेधः पक्षाशाश्वत्यादिनिषेधश्च स्मृत्यतरोक्तो दृष्ट्या दत्तभावनमभ्यस्य आसुर्बलपशोवर्चः प्रजापत्यु
 वचन्निव मक्षमजन्तमेधात्तत्त्वोदेहि वनस्पते इमि मत्स्यचारिप्रकरणोक्तस्यापि सध्यावदनस्य सुनर्वचन दत्तभावनपूर्वकत्वमतिपादनार्थम् दत्त
 भावनचतुष्टयगोवारिमक्षचारीवर्नयेरदिकित्तल्लिपेधात् ६८

७५

वल्लिकर्मजनयज्ञः स्वधापितृयज्ञः होमोर्देवयज्ञः स्वाध्यायोऽग्नयज्ञः अतिथिसत्क्रियामनुव्ययज्ञः एते पञ्च महायज्ञा अहरहः कर्त्तव्यानि त्यक्त्वा
 नृ पशुनृगेणाकलपवयवगतरेषापावनस्वस्मापनार्ये नम्रम्यत्वमतिपादनाय १०२ स्वयत्सोर्क्तेन सिधित्वा वैश्वदेव होमकृत्वा तदवशिष्टेनाग्नेन घृ
 तेभ्यो बलिदरेत् अन्नमहरणमपक्वसु दाधार्ये तदनेतरयथाशक्ति घृयोर्वन्नमन्त्रचोदास्येति सिष्येत् च शब्दात्कमिन्नपरोशिपमितेऽप्यः
 ययादमलु सुनाचपतितानाः वपचापापसेभिणान् अयसानाकमीणान् शनैर्कैर्निक्षिपेदुवीति एतच्च सायमातः कर्त्तव्यं अथ सायमानः स्तिरु

वल्लिकर्मस्वधाहोमस्तुध्यायानिथिसत्क्रियाः घृतपित्रमरमसमनुव्याणामहामरवाः १०३
 देवेष्वथ बहुता दन्नाच्छेषाश्चूतबलिदरेत् अन्नघृमोश्च चाडालवायसेभ्यश्च निक्षिपेत् १०३

स्मदद्विष्यत्यनुहुयादित्याश्वलायनस्मरणात् इह कैश्चिद्देवैश्च देवारण्यस्य कर्मणाः पुरुषार्थत्वं मन्त्रसंस्कारकर्मत्वं चेच्छति अथ सायमानः भिन्दस्व
 द्विष्यत्यनुहुयादित्यन्नसंस्कारकर्मनाग्रवीर्यते अयातापञ्चमहायसा इत्सुपक्रम्यतोनेनो न हरहः कुरीतेति निव्यत्वा भिधानात् पुरुषार्थत्वं चावग
 म्यतदनि तदनुक्त पुरुषार्थत्वेन्न संस्कारकर्मत्वासुपपत्तेः न याहि द्रव्यसंस्कारकर्मत्वापक्षेऽर्थता वैश्वदेवकर्मणाः पुरुषार्थत्वे वैश्वदेवकर्मार्थताद
 र्शेऽपि परस्परविरोधात् पुरुषार्थत्वं तमेव सुक्तं महायमैश्च यमैश्च व्याख्यायित्येतत्तनु रिति तथा वैश्वदेवे निष्ठेने पुनरन्योतिथिरागमेत् न स्मा अन्वयथार

क्तिप्रदधान्नबलिंहरेदिति मनुस्मरणात् पुरुषार्थत्वे वैश्वदेवारव्यं कर्मन प्रतिपादकमावर्त्तनीयं तस्मादथ सायं प्रातरित्यादि नोत्पत्तिप्रयोगो दाशना ता
नेतान्यज्ञानहरहः कुर्वतीति अधिकारविधिरिति सर्वमनवर्धं १०३ प्रत्यहमन्त्रं पितृभ्यो मनुष्येभ्यश्च यथाशक्ति देयं अन्नाभावे कंदमूलफलादि
व्यभावे जलं देयं अपिशब्दात्त्याध्यायं सततं कुर्यात् अविस्मरणार्थं न पच्येदन्नमात्मार्थं अन्नग्रहण सकलादनीयद्रव्यमदर्शनार्थं कथं तर्हि देवतो
द्वेषेनैव १०४ परिणीता पितृगृहे स्थिता स्ववासिनी शोषाः प्रसिद्धा बालादीनि तिथिभृत्याश्च स भोज्य भोजयित्वा दंपत्योः शेषभोजनं कर्तव्यं १०५

अन्नं पितृभ्यो देयमप्यन्वहं जलम् स्वाध्यायं चान्वहं कुर्वान् पच्येदन्नमात्मने १०४ बालस्ववासिनी वृद्धगर्भिण्या
तुरकन्यकाः संभोज्यातिथिभृत्याश्च दंपत्योः शेषभोजनम् १०५ आपोशनेनोपरिष्ठादधस्तादभ्युपतथा अनग्नमभृतं

तुरकन्यकाः संभोज्यातिथिभृत्याश्च दंपत्योः शेषभोजनम् १०५ आपोशनाख्येन कर्मणान्नमग्नमभृतं च कार्यं द्विजन्मग्रहणमुपन
यनप्रभृतिसर्वाश्च मसाधारण्यार्थं अतिथिखेन वर्णानां देयं शक्त्यानुपूर्वशः अग्रणोद्योतिथिः सायमपि चाग्नभृतृणोदकैः वैश्वदेवानंतरं वर्णानां

दीनां अतिथिखेन सुगपत्पातानां ब्राह्मणाद्यानुपूर्व्येण यथाशक्ति देयं सायंकालेपि यद्यतिथिरागच्छति तदा भसावप्रणोद्यः अग्रत्याख्येय एव त
हमनुः तृणानि भूमि रुदकवाक्चतुर्थी च स्मृतता एतान्यपि सतागेहेनोच्छिद्यंते कदाचनेति यद्यप्यदनीयं किमपि नास्ति तथापि चाग्नभृतृणोदकैरपि स
यन्ति १०६

भिक्षुवेद्यामान्येन भिक्षुदत्तव्या सुप्रतापमस्तु चारिणे यतयेन सकलस्य स्वस्ति वाच्य भिक्षादानमप्यूर्ध्वमिच्छनेन विधिना भिक्षादानव्या भिक्षाचक्रास
 संभितायाश्च मधूर्ध्वपरिमाणः द्यासबाधभवेद्विष्णुफलतन्त्रमुर्णः हतसैक्यस्तु भिक्षुदत्तव्या भिक्षुदत्तव्या भिक्षुदत्तव्या भिक्षुदत्तव्या भिक्षुदत्तव्या
 स्वर्लैचागतास्तु रिचसबभिक्षापयान् भोजयेत् सत्वायोभिन्नाणि सवधिनयेष्यः कन्यागृहीतादवाया मातृपितृसंबन्धिनोर्वापक्ता १०७ महातमुष्ण
 णभीरेयमहातवाभ्योत्रियायोक्तलसुणात्पोपकल्पयेत् प्रथमं धर्ममस्वाभिः परिकल्पितोयेदतिमत्प्रिययेन तु दानाय न्यासादनाय वा यथास

ससुकृत्य भिक्षुये भिक्षादानव्या सुप्रतापव भोजयेद्यागतां काले सुखितसंधं धियायवान् १०७
 महाक्षयामहाजवाभ्योत्रियायोपकल्पयेत् सक्रिया न्यासनं स्वाहु भोजनस्तु तवचः १०८

धर्मैतद्भवदीयमिति प्रतिभ्योत्रियसु दत्तासप्रवात् अस्वर्ग्यलोकविद्विष्टयर्ममप्याचरेन्नस्मिन्निषेधाच्च तस्मात्सक्रियाकर्तव्या सक्रियास्वा
 गमवचनासमपाद्यार्प्यन्मनादिदानं तस्मिन्सुपविष्टेष्वम्बाहुपवेशनमन्यासनं स्वाहु भोजनविष्टयदानं सुसुतं वषाः धन्याचयमयप्रवदाग-
 मनादित्येवमादि भयोत्रियेषु नरभ्योत्रियस्योदकस्य मेरुतिगोतमोक्तयेदित्यव्य १०८ ७
 ७

स्नातकोविद्यास्नातकः अतस्नातकः विद्याव्रतस्नातक इति समाप्यवेदमसमाप्यव्रतमसमाप्यवेदं यः समावर्त्तते सव्रतस्नातकः उक्तं यः समावर्त्तते स विद्याव्रतस्नातकः आचार्य उक्तलक्षणः पार्थिवो वक्ष्यमाणलक्षणः प्रियो मित्रं विवाह्यो जाभा ता चकारात् अश्वसुरपितृव्यमातुलादीनां ग्रहणं अस्ति जौहृत्वा मधुपर्कमाहरे स्नातकाग्रोपस्थिताय राक्षेवाचार्याय च अश्वसुरपितृव्यमातुलानां च सांभवाद्यनस्मरणात् एते स्नातकादयः प्रतिसंवत्सरं गृहमागता अध्याः मधुपर्केण संपूज्याः अर्घ्यशब्दो मधुपर्कलक्षयति अस्ति जश्चोक्तलक्षणः संवत्सरादवर्गापि प्रतियज्ञमधुपर्केण संपूज्याः १०९ अथ निवर्त्तमानोतिथिर्वेदितव्यः श्रोत्रियवेदपारगावध्यनिवर्त्तमानो ब्रह्मलोकमभीप्सतो

प्रतिसंवत्सरं स्वध्याः स्नातकाचार्यपार्थिवाः प्रियो विवाह्यश्च तया यज्ञं प्रलुप्त्यिजः पुनः १०९ अश्वनीनोतिथिर्ज्ञेयः श्रोत्रियो वेदपारगः मान्यावेतो गृहस्थस्य ब्रह्मलोकमभीप्सतः ११० परंपाकरुचिर्न स्यादनिं द्यामंत्रणादृते

गृहस्थस्य मान्यावतिथी वेदितव्यौ यद्यप्यध्ययनमात्रेण श्रोत्रियस्तथापि श्रुताध्ययनसंपन्नोत्र श्रोत्रियो भिधीयते एकशारवाध्ययनस्तमो वेदपारगः ११० परंपाकरुचिर्न स्यात्सौतथोक्तो नैव स्यात् अनिंद्यो नामंत्रणं विना अनिंद्यो नामंत्रितो नापक्रामेदिति स्मरणात् वाक्चपाणी च यादौ च वाक्पाणिपाद तस्य चापल्यवर्जयेत् वाक्चापल्यपल्यपाणास्फोटनादि पादचापल्यं लंघनोत्सृज्य

नादि चकारान्मनादिचापल्यकर्जयेत् नशिभ्योदग्गणिपादचक्षुर्वाकृन्चापलाभिकुर्यादितिगीतसस्मरयात् अतिभोजनचकर्जयेत् अजा
 रोग्यहेतुत्वात् १११ पूर्वोक्तयोनियातिथिवेदपारगानिथिचभोजनादिनातृसमीमावयावदनुभजेत् ततोभोजनानतरमहा शेषशिष्टैरिति
 हान्पुराणदिवेदिभिर्इष्टैश्चकव्यकथापपक्वचतुरैः वसुभिश्चातृकुलालापकुशालैः सहसीत ११२ ततः पूर्वोक्तेनविधिनापश्विमसंध्या
 मुपाख्य भग्नमन्मीन्कहृत्वाजातुपास्मोपस्थापमृत्यैः पूवर्किं स्ववासिन्यादिभिः परिश्रनोनातिवस्वापुस्तुक्तचकारादायव्ययारिरुद्विनानिर्वत्सनत

वाक्प्राणिपादचापल्यकर्जयेच्चातिभोजनम् १११ अतिथिन्योनियत्तमासीमानमनुभजेत् अह शेषसमासीतशि
 ष्टैरिष्टैश्चवधुभिः ११२ उपास्यपश्विमासुभ्याहृत्वाग्नेस्तानुपास्य च सुत्यैः परिसृतोस्तुलभूनामिदृत्सायसविशेत्
 ११३ आहोसुहृतेचोत्थायचितयेदात्मनोहितम् धर्मायकामात्सर्वकालयथाशक्तिनहापयत् ११४

रसविशेषेत्सप्यात् ११३ ततोब्राह्मेमुहूर्तेउत्थायपश्चिमैर्धर्महरेर्ब्रह्मपुष्पात्मनोहितकृतकसिष्यमाणचवेदार्यसशयाश्चनितयेत् तदानीन्विचम्यान्वा
 कृतत्रेनतत्वमतिमासयोग्यत्वात् ततोधर्मार्थकामानुस्रोचितकलयेयाशक्तिनपरित्यजेत् ययासमवसेवेतेत्यर्थः पुरुषार्थत्वात् यथाहृगोतमः
 नपुंमाप्यमभ्यदिनापराण्यनफलान्कुर्यात् धर्मार्थैश्चमैश्चसेषुधर्मैश्चगत्यादिति अभयपण्येतेपासाभान्येनसेषममुक्ततयापिकामार्ययोर्धर्मावेता
 नानुग्रान तयोर्धर्मैर्मूलत्वादेत्वपत्तिरनमजुग्रामन् ११४

विद्यापूर्वोक्ता कर्मश्रौतंस्मार्त्तं वा वयः आत्मनोतिरिक्तं सत्सत्याचारुर्ध्वं बंधुः स्वजनसंपत्तिः वित्तं ग्रामरत्नादिकं एतैर्युक्ताः क्रमेण मान्याः पूजनीयाः
 विद्यापूर्वोक्ता कर्मश्रौतंस्मार्त्तं वा वयः आत्मनोतिरिक्तं सत्सत्याचारुर्ध्वं बंधुः स्वजनसंपत्तिः वित्तं ग्रामरत्नादिकं एतैर्युक्ताः क्रमेण मान्याः पूजनीयाः
 एतैर्विद्याकर्मबंधुवित्तैः प्रभूतैः प्रवृद्धैः समस्तैर्व्यस्तेर्वायुक्तः शूद्रोऽपि वार्धकेऽशौतेः स्वर्ध्वमानमर्हतीति शूद्रोऽप्याशीति को वर इति गौतमस्मरणात्
 एतैर्विद्याकर्मबंधुवित्तैः प्रभूतैः प्रवृद्धैः समस्तैर्व्यस्तेर्वायुक्तः शूद्रोऽपि वार्धकेऽशौतेः स्वर्ध्वमानमर्हतीति शूद्रोऽप्याशीति को वर इति गौतमस्मरणात्
 ११५ वृद्धः प्रसिद्धः भारीभाराक्रांतः नृपोभूपतिर्नक्षत्रियमात्र स्नातो विद्याव्रतो भयस्नातः स्त्रीप्रसिद्धा रोगी व्याधितः वरो विवाहो द्यतः चक्रीशा
 कटिकः चकारान्मत्तोऽन्मत्तादीनां ग्रहणं बालवृद्धमत्तोऽन्मत्तोऽपहतदेहभाराक्रांतस्त्रीस्नातकप्रव्रजितेभ्य इति शंखस्मरणात् एभ्यः पञ्चादेशः एतेष्व

विद्याकर्मवयोबंधुवित्तैर्मन्यायथाक्रमम् एतैः प्रभूतैः शूद्रोऽपि वार्धकेऽमानमर्हति ११५ वृद्धः

भारि नृपस्नातस्त्रीरोगिवरचक्रिणाम् पञ्चादेशो नृपस्तेष्वामन्यः स्नातश्च भूपतेः ११६

भिसुखायार्तेषु स्वयंपथोपक्रमेत् वृद्धादीनां राशासहपथिसमवाये राजामान्य इति तस्मै पञ्चादेशः भूपतेरपि स्नातको मान्यः स्नातकग्रहणं स्नातक
 मात्रप्राप्त्यर्थेन ब्राह्मणाभिप्रायेण तस्य सदैव गुरुत्वात् यथाह शंखः अथ ब्राह्मणायात्रे पञ्चादेशो राज्ञ इत्येके तच्चा निष्टं गुरुज्यैश्च ब्राह्मणो राजान
 मतिशेते तस्मै पञ्चादिति वृद्धादीनां पथि परस्परसमवाये वृद्धतयाद्यपेक्षया विद्यादिभिर्विविशेषो द्रष्टव्यः ११६ ३

वेत्यन्यसुभियम्यन्त्रचकारा द्वात्यणस्य हि जानुलायानन्वयागमध्ययनदानानि साधारणानि च र्माणि ब्राह्मणस्याधिकानि प्रतिग्रहपाजनाध्यापना
 नि तथेति स्मृत्यन्तर्गतोक्तं पञ्चग्रहाः यथाह गौतमः कृषिवाणिज्यस्य पुरुतं कुसीदवेति अध्यापनसुसुभियवैशेष्योर्ग्राह्यणामेति तयोर्भयति न
 सेच्यया आपत्काले ग्राह्यणस्याग्राह्यणाद्विद्योपयोगेन गमनं सुभूषा समासि ब्राह्मणो गुरुमिति गौतमस्मरणान् एतान्यनापदि ब्राह्मणस्य षड्
 कर्मणि तच्च घ्राणीन्यादीनि पनार्थानि प्रतिग्रहादीनि ह्यस्यार्थानि षण्णाहुकर्मणामस्य घ्राणिकर्मणि जीविका याजनाध्यापने चैव विसुद्धाश्च यति

६

इत्याथ यननाना निवेत्यन्यस्तत्रियस्पर्श प्रतिग्रहोधिको विषेयाजनाध्यापनेन तथा ११७ प्रधानस्तत्रिये कर्म प्रजानाप
 रिपालनम् कुसीदल्लपि वाणिज्यपानुपान्पविशः स्मृतम् ११८

यद्वदन्ति मनुस्मरणान् अत इत्यादीन्यवरय कर्तव्यानि नमति ग्रहादीनि द्विगवी
 नामध्ययन्ती न्यायान् ब्राह्मणान्पाधिकः प्रवचनयाननप्रतिग्रहा पूर्वेषु नियमद्वितीयोत्तमस्मरणान् ११७ सुभियस्य मनापाठनमपान कर्म धर्मार्थं
 ह्यन्ययन् वैश्यस्य कुसीदल्लपि वाणिज्यपसुपाठनानि ह्यस्यार्थानि कर्माणि कुसीदल्लस्यार्थं इत्यपयोगं व्याख्यार्थं अन्यविक्रयोपाणिज्य रोषमसिद्धं रा
 स्त्रास्तन्त्रनगमस्य वणिस्पररुद्धपीविका आजीवनार्थं धर्मं कृत्वा नमध्ययनपनि रिति मनुस्मरणान् ११८ १२ १३

श्रुद्रस्य हि जसु श्रुषा मधानं कर्म धर्मा र्थं हृत्य र्थं च तत्र बाह्य पापसु श्रुषा परमो धर्मः विमसे वैव श्रुद्रस्य विशिष्टं कर्म कीर्त्यत इति मनुस्मरणात् यदा पुन हि
 जसु श्रुषया ज्ञी विपुं न शक्नोति तदा वणिगृह्या जीयेत् नाना विधेर्वी शिल्पे हि जातीनां हि तं कुर्वन् यादृशैः कर्मभिः हि जाति सु श्रुषा यामयोग्यो न भवति
 तादृशानि कर्माणि कुर्वन् नित्यर्थः तानि च देवलोका नि श्रुद्र धर्मो हि जाति सु श्रुषा पापवर्जनं कलत्रादि पोषणं कर्षणपु पालनं भारो ह हनापण व्यव-
 हारचित्रकर्म नृत्सगीत वेणुवीणा सुरज मृदंग वादनादीनि ११९ किंच आर्यायामेव न साधारण स्त्रीषु परस्त्रीषु वारतिर भिगमनं यस्य स तथोक्तः श्रु-

शिल्पैर्वा विविधेर्जा वि हि जाति हि तस्मान् चरन् ११९
 नमस्कारपा मंत्रेण पंच यज्ञान् न हापयेत् १२०

श्रुद्रस्य हि जसु श्रुषा तया जीवन् वणिग भवेत् शिल्पैर्वा विविधेर्जा वि हि जाति हि तस्मान् चरन् ११९
 आर्यारतिः सुविभृत्य भर्त्ता श्रद्धा क्रिया परः नमस्कारपा मंत्रेण पंच यज्ञान् न हापयेत् १२०

वि- बाह्याभ्यंतर् शौचशुक्तः द्विजवत् मृत्यादि भर्त्ता श्रद्धा क्रियारतः आहानि नित्य नैमित्तिक काम्यानि च क्रियाः स्नातक म्रतानि अवि रुद्धा नि तेषु
 रतः नम इत्यनेन मंत्रेण पूर्वोक्तान्य च महायज्ञान हरद्वर्न हापयेत् अस्तु मिष्टेत् नमस्कार मंत्रं च केचित् देवताभ्यः पितृभ्यश्च महायोगिभ्य एव च भूमः ७९
 तत्र वैश्वदेवं लोकि के नीकर्त्तव्यं न वैवाहिके ग्ना वित्याचार्याः १२० ७९

दग्नीनाधारणधर्मनाहं हि साग्रोऽथ यौडातस्या अकरणमहिंसा सत्यमप्राणिपीड्यकरयथार्थवचनम् अस्तेयमदत्तानुपादानं शीचिषाद्यम्
 भयतश्च इति कर्षेद्विषाणानिर्यतनिषयवृत्तितादृशियनिग्रहः यथाशक्तिप्राणिनामम्लोदकादिदानेनार्तिपरिहारोदानं अन्नाक्षरगसयमोदमा
 आपन्नरसयादया अपस्वरेपि चित्तस्याधिकारा द्योतिः एते सर्वेषां पुरुषाणां ब्राह्मणाद्या चण्डालानधर्मसाधनम् १२१ वयोवात्ययीवनादि बुद्धि
 भेदमभिधीलौकिकवैदिकव्यवहारेषु अर्थो विनगृहसेनादि वाक्कथनं वैपीमान्यवरूपादि विन्यासाः सुतपुरुषार्थशास्त्रमयणं अभिजनः कुलम्
 कर्मवृत्त्यर्थमनियद्वादि एते पावय ममृतीनां सदृशी सुचिना दृष्टिमाचरणं आचरेत्स्वीकुर्यात् यथा हृदः स्वोचितानयीवने चिन्ता एव बुद्ध्यादिष्वपि

अहिंसासत्यमस्तेयशौचमिन्द्रियनिग्रहं दानदमोदयास्वानिःसर्वेषां धर्मसाधनम् १२१ वयोऽसुत्वर्थवान्वेव श्रुता
 भिजनकर्मणाम् आचरेत्सदृशी तृप्तिमजिह्वासशान्तया १२२ भैवारिकाधिकांशोऽयं सहिसामपियेहिंज प्राक्
 सौमिकी क्रियाः कुर्याद्यस्यान्ववाषिकं भवेत् १२३

योज्यं अजिह्वासमवप्रा अशराममत्सरा १२२ एव स्यान्ती निष्कर्माण्यतु क्रम्येदानी
 निरिदः सपीतसोमपूर्वापिन तस्याग्नेनि तत्कृच्छमिनि दोषयवणात् एतच्च ब्रह्मण्याभिप्रायेण नित्यस्य चावरपकर्तव्यत्वाच्च नियमः यस्य सर्वजीवनपर्याप्तम

नंभवतिसप्राक् सौमिकीः सौमात्याक् प्राक्सोमं प्राक्सोमं प्रावाः प्राक्सौमिक्यः कास्ताः अग्निहोत्रदर्शपूर्णमासपशुचातुर्मास्यानिकर्माणि तद्विकारा-
श्रैताः क्रियाः १२३ एवंकास्यानि श्रौतानिकर्माण्यभिधायेदानीं नित्यान्याह संवत्सरे संवत्सरे सोमयागः कार्यः पशुः प्रत्ययनं अयने अयने द

: पशुयागः कार्यः तथा प्रति संवत्सरं वा पशुना संवत्सरे संवत्सरे यजेत षट् शुषट् स्रवा मासे धित्वे के इति स्मरणान्

अथ सस्योत्पत्तौ कर्तव्या चातुर्मास्यानि च प्रति संवत्सरं कर्तव्यानि १२४ एषां सोमप्रभृतीनां पूर्वोक्तानां नित्यानां कथंचिदसंभ
प्रति संवत्सरं सोमः पशुः प्रत्ययनं तथा कर्तव्या यथो हि अथ चातुर्मास्यानि चैव हि १२४ एषां संभ
वे कुर्वादि द्विवैश्वानरी द्विजः हीनकल्पनकुर्वीत सति द्व्ये फलप्रदम् १२५ चाडालो जायते यज्ञकरणा
च्छूद्राभि क्षितात् यज्ञार्थं लब्धमददद्भृशः काको पिवा भवेत् १२६

यत् किंच योयं हीनकल्प उक्तः सति द्व्ये सोमं कर्तव्यः यच्च फलप्रदं काम्यं कर्म तद्हीनकल्पं न कुर्वीत न कर्तव्यमिति १२५ यज्ञार्थं शूद्रं धनया
चनेन सज्ज्यां तरे चाडालो जायते यः पुनर्यज्ञार्थं याचितं सर्वं न प्रयच्छति न त्यजति स भासः काको वा वर्षशतं भवेत् यथाह मनुः यज्ञार्थं मर्त्यं भिक्षि
त्यायः सर्वं न प्रयच्छति स याति भासतां विप्रः काकतां वा शतं समादति भासः शकुतः काकः प्रसिद्धः १२६ ६

कुमूलं कोद्रकं कुमीडिद्रकं कुमूलचक्रं कुमीचक्रं कुमूलकुम्भीताभ्यापिभित्तं धान्यप्रससप्ततयोक्तः कुमूलधान्याः स्यात्कुम्भीधान्योवा तत्रस्वपुट्टय
योपयोद्वादकाद्भातप्रपासिधान्ययस्यास्त्रिसं कुमूलधान्याः कुम्भीधान्यस्त्वस्तुट्टययोषणोपुट्टयामपषासधान्याः व्यरुपयसिधान्यमस्यास्तीति च्या
दिकः भोम्रधान्यमस्यास्तीति चस्तनः नरियते चस्तनयस्य सोमस्तनः कुमूलधान्यादिस्त्रचयोपायमाह शाल्यादेर्निपवितपरित्यक्तं च क्षरीय
हपाशिनं एकैकस्यपरित्यक्तस्य कणस्योपादानं पुंछः शिलं चोचम्यशिलोछनेन शिल्पोछेन वा कुमूलधान्यादिच्यतुर्विधो गृहस्थो जीवेत् तथापु
लपान्यादीनाम्राक्षजाना गृहस्थानां तदुर्णापरापरः पश्चात्तु च्यात्सभितः ये पालुक्कएतमं यथस्मृतमाः एतच्च यद्यपि हि जं प्रकृतवस्त्रयापि माह

कुमूलकुम्भीधान्योयाभ्यादि कोम्वस्तनोपि वा जीवेद्वापिशिलोछेन यथेयानेवापरन्यरः १२०

पाम्येव भसितुमर्हतीति विद्योपशमनादियोगान् तथाचमसुः भद्रोद्देजीचक्षूक्तनामस्तद्रोहेण यथापुनः यावति स्वासमास्थाय विमोक्षोवेदनाप
दीनि विममेव प्रस्तुत्य कुमूलधान्यकोरासार्कुम्भीधान्यकपत्रवा इत्याद्यभिहितत्वात् एतच्चानि सपन्नं संयते पायावरमस्तुभ्यते न विममात्राभि
नायेण तथासति भेषाधिकारिकालोयाः साहसो मापयेद्दृज इत्यनेन विरोधः तथाप्यरदस्यार्चादेविध्यतमत्तभोक्तं यथाह देवलः दिविषो गृहस्थो
यायावत् शालीनम्बनयो योयानरं प्रवरं याननाभ्यापनमभिपहरिस्वसप्तयफर्जनात् षट्कर्मापिशितः मेध्यचमुप्यरदयामयनधान्यमुक्तेष्वो

कसुवन्ती शालीनदति शालीनोपि ननु विधः याजनाद्यापनप्रतिग्रहकृषिवाणिज्यपाश्र्वात्यैः षड्विजैर्वित्येकः याजनादिभिस्त्रिभिर्न्यः याजना
 व्यापनाभ्यामपरः चतुर्थस्त्वध्यापनेनैव तथाहमनुः षड्कर्मैकोप्रवत्येषां त्रिभिर्न्यः प्रवर्तते द्वाभ्यामैकं भवत्यर्थं अथ ब्रह्मसत्रेण जीवतीति अत्रचप्रति
 ग्रहोधिको विप्रइत्यादिना शालीनस्य दृत्तयोदशिताः यायावरस्य जीवेहापिशिल्बोच्छेनेति इति गृहस्थधर्मप्रकरणम् १२७ एवं श्रौतस्मार्त्तानिकर्मणि गृ
 हस्थस्याभिधायैदानीं स्नानादारभ्य ब्राह्मणस्यावश्यकर्त्तव्या निविधियतिषेधात्मकानि मानससंकल्परूपाणि स्नातकव्रताभ्याह ब्राह्मणस्य प्रतिग्रहाद
 योर्थं ब्राह्मणस्यादशिताः तत्र विशेष उच्यते स्वाध्यायविरोधिनमर्थं अप्रतिषिद्धमपि नेहेतुना न्विच्छेत नयतस्ततः कुतश्चिदविदिताचारान्न विरुद्धमस्ते

नस्वाध्यायविरोध्यर्थमीहेतुनयतस्ततः न विरुद्धमसंगेन संतोषीच भवेत्सदा १२८ राजाने वासियाज्येभ्यः सीदन्निच्छेद्भनं दक्ष
 धा दंभिहै सुकपाखडिबकलृत्तींश्च कर्जयेत् १२९

न विरुद्धमयाज्ययाजनादिप्रसंगो नृत्सगीतादिर्विरुद्धं च प्रसंगश्च विरुद्धप्रसंगं तेन नार्थमीहे
 तैतिसंबध्यते नञ् आवृत्तिप्रत्ययसंज्ञासार्थाः सर्वत्राप्यस्मिन् स्नातकप्रकरणेन ब्रूयाद्ः प्रसुदासार्थ एव किंच अर्थालाभेपिसंतोषीपरितृप्तो भवेत्तच्च का
 रात्संयतश्च संतोषं परमास्थाय सुस्वार्थी संयतो भवेदिति मनुस्मरणान् १२८ कुतस्तर्हि धनमन्विच्छेदित्याह कथासीदन्त्युद्यमानः स्नातकः राज्ञो विदि
 नदृत्तांतात् अनेवासिनीवक्ष्यमाणलक्षणात् याज्यान् याजनाहं च धनमाददीत कथासीदन्ति त्वनेन विभागादिमाप्तकुटुंबयोषणपथी सधनो न कुत

कुमूलकोष्ठके कुभीउष्ट्रिका कुमूलचक्रुभीनकुमूलकुभीताभ्यापिभिर्वधान्ययस्यसनयोक्तः कुमूलधान्यास्यास्तुभीधान्योपा नत्रस्वक्रुद्रप्र
 पोषणोद्गच्छाहमन्नप्यामिधान्ययस्याजिसकुमूलधान्या कुभीधान्यस्तुक्रुद्रप्रपोषणोपवदभाप्रपोषधान्या अद्भुपयासधान्यमस्यास्तीतिव्या
 दिकः भोमनधान्यमस्यास्तीतिवस्तनः नविद्यतेस्वन्नंयस्यभोक्स्वन्नः कुमूलधान्यादिसचयोपायमाह शाल्यादेर्निपवितपरित्यक्तवस्त्ररीय
 हणशिल पदैकस्यपरित्यक्तस्यकणस्योपादानमुंठा शिलर्नोचम्याधिकोचतेन शिल्नोछेनवा कुमूलधान्यादिव्यनुविभोगृहस्वोजीवेत् तया
 छधान्यादीनामाक्षपानागृहस्यान्नाचसुर्णापरापरा पश्चात्तुव्यासतिनः येषालुत्करतमाः मयस्यतमाः एतच्चयद्यपिहिन मङ्कतस्त्रयापिमाह

कुमूलकुभीधान्योपाभ्यादिकोव्यस्तनोपिवा जीवेद्वापिशिलोछेनभ्येयानेवापर पर १२७

उत्सैवप्रवितुमर्हतीति विद्योपशमनारियोगाद् नवाभमसुः अद्रोहेणीचधूतवामस्यद्रोहेणचपुनः यावृत्तिस्त्रास्रमास्यायविमोभीचेदनाप
 रीदित्विभमेवप्रस्तुत्य कुमूलधान्यस्येवास्यात्कुभीधान्यकपववा इत्याद्यभिदिमव्याद् एतव्यातिसपन्सयतयायापरमक्तव्यते नयिममभाभि
 मायेण नयास्यतिपैचाधिकारिकान्नोपासहिंसोमपिपैहिनरस्यनैनभियोपा मयापरदस्यान्नादेविध्यतत्रतभोक्तं पयाहदेवळः दिवियोपृहस्वो
 पायावदः शालीनम्वचयोर्पायावरः प्रवरः यानवाध्यापनमतिपदरिस्वस्यपवर्जनाद् षट्कर्मापिहितः प्रव्यन्प्रसुभ्यरपरुग्राममनधान्यपुक्तेष्वेळो

स्मिदपमन्विच्छेदितगम्यते किंचदभिहंतुकारीनुसर्वकार्येषुलौकिकवैदिक्यास्त्रायेषुवर्तयेत् चकाराहिकर्मस्थवैडालव्रनिकानुस्रान् यथाह
 नुः प्रासदितोविकर्मस्थानुवैडालयतिकर्मज्ञानं हेतुक्रान्चकलचीम्बवाद्राभेणापिनार्चयेदिति लोचस्जनार्चयेवकर्मलुशायीदमी युक्तिपटेन
 सर्वचसशायकारीहेतुकाः त्रैविद्यविस्तरपरिगृहीतायमिणः पास्तडिनाः वक्रयदस्थवर्तनभित्तकलृप्तिः यथाहमनुः अधोदृष्टिर्नेहभित्तः स्वयंसाधनत
 सुरः शरोमिथ्याविनीतम्बवकलृप्तिरुदादगदिति प्रतिष्ठितसेविनेभित्तकर्मस्थाः विडालोपार्जोरस्तस्वभावोवाचयस्यासौविडालव्रनिकः तस्मिन्
 साणमाहमनुः परमध्वनीसदासुब्यच्छाधिकोत्प्रेकदाभिकाः वैडालव्रनिकोत्प्रेयोद्विस्त्रः सर्वाभिसाधकइति शतः सर्वभवकः एतैः ससर्गभिवेधादेवस्वयमे

वक्रकावरधरोनीचकेशमभ्युज्ज्वलस्व सति नभार्यादर्शनेश्रीयान्भैकवासानसस्थित १३०

वभिधीनप्रवेदितगम्यते १२९ इति च क्लेषैतेमवरेवासुशायरभित्तिसुक्लचरधराः केशास्वयम्पूर्णितनस्वाभ्युकेभ्याभ्युनरनीचभित्त तकेराश्रासु
 नसयस्यासीतयोक्ताः सुप्तिरतर्पिदुभ्यस्तानालुलेपनपूपस्रगादिभिः सुगधीचभवेत् यथाहगीतमाः स्यातकोनित्यसुप्तिः स्रगधिः स्नानशीलइति स
 भित्तविधानादेयभिर्गोपमात्स्यस्यभित्तैः तथान्नगोपितः नागभस्मजथारयेदत्यन्त्रहिरण्यरत्नस्रजइति सदास्नानकएवधूलोभवंत् एतच्चसत्तिसभवे

नजीर्णमलवहासाभवेच्चविभवेसतीतिस्मरणात् नचभार्यायादर्शनतस्यापुरतोवस्थितायामभीयात् अवीर्यवदपत्वोत्पत्तिप्रयात् तथाचश्रुतिः जा
यायाअन्तेनाभीयादवीर्यवदपत्यंभवतीति अतस्तयासहभोजनंदूरादेवनिरस्तं नचैकवासाः नसंस्थितः उस्थितः अभीयादिनिसंबध्यते १३० किंच
कदाचिदपिसंशयप्राणविपत्तिसंशयावहकर्मनप्रपद्येतनकुर्यात् यथाव्याघ्रचौराद्युपाहितदेशाक्रमणादि अकस्मान्मिकारणं किंचिदपिपुरुषमग्नि
यंडद्वेगकरं वाक्यं नवेदेत् नचाहितमनृतवाश्रियमपिचकारादसंभवीभत्सकरं चाकस्मान्नवेदेदितिसंबध्यते एतच्चपरिहासादिव्यतिरेकेण गुरुणा
पिसमहास्यकर्तव्यंकुटिलं विनेतिस्मरणात् नचस्तेनः अन्यदीयस्यादत्तस्य ग्रहीतानस्यात् प्रतिषिद्धं दृष्ट्युपजीवी चार्धुषी नवार्धुषी न्यात् १३१

नसंशयंग्रपद्येतनाकस्मादश्रियंवदेत् नाहितं नानृतं चैव नस्तेनः स्यान्नवार्धुषी १३१ दाक्षायणी ब्रह्मसूत्री वेणुमान्स
कमंडलुः कुर्यात्सदाक्षिणदेवमृद्नोविप्रवनस्पतीन् १३२

किंच दाक्षायणं सवर्णं न दस्यास्तीति दाक्षायणी ब्रह्मसूत्रं यज्ञोपवीतं न द
स्यास्तीति ब्रह्मसूत्री वेणवयाष्टिमान् कमंडलुमान्थादिति सर्वत्र संबधनीयं अत्र ब्रह्मचारिप्रकरणोक्तस्यापि यज्ञोपवीतस्य पुनर्वचनं द्वितीयप्रास्य
र्थं यथाहवसिष्ठः स्नातकानां द्वितीयस्यादंतर्वासस्तथोत्तरं यज्ञोपवीते द्वयाष्टिः सौदकश्च कमंडलुरिति अत्र च दाक्षायणी निसामान्याभिधाने पिकु
वेणवींधारयेद्याष्टिसौदकं च कमंडलुं यज्ञोपवीतं वेदं च शक्रभैरौकमीचकुडल इति मनुस्मरणात् तथा देवं देवता चो मृदमुत्सृजतां ग

भविदप्येवमन्विच्छेदनिगम्यते किंचदभिहेतुकादीन्सर्वत्राप्येष्टुलौकिकवैदिक्यास्त्यायेष्टुवर्नयेत् नकारादिकर्मस्थवैहालप्रतिक्रान्त्तवान् यथाहम
 न् नः प्रासष्टिनोविक्रमस्वान्वैदास्तद्व्यतिरिक्तमन्त्रशतान् हेतुक्रान्तकदृशीम्बवाद्यापेणापिनाचयेदिति लोकस्जनाप्येवकर्मसुवायीदभी युक्तियन्तेन
 सर्वत्रसशयकारीहेतुकः त्रैविद्यविस्तरपरिगृहीताप्रमिणः पास्वडिनः यकवदस्यवर्तनपितिवकवक्ति यथाहमन्त्रः अधोदृष्टिर्नैकचित्तिकःस्सार्यसायजनत
 त्पुरः शतौमिथ्याविभीतम्यवकदृष्टिस्त्वादृतदिति प्रतिषिद्धसेपिनेविक्रमस्थाः विडालोमार्जारस्तस्यप्रतस्वभावोवायस्यासौविडालज्वनिकः तस्यस्त
 क्षणमाहमन्त्रः परमध्वनीसदाह्यन्मन्त्राधिकोत्प्रेकदाभिकः वैडालमन्त्रिकोत्प्रेकाद्विस्तः सर्पाभिप्रसयकदति शतः सर्वत्रवक्तः एतौ ससर्गभिपेष्टादेवस्वयमे

शक्रकृपाचरधरोनीचकेशभानुनस्य सुपि नभार्यादर्शनेऽपीपाग्नैकवासानसस्यित १३०

वभिधोनप्रवेदिनिगम्यते १२९ क्विच शुक्लेधौनेअवरेपासशीघरमिदतिसुक्लचरधरा केशाश्चप्रपूणिचनस्वाश्वकेशभानुनखनीचमिह तकेशभानु
 नस्तपस्वसीतयोक्तः सुचिरतर्पद्विभस्मानलुळेपनपूषस्रगारिभिः सुगधीचभवेत् यथाहगीतभाः स्नातकोभिव्यगुचिः सुगधि स्नानशीलदति सुग
 धिविधिधान्मरेयभिर्गोपमान्त्यस्मभिर्वेषाः तथ्यचगोभिलाः नागपास्तजपारपेदन्यप्रहिरण्यरत्नस्रजदति सदास्नातकएवधृतोभवेत् एतच्चमभिसभवे

माणांचनचासीनांयथास्वरं नांजयंतींस्वकेनेत्रेनचाभ्यक्तामनादृतां नपथ्येत्यस्यंतींचश्रेयस्काभोद्धिजोत्तमइति सूत्रपुरीवेचनपश्येत् तथाअशक्त-
 चिःसन्द्वाहुतारकाश्चनपथ्येत् चकारादुदकेस्यप्रतिबिंबंनपश्येत् नचोदकेनिरीक्षेतस्वरूपमितिधारणेतिवचनात् १३४ वर्षतिससितिअयंमेवज्वःपा-
 प्मानमपहंत्वितिमंत्रमुच्चारयेत् अप्रावृत्तोगच्छेत् अनाच्छादितइयात् नप्रधावेच्चवर्षतीतिप्रतिषेधात् नचप्रत्यकुशिराःस्रज्यात् चकारान्नग्नोनशयी-
 त एकश्चभूत्यगृहेनचनग्नः शयीतेति नैकःसुप्याच्छून्यगृहेइतिचमनुस्मरणात् १३५ छीवनमुद्गिरयाअसृग्मक्तं शकृत्पुरीषं शेषंप्रसिद्धं एतान्य-
 प्सुननिक्षिपेत् एवमुषादीनपि यथाहशंस्रःतुषकेशपुरीषमस्मास्थिमेवचनखलोमान्यप्सुननिक्षिपेत् पादेनपाणिनावाजलंनाभिहृन्त्यादिति अग्नौ

अयंमेवज्वइत्येवंसर्वमंत्रमुदीरयेत् वर्षत्यप्रावृत्तोगच्छेत्त्यपेत्यत्यकुशिरानच १३५ छीवनासृक्शकृत्पुत्रेतांस्यप्सुन-
 निक्षिपेत् पादौप्रतापयेन्नाग्नौनचैनमभिलंघयेत् १३६ जलपिवेन्नाजलिनानशयानंप्रबोधयेत् नाक्षैःकीडेन्नधर्मश्चे

न्पादौनप्रतापयेत् १३७

तथान्चमनुः नाग्निंसुरेनोपधमेन्मग्नानेक्षेतचस्त्रियं नामेध्यंप्रक्षिपेदग्नौनचपादौप्रतापयेत् अधस्तान्नोपदध्याच्चनचैनमभिलंघयेत् नचैन-
 पादतःकुयान्निप्राणावधिमाचरेदिति १३६ जलमंजलिनासंहताभ्याहस्ताभ्यानपिवेत् जलग्रहणंपेयमात्रोपलक्षणं विद्यादिभिरात्मनोधिकंशयानंनप्र-
 बोधरोत्नोत्थापयेत् श्रेयांसनप्रबोधयेदितिविशेषात् अस्मादिभिर्नकीडेत् धर्मज्ञैःपशुलंप्रनादिभिर्नकीडेत् व्याधितैर्ज्वराद्यभिभूतैरेकत्रनसंविशेत्तुन

भ्रातृपुण्यचमस्तीत्यप्रत्यस्यादीन्द्रमवदिरणकुर्यात् एतान्यदक्षिणतः कृताक्रमेत् एवंचतुष्पद्यादीनपि मृदगादेयताविमंस्तमपुचतुः पयःपद
 छिग्यादिङ्गिति मजातान्ववनस्पतीनिमित्तमसुस्मरणान् १३२ नद्यादिपुनमेहेत्वनमूत्रपुरीषोत्सर्गकुर्यात् एषेस्मशानादावपि ययाहवास्याः नगो
 मयःकुरोसगा इलभितिशयगानयत्यस्तलपर्वनसुठिनेषुमेहेत् मृताधारत्वादिति तथाभ्यादीभ्यति अग्न्यादीनामभिसुस्यनमेहेत् नाप्येतान्पश्य
 ययादगौतम नवाव्यग्निपिपादित्वापोदेयतागाव्यमतिपरपन्नामूत्रपुरीषामेभ्यास्तुदस्येन्नदेवतत्त्वविपारोभसारयेत् एतद्देशाभ्यामिकेणशुभिम
 यतिरैस्त्रैणैरनर्थापिमूत्रपुरीषेकुर्यादिति ययादवसिष्ठाः परिवेष्टितशिरासूषिमयक्षिपेस्त्रैणैरनर्थापिमूत्रपुरीषेकुर्यादिति १३३ नैवाकमीहेतुं य

ननुमेहेन्मृदीलापावर्गमगोषासुप्तस्वसु नमत्पन्त्यर्कगोसोमसभ्यापुस्त्रीद्विजन्यनः १३३ नैवेत्तार्कजननान्स्त्रीनि
 वसस्त्रुदमसुनाम् नचमूत्रपुरीषवानासुचीराहुतारका १३४

पापिनामानेनोक्तयापि इद्रपास्तमपराहुग्रन्मोदकपनिधिंचमभ्यान्त्रवर्तिनएवादित्संसायेक्षणंनिषिध्यतेनसर्वदा पयोक्तमनुना नैवेत्तोद्यत
 नारित्यनाम्नपानकराचन नोपस्त्रुदनपारित्यनमभ्यनमसोगतमिति उपभोगादल्पजनम्यास्त्रिपनेहेतु अन्यमभिसुनादित्याग्न्यस्तापनः सस्त्रुदमी
 सुनाकुरोपभोगा उपभोगाने भननामपिनेद्येतचक्रास्तत्रैजनादिक्रमाचरन्ती तथाचयनुः नम्योपाहार्ययाद्याह्निनामीहेतुनानामती दक्षयतीन्द्रम
 दैव * देवकः

माणांचनचासीनांयथासुखं नांजयंतीत्यकेनेत्रेनचाभ्यक्तामनाहृतां नपथ्येत्यसंपंतीचंश्रेयस्काभोहिजोत्तमइति सूत्रपुरीवेचनपश्येत् तथाअश्व-
 चिःसन्नुहानारकाश्चनपथ्येत् चकारादुदकेस्यप्रतिबिंबनपश्येत् नचोदकेनिरीक्षेतस्वरूपमितिधारणोतिवचनात् १३४ वर्षतिमितिअयंमेकचःपा-
 प्मानमपहंत्वितिमंत्रसुच्चारयेत् अग्राहृतोगच्छेत् अनाच्छादितइयात् नप्रधावेच्चवर्षतीतिप्रतिवेधात् नचप्रत्यकुशिराःस्रष्ट्यात् चकारान्मग्नोनशयी-
 त एकश्चभूत्यगृहेनचनग्नःशयीतेति नैकःसुप्याच्छून्यगृहेइतिचमनुस्मरणात् १३५ षीवनमुद्रिरणअसृष्टं शकृत्पुरीषं शेषंमसिद्धं एतान्य-
 प्सुननिक्षिपेत् एवमुषादीनपि यथाहशंसवःतुषकेशपुरीषमस्मास्थिल्लेष्मनखलोमान्यप्सुननिक्षिपेत् पादेनपाणिनावाजलंनाभिहृन्त्यादिति अग्नौ

अयंमेवज्वदत्येवंसर्वमंत्रमुदीरयेत् वर्षत्यग्राहृतोगच्छेत्स्यपेत्यत्यकुशिरानच १३५ षीवनासृक्कशकृन्मूत्ररंतांस्यप्सुन
 निक्षिपेत् पादौप्रतापयेन्नाग्नौनचैनमभिलंघयेत् १३६ जलपिवेन्नाजलिनानशयानप्रबोधयेत् नाक्षैःक्रिडेन्नधर्मक्षे-
 व्याधितैवानस्यविशेत् १३७

चपादौनम्रतापयेत् नाप्यग्निंलंघयेत्चक्रायत् षीवनादीन्यग्नौनक्षिपेत् मुखोपधमनादिचाग्नेनकुर्यात्
 तथाचमसुः भाग्निंमुखेनोपधमेन्नग्नानेक्षेतचस्त्रियं नामेध्यंमक्षिपेदग्नौनचपादौप्रतापयेत् अथस्ताप्नोपदद्याच्चनचैनमभिलंघयेत् नचैनं-
 पादतंकुर्यान्नप्राणावधिमार्चरेदिति १३६ जलंमंजलिनासंहताभ्याहस्ताभ्यानपिवेत् जलग्रहणपेयमात्रोपलक्षणं विद्यादिभिरात्मनोधिकंशयानंनम्र
 बोधयेत्तनोत्थापयेत् श्रेयांसनप्रबोधयेदितिविशेषात् अक्षादिभिर्नक्रिडेत् धर्मक्षैःपशुकलंमनादिभिर्नक्रिडेत् व्याधितैर्ज्वराद्यभिभूतैरेकत्रनसंविशेत्तुन

यौषमासस्यरोहिण्यामष्टकायावाग्राभात्बहिर्जलः समीपं छंदसां वेदानां स्वगृह्यौक्तविधिनोत्सर्गकुर्यात् यदा पुनर्भाद्रपदे मासे उपाकर्म तदा माघ-
 कृप्रथमादिवसे उत्सर्गकुर्यात् यथोक्तं मनुना पौषे तु छंदसां कुर्याद्बहिर्जलसर्जनं बुधः गाघशक्रकुम्भवा मासे पूर्वाण्डे प्रथमे हनीति तदनंतरं पक्षिणी महो-
 रात्रं वा विरम्य सुक्लपक्षेषु वेदान् कृष्णपक्षे च गान्धारीयात यथाह मनुः यथा शास्त्रं तु कृत्वैव मुत्सर्गं छंदसां बहिः विरमेत्पक्षिणी रात्रिं यद्वात्येकमहो-
 रात्रम् अत ऊर्ध्वं तु छंदसां सुक्लेषु नियतः पठेत् वेदां गान्धारीयात यथाह मनुः अनध्यायानाह उक्तेन मार्गेणाधीयानस्य शिष्यत्विर्गु-

पौषमासस्य रोहिण्यामष्टकायामथापि वा जलान्ते छंदसां कुर्यादुत्सर्गविधिवद्बहिः १४२ अहंप्रतेष्वनध्यायः शिष्यत्विर्गुरुत्वं
 धुषु उपाकर्मणि चोत्सर्गस्वशास्त्रोचि येतथा १४३ संख्यागजितनिर्घातभूकपोल्कानि पातने समाप्य वेदं द्युनिशमारण्यक

मधीत्यच १४४

रुचंधुषु प्रतेषु मृतेषु अहमनध्यायः त्रीनहोरात्रानध्ययनं कर्जयेत् उपाकर्मणि उत्सर्गस्य कर्मणि कृते अहमनध्यायः उत्सर्गे तु भू-
 कपोल्कानि पातने समाप्य वेदं द्युनिशमारण्यक १४३ संख्यायां मेघध्वनौ निर्घाते आकाशो उत्पातध्वनौ भू-
 कपोल्कानि पातने समाप्य वेदं द्युनिशमारण्यक १४४
 मिचलने उत्सर्गपातने मंत्रस्य ब्राह्मणस्य वा स मासौ आरण्यकाध्ययने च द्युनिशमहोरात्रमनध्यायः १४५

पचदरयाममायास्यापूर्णिमायान्ततुर्ध्यामष्टम्यराहुसूतकेचन्द्रसूर्योपरगेच पुनिशमनध्यायः यनुष्यहनकीर्त्तये इत्यराजोरा होम्यसूतकेदमि
 तद्रुत्ताञ्जविषय भुतुत्ताधिगतास्तुचप्रतिपत्त आदिकृत्तोजनेवत्सतिथेच पुनिशमनध्यायः एतच्चैकोदिरव्यतिरिक्तविषय तप्तुचिरान्न प्रसिगृ
 ह्याद्विजोषिदानेकोदिरव्यतिरिक्तन व्यहनकीर्त्तये इत्येतिस्मरणान् १४५ अर्धतृष्णाफस्वादिभिरतरागभनेकतेशकृभजस्यावसेपणादिवसेउच्छुरि
 वसेचारागधमनध्याय पुनिशधितिप्रकृतेपुनरदोरागप्रदणसध्यागर्हितनिर्यात भूकपोल्काविपातेस्सकालिकक्षेसापनार्य आकाशिकनिर्यात-

पचदस्यात्तुर्दस्यामष्टम्यराहुसूतके भुतुत्ताधिषु सुत्तवायादिकप्रतिगृह्यन् १४५
 पञ्चमलूकनकुलन्वादिभाजोरमूरवर्क कर्तेतरेत्वहोरात्रशक्रपातेतथोच्छुर्य १४६

श्रुकपराहुदरनिष्कादितिगीतमवचनात् निमित्तकानादारभ्यापरेपुर्णवत्सएवकालस्त्रावत्कालभकाः तप्तप्रव आकाशिकेनध्यायः एतच्च
 ग्रानाः सध्यास्तनिते रात्रिसध्यास्तनितेतुसाविमेव सायसध्यास्तनितेरात्रिः याताः सध्यापहोरात्राभिविहारीतस्परणात् पत्युनर्गीतिमेनोक्त आनकुल
 सर्पमदूकमार्गद्विगान्च्यदमुपनासो विप्रवासश्चेति तत्सयमाध्ययनविषयएव १४६

श्रोकुरः क्रोष्टासृगालः गर्दभोरसभः सामसामानि वाणोवंशः उल्कोधूकः आर्तोदुःखितः एषांश्वादीनां निःस्वर्नतावल्कलमनध्यायः वीणादि
स्वनेपि वेषुवीणाभेरीमृदंगगव्यार्तशब्देष्विति गौतमवचनात् गंत्रीशकटं अमेद्यादीनां संनिधाने तावत्कालिको नध्यायः १४० अशुचौ देशे अशु
चायात्मनि च तथा विद्वत्सु वैपुनः पुनर्विद्योतमानायां विद्युति स्मिति संप्लवे पुनः पुनर्मेघघोषे तावत्कालिको नध्यायः भस्काद्रपाणिर्नीधीर्यति जलम
ध्ये र्दरात्रे महानिशारब्धमध्यमप्रहरद्वये अतिमारुते अहन्यपितावल्कलनाधीयते १४८ औत्सातिके रजोवर्षे दिग्दाहे यत्र ज्वलित इव दिशो दृश्यंते

श्वक्रोष्टुगर्दभोल्हकसामवाणार्त्तनिःस्वने अमेद्यश्च मृदां गन्धश्मशानुपतितां तिके १४० देशेषु चावात्मनि च विद्यु
त्सु नितसंप्लवे सुल्काद्रपाणि रभोत्तरधरात्रे तिमारुते १४८ पांक्तप्रवर्षे दिग्दाहे संध्यानीहारभीतिषु धावतः पूति
गंधे च शिष्टे च गृहमागते १४९ खरोष्ठु दानहस्त्यभ्यनौ वृक्षोरिणरोहणे सप्तत्रिंशदनध्यायाने तास्ताल्कालिकान्विदुः

१५०

संधययोर्नीहारे धूमिकायां भीतिषु वीरसामादिकृता सुतावल्कलमनध्यायः धावतस्त्वरितंगच्छतो नध्यायः पूतिगंधे कुत्सितगंधे च अ
मेध्यमद्यादिगंधे शिष्टे च श्रोत्रियादोगृहं यासेत दनुजावधिर्गनध्यायः १४९ यानं रथादि इरणभूरवरं मरुभूमिर्धा खरादीनामारोहणे वायल्कलम
नध्यायः एवं श्वक्रोष्टुगर्दभैर्यस्मादारभ्य भसत्रिंशदनध्यायां तास्ताल्कालिकान् निनिनसमन्त्रालान्विदुरनध्यायविधिज्ञाः विदुरित्यनेन स्मृत्यंतरोन्क्रान्तं

न्यानिदिमगृह्णाति यथाद्रमन्तुः शयानः प्रोत्पादय्यकृत्यान्नेवानसस्थिकं नापीयीनामिषजग्धासूतकान्नाद्यमेवचेत्वादि १०० रात्रमन्तरं
 नृन्नापरुनानिभ्यालकयताल्याद्र देवानामुन्निद्रुस्नातकार्परासापस्त्रिषाम्छापानाक्रामेन्नाधितिष्ठेन्नलययेत्तयुद्धिपूर्वः यथाद्रमन्तुः देवता
 नागुगंराज्ञ स्नातकार्पणोपि नामाम् कश्मन्तच्छापावभृणोर्दोदशितम्यन्वेति नक्षुणोनकुलवर्णस्ययम्यकस्याभितुः गात्रम्यस्यवासीमादेययिस्त्र
 णादतिनपुत्रकम्भिर्गानिर्देगान् रक्ताग्निन्नाधितिषत् आदिग्रहणान्स्नानोदकादेर्महण उद्धर्तनमलस्नानविण्मूत्ररक्तेमेव

देयनिर्द्रुस्नातस्त्र्यार्यराज्ञाछायापरस्त्रिषा नाक्रमेद्रक्तविण्मूत्रशीपनोद्धर्तनादिव १५१ विप्रादिह्यत्रियाकुमोनोनाव
 क्षेया कदान्वन आमृत्यो विपमाकाक्षेन्नकस्त्रिन्मर्मणिस्पृशेत् १५२ दूरादुच्छिद्यविण्मूत्रपावाप्ताभिससुत्सृजेत् सुवि
 स्मृत्कदितसुस्यकुनित्यमात्रागमाचरेत् १५३

त्राग्निनाधितिष्ठेत्कामनरति १५१ विमोचद्रुसुलोद्ग्राह्यण आद्रि सर्पः क्षत्रियोचृपतिः
 षत्तद्रुश्विदिशिनानमनच्या आत्मस्वपनानमतव्यः आमृत्योर्योरन्त्राचविषाप्रच्छेत् नक्षत्रिन्मर्मणिस्पृशेत् कस्यचिदपिमर्मद्रुम्यग्नितनमममयस्य
 त १५२ भाननादुच्छिद्यविण्मूत्रेनेगाद्रुम्यान्नलोत्सगृह्णाम्दृगन्तगमन्तुनेत् योतगमार्तस्त्र्यारस्त्रिन्मर्मणिस्पृशेत् १५३ ७

गोब्राह्मणमग्निं अन्नमदनीयविशेषतः यक्षसंस्तुचिर्नस्पृशेत् प्रादेनत्वनुच्छिद्येपि यदापुनः प्रभादात्स्पृशति तदा आचमनोत्तरकालं स्पृशेत्तानं शु-
चिर्नित्यमग्निः प्राणानुपस्पृशेत् गात्राणि चैव सर्वाणि तलेन त्विति मन्त्रं कार्यं एवं प्राणादीनुपस्पृशेत् कस्यचिदपि निदाताडनेन कुर्वन्ति
एतच्चानपकारिणि असुख्यमानस्योन्माद्यब्राह्मणस्यासृगंततः दुःखं सुमहदात्मोति प्रेत्याप्राप्ततयानरइति पुत्रशिष्यो शिक्षार्थमेव ताडयेत् चकारा

गोब्राह्मणान्त्वान्नानि नोच्छिद्येनपदास्पृशेत् न निदाताडने कुर्वीत्पुत्रं शिष्यं च ताड-
येत् १५४ कर्मणामनसावाचायत्नाद्भूमसमाचरेत् अस्यैवैलोक्यविद्विष्टधर्ममप्याचरे-
न्मनु १५५

दासादीनापि ताडनं चरज्यादिनोत्तमांगव्यतिरेकेण कार्यं शिष्यशिष्टिरवधेन वाधनाशक्तोरज्जुवेणुविदलाभं
तनुभ्यामन्येन धनं राज्ञा शास्यइति गौतमवचनात् पृष्ठतस्तृशरीरस्थनोत्तमांगे कथंचनेति वचनात् १५४ कर्मणा कायेन यथाशक्ति धर्ममनुनिष्ठं तमेव
मनसाध्यायेत् वाचावदेत् धर्मं विहितमपि लोकाविद्वंशलोकाभिप्रास्तिजननं मधुपके गोवधादिकं नाचरेत् यस्मादस्त्वर्थमग्निदोमीयत्यगसाधनं भवति
१५५

न्यानपिसगुगहानि पयाहमनुः शयानः शीतपादश्च क्लृप्ताचेवाचसकियिक नापीयीनामिषजग्धास्तुतकान्नापमेवचेत्यादि १५० एवमनध्याय
 नुत्तमरतानिम्नानक्यताम्याद्र देवानामृत्त्रिकस्नानकार्यराज्ञापरस्त्रियाश्चछायाणाक्रामेन्नाधितिष्ठेन्नलघयेत्तुद्धिपूर्वः यथाहमनुः देवता
 नागुरेराज्ञ स्नानकत्वार्ययोरपि नाक्रामेत्क्रामतश्चायावस्युणोदीक्षितस्यचेति यस्तुणोत्कुलवर्णस्यस्यकस्यचित्तु गोरस्यस्यवासीमादेर्चावस्तु
 णादनिनप्रसक्तमिगनिर्देशात् रक्तादिभिन्ननाधितिष्ठेत् आदियदणाम्स्नानोदकादेर्यदृणउदूर्तनमलस्नानमिण्मूत्रकर्मैकच श्लेष्मनिष्ठयूतवा

देवत्विकस्नानकार्यराज्ञाछायापरस्त्रिया नाक्रामेदक्तविण्मूत्रशीवनोदूर्तनादित्च १५१ विमादिस्रिभियात्मानोनाव
 द्रौया कदाचन आमृत्यो ध्रियमाकांक्षेन्नकचिन्मर्मणिसृशेत् १५२ दूगदुच्छिष्टविण्मूत्रपादाभ्रासिससुत्सृजेत् सुति
 स्मृत्कदितसम्यक्नित्यमाचारमाचरेत् १५३

एतेकदाचिदपिनावमतव्याः आत्साचस्यनावर्मनव्याः आमृत्योर्यनिज्जीवधियामिच्छेत् नर्कविष्यर्मणिसृशेत् कस्यचिदपिमर्मदुश्चरितनप्रकशये
 त् १०२ भोननादुच्छिष्टविण्मूत्रेपादप्रक्षान्तनोदस्त्वग्द्वारापरुशतगमुन्मृजेत् यीनग्यार्नश्चाचारपित्तसाम्यगस्तुतिष्ठेत् १५३ ५५

शय्याकशिपुः आसनपीठादि उद्यानमाश्रयप्रवणादि गृहप्रसिद्धं यानंरथादि परसंबंधीन्येतान्यदत्तान्यननुज्ञातानि वर्जयेत् नोपभंजीत अशौज्या
 न्नान्याह अग्निहीनस्येति अग्निहीनस्यश्रौतस्मान्नग्न्यधिकाररहितस्यमूद्रस्यप्रतिलोमस्यवाधिकारवतोव्यग्निरहितस्यान्नमनापदिनभंजीत
 नप्रतिगृणहीयाच्च तस्मात्प्रशस्तानां स्वकर्मणाश्रुत्वजातीनां ब्राह्मणोभंजीतप्रतिगृणहीयाच्चेति गौतमवचनात् ५९ कदर्यैल्लुब्धः आत्मानं धर्मकृत्यं
 चपुत्रद्वारांश्च पीडयेत् लोभाद्वाः पितरौ भृत्यान्सकदर्यइति स्मृतइत्युक्तः बद्धो निगडादिना वाचा संनिरुद्धश्च चोरः ब्राह्मणस्त्वर्णव्यतिरिक्तपर

परशय्यासनोद्यानगृहयानानि वर्जयेत् अदत्तान्यग्निहीनस्य नान्नमद्यादनापदि १५९ कदर्यचद्धचोराणां क्लृबिरंगावता
 रिणाम् वैणां मिशस्तवाधुव्यागणिकागणदीक्षिणाम् १६० चिकित्सकासुरकुष्ठपुंश्चलीमत्तविद्विषाम् क्रूरोऽग्रपतितम्रात्य
 दांभिकौच्छिष्टभोजिनाम् १६१

स्वापद्वारा क्लृबोनपुंसकः रंगावतारीनद्वारणमह्नादिः वेणुछेदजीवीवैणः अमिशस्तः पतनीयैः कर्मभिर्भुक्तः
 वार्ध्व्योनिषिरुहकपजीवी गणिकापण्यस्त्री गणदीक्षीबहुयाजकः एतेषामन्ननाभीयादित्यनुवर्तते १६० चिकित्सको भिषगृह्युपजीवी अस्तु-
 रीमहारोगोपस्पृष्टः वानव्याध्यशमरीकुष्ठमेहोदरभगंदराः अशंसिग्रहणीत्यद्यौ महारोगाः प्रकीर्तिना इति कुष्ठः कृपितः पुंश्चलीव्यभिचारिणी मत्तो

माताजननी पिताननक भवियिग्यनीनः प्वानरोभित्योदुःखोपि नामयोविद्यमानमर्चुंवास्त्रिय सावधिनोविवाह्याः मातुलोभातु भजिता इन्द्रः
 समस्तजनपयस्क धान्त्रापोदशाहर्षान् आसुरोरोगी आचार्यउपनेता वैद्योविद्वान्भियम्वा साश्रितः उज्जीवी बाधयाः पितृपक्ष्यामातृपक्ष्यश्च
 मातुलस्यपृथययुपादानमादरायं भूनिन्यानक पुण्येहित शास्त्रादेः कर्त्ता अपत्यपूजादि भार्यासहधर्मचारिणी दास्य कर्मकरा सुनास्य सोदराः भ्रातृ
 स्याः पृथगुपादानमनाभिभगिनीमास्यर्थ एतेर्मन्यादिभिः सहसकृत्सहपरित्यज्यवासवर्गान्याजापत्यादीन्लोकान्भ्रामोति १५६ १५७ परराशिपुपर
 सबंधिपुसर्वसत्तादेगेनात्यकेषुतडागादिषुपचपिअननुत्पत्यनस्नायात् अनेनाकीबोत्स्वशाभ्यतुजावेपुपेदेन्दारमतत्पारिस्थानमभ्यतुस्वाननद्या

मातृपितृनिधिभ्रातृजाभिभूवधिमातुर्कः कृदवालासुरचार्यवैद्यसमितबाधर्विः १५६ भूत्तिकुपूरोहितापत्यभार्या

दाससनाभिभि विवादवर्जपित्तातुसवान्लोकानूनयेद्गृहो १५७ पंचपिदानसुहृत्यनस्नायात्परचारिषु स्नायान्नदीदे
 वरवीतकृदमस्तवणेषुच १५८

दिमुकयनक्षीत्याह स्नायान्नदीति साक्षात्परपरयावासमुद्रगा सचत्योनद्याः देवस्वातेदेवनिर्मितपुष्करदिउदम
 ननादाभिपातकनमजन्तोमहानिम्नमदेशोऽकृद पर्वतासुच्यनदेशान्मद्यगृदकंमध्यवण एतेषुपचपिनासुदरगेर्नियस्नायात् पतस्वनिम्पस्नानविषयमा
 निसामयनदीपुदेवत्वानेषुतडागेषुसरः सक्ष भ्रानसमास्वनेनित्यगर्नपक्षगणादिधितिनिव्यगृहणान् शीष्वाद्यर्थचपथासाम्यपरचारिषुपंचपिवास्तुद

अतिरिक्तं १५७

शय्याकशिपुः आसनपीठादि उद्यानमात्र प्रवणादि गृहप्रसिद्धं याज्ञरथादि परसंबंधीन्येतान्यदत्तान्यननुज्ञातानि वर्जयेत् नोपमंजति अभोज्या
 न्नान्याह अग्निहीनस्येति अग्निहीनस्यश्चोतस्मात्तग्न्यधिकाररहितस्य दूदस्य प्रतिबोमस्य वाधिकार वनोप्यग्निरहितस्यान्नमनापदिनमंजति
 नप्रतिगृणहीयाच्च तस्मात्प्रशस्तानां स्वकर्मणाश्रुतजातीनां ब्राह्मणोमंजति भतिगृणहीयाच्चेति गौतमवचनात् ५९ कदर्योच्छब्दः आत्मानं धर्मकृत्यं
 च पुनर्दारांश्च पीडयेत् लोभाद्वाः पितरौ मृत्यान्सकदर्थदतिश्चन इत्युक्तः बद्धो निगडादिना वाचा चासंनिरुद्धश्च चौरः ब्राह्मणसूतव्यतिरिक्तपर

परशय्यासनोद्यानगृहयानानि वर्जयेत् अदत्तान्यग्निहीनस्य नान्नमद्यादनापदि १५९ कदर्यबद्धचोराणां क्लृबं रगावता
 रियाम् वैणाभि शस्तवाधुध्यागणिकागणदीक्षिणाम् १६० चिकित्सकासुरकुंढपुंश्चलीमत्तविद्विषाम् कुरोत्रपतिवजात्य
 दांभिकाच्छिष्टभोजिनाम् १६१

स्वापहारी क्लृबोनपुंसकः रंगावतारीनटचारणमह्वादिः वेणुछेदजीवीवैणः अग्निशस्त्रः पतनीयैः कर्मभिर्भुक्तः
 वार्ध्व्योनिषिद्धहस्तकपजीवी गणिकापण्यस्त्री गणदीक्षीबहुयजकः पुनेषामन्नभाषीयादित्यनुवर्त्तते १६० चिकित्सको भिषग्दस्य पञ्जीवी असु-
 रोमहाशो गोपस्पृहः शतव्याधयस्मरकुंढमेहोदरभगंदराः अशामिग्रहणीत्यष्टौ महावीराः प्रकीर्त्तिना इति कुंढः कर्त्तिः पुंश्चलीव्याभिचारिणी मत्तो

गिद्यादिनागर्वितः शिदिदृशु धूरोदगभ्यतरवोयाः वाक्कायव्यापारेणसुदेनकउय पतितोबद्धहारिः ब्राह्मणः पतितसावित्रीक वाभिक्षेवचक्रः उ
 च्छिष्टसोमीपरमुक्तोज्झितार्भीलग्ननेपात्तिस्त्रिस्तुर्दनामन्वनाभीयात् ६२ अचीरास्त्रीस्त्रिस्तत्रा व्यभिचारमनरेणापिपत्तिष्ठभरदितेत्यर्थः स्वर्णिकारः
 त्वर्णन्यभिकारातगृह्यत् स्थानिनः सर्वप्रस्थीवशवर्ती यामयज्ञीयामस्यशात्यादिकर्त्ता बहूनासुपचेतावा शस्त्रभिकयीशस्त्रविक्रयोपनीवी कर्मारो
 लोदकारः तद्गादिस्त्र तनुचायः सूत्राशिन्योपनीयाः स्वभिरुषवर्त्तन्कजीवनमस्यास्त्रीतिग्रहणी एतेषामन्वनाभीयात् ६३ दृशसोभिर्दप राजाधूयः

अचीरास्त्रीस्वर्णकारस्त्रीजितयामयानिनाम् शस्त्रविक्रयकर्मरक्तनुवायस्ववृत्तिनाम् ६२ दृशसराजस्त्रकैकैतमवधजी
 विनाम् चैलथावक्तराजीवसहोपपत्तिप्रेमनाम् ६३ पितृनानृविनोर्व्यवतथात्वात्क्रिकवदिनाम् एषामन्वनाभीयात् ६३ दृशसोभिर्दप राजाधूयः

ति तत्साहचर्यस्तुरोहितम् यथादृशस्त्र भीमावगीतरुदितार्कदितावपुष्टकृषितपरिभक्तविस्थितोन्मत्ताचधुतराज
 नरुत् मुराजीवोमपाविक्रियजीवी उपपत्तिर्जातः सहोपपत्तिनावेशमयस्यासौसहोपपत्तिवेश्मा पितृनापरदोषम्यस्यापकः अचृतीमित्यावादी

चाक्रिकस्तैलिकः शाकटिकश्चैत्येके अभिषास्तः पतितश्चाक्रिकस्तैलिक इति भेदेनाभिधानात् बंदिनः स्तावकाः सोमविक्रयी सोमलताया विक्ने
 ता एतेषामन्मभोक्तव्यं सर्वे चैते कदर्यादयो हि जाएव कदर्यत्वादिदोषदुष्टा अभोज्यान्ना इतरेषां प्रास्यभावात्सासिपूर्वकत्वाच्च निषेधस्य १६३
 १६४. अग्निहीनस्य नान्नमद्यादनापदीत्यत्र शूद्रस्याभोज्यान्नल्यसुक्ततत्र प्रतिप्रसवमाह दासागर्भदासादयः गीपालो गवापालकः गवापाल-
 नेन योजीवति कुलमित्रं पितृपितामहादिक्रमायातः अर्धसीराह लपययि सादीपलक्षितस्तृप्तपलभागग्राही नापितो गृहव्यापारकारयितानापित

शूद्रेषु दासगोपालकुल मित्रार्धसीरिणः भोज्यान्नाना पितृश्वैव यश्चात्मानं निवेदयेत् ६५ अनर्चितं दृश्यामांसं केचाकी
 दसमन्वितम् शक्तपशुषितोच्छिष्टं श्वस्पृष्टं पतितेक्षितम् ६६ उदक्यास्पृष्टं सधुष्टं पचयान्नच कर्जयेत् गोघ्रातं शकुनोच्छि
 ष्टं पदास्पृष्टं चक्राभनः ६७

अथ यश्च वाङ्मनः कायकर्मभिरात्मानं निवेदयति तयाहमिति एते दासादयः शूद्राणां मध्ये भोज्यान्नाः चकारास्तु भका
 रश्च गोपनापितकुंभकारकुल मित्रार्धिक निवेदितात्मानो भोज्यान्ना इति वचनात् इति स्नातकमत्र मकरणम् १६५ न स्वाध्यायविरोध्यर्थं भित्त्यन आ
 रभ्य ब्राह्मणस्य स्नातकमत्रान्यभिधायैदानीं हिजातिधर्मानाह अनर्चितं अर्चाहारयद्वज्ञया दीयते दृश्यामांसं वक्ष्यमाणं प्राणाल्यया दिव्यतिरे-
 केण देवाद्यर्चनावशिष्टं च यन्न भवति आत्मा र्थमेव यत्साधितं केशकीटादिभिश्च समन्वितं संयुक्तं यत्स्य मम न स्ल्लकेवलकालपरिवासे न द्रव्यातरसम

गकालपरिवासाभ्याचान्दीभयनितच्छुक्त दध्यादिव्यातिरेकेण नपापियसोन्नमभीयात् नोद्विषकनमुक्तनपर्युषितअल्पत्रगरासवादपशुक्रद
धिगुडगोधूमयवपिष्टाविकानेभ्यदतिरसरस्वरगात् पर्युषितसम्यनरिते उच्छिष्टफक्तोज्जित अस्पृष्टसु नास्पृष्टं पतितेक्षितपतितप्रदिभिरासि
त उदर्यारजस्वज्जानयास्पृष्ट उदस्याधदृषत्पात्राला सुपलक्षणार्थे अमेध्यपतितचादात्पुलकसरजस्वलाकुनभिकुष्टिससृष्टान्नवनयेद्येदिनि
शस्वस्मरणात् काशुक्तेदतिपदाशुष्यदीयेततत्पुष्टान्न अन्यसबध्यन्यथापदेशेनयदीयतेनस्यार्थोपान्न यथाब्राह्मणान्नददच्छुद्र भूदान्भवा
द्यणोददत् उभवेतस्यभोज्यान्नीभक्त्याद्यायणचरदिनि पर्याचिताभित्तिपादेपरिगतपाचानगडूषग्रहणयस्मिन्नृत्यपर्याचितातल्लभोक्तव्य एतन्

अन्नपर्युषितभोज्यस्नेहाक्तविरसस्थितम् अस्नेहाभापिगोधूषयवगीरसविक्रिया १६८

ध्वं प्राचमनादाकूनभोक्तव्य शार्न्चिचातभित्तिपादेएकस्याफकीणार्धस्थे आत्वातेनभोक्तव्य भस्मोदकादिभिच्छेदेन विनाकर्जयेद्येदतिप्रमेकसंवे
ध्यते तथागोघ्रातगवापाल राकुनेनकादिनाशुक्तमात्सारितराकुनोच्छिष्ट पदास्पृष्टसुरिपूर्वपादेनस्पृष्टंवनयेत् १६९ पर्युषितस्ययतिप्र
वमाद् अन्नमदनीयपर्युषितएतादिस्नेहससुक्तस्विरकलसंस्थितमपिभोज्य गोधूमयवगीरसाविक्रिया मउकससुकुक्कित्वातकुक्किकादयः अस्नेहा
अपिक्विरकालसंस्थितभोज्या यदिक्विराघातरमनापल्या अपूपधानाकरभसचकुपायकतेलपायमशाक्राविसुक्तानिर्जनयेद्येदतिविसिस्सरणात् १७०

दुक्तं भवति गडूषग्रहणाद्

गौर्यादृषेणसंधीयतेसाचसंधिनी वशांवंध्याविजानीयाहृषाक्रांतंचसंधिनीमितित्रिकंडीस्मरणात् यच्चैकांवेला मत्तिकम्पदुह्यतेयाचवत्सांतरेण
संधीयतेसापिसंधिनी प्रसूताअननिकांतदशाहाअनिर्दशा मृतवत्साअवत्सा संधिनीचअनिर्दशाच अवत्साचसंधिन्यनिर्दशाचत्साः ताश्चतागावश्च
तासांपयः क्षीरंपरिवर्जयेत् संधिनीग्रहणस्यदिनीयमलस्योरुपलक्षणांर्थं यथाहगौतमः संधिनीयमसूंसंधिनीनांचेति स्ववत्सयः सन्नीस्यदिनी यमल
प्रसूर्यमलप्रसविनी एवमजामहिष्योश्चानिर्दशायोपयोवर्जयेत् गोमहिष्यजानामनिर्दशानामितिवसिष्ठस्मरणात् पयोग्रहणान्नद्विकाराणामपिद-
ध्यादीनानिवेधः नहिमांसनिषेधेतद्विकाराणामपिदध्यादीनानिवेधः नहिमांसनिषेधेतद्विकाराणामनिषेधोयुक्तः विकारनिषेधेप्रकृतेरनिषेधोयुक्तः

संधिन्यानिर्दशावत्सागोपयःपरिवर्जयेत् औष्ट्रमेकशफंस्त्रेणसारण्यकमथाचिकम् १६९

पयोनिषेधात् शकन्सूचादेर
निषेधः उष्ट्राज्जातमौष्ट्रपयोमूत्रादि एकशफावडवादयः तत्समावमेकशफं स्त्रीभयंस्त्रेणं स्त्रीग्रहणमजाव्यतिरिक्तसकलद्विस्तनीनामुपलक्षणाद्यं
सर्वसाद्विस्तनीनांक्षीरमभोज्यमजावर्जमिति शंखस्मरणात् अरण्येभवात्प्राप्यकास्तदीयभारप्यकं क्षीरं माहिषव्यतिरेकेण आरण्यानांचसर्वेषां
मृगाणांमहिषींविनेतिवचनान् अवेर्जान्तमाविकं वर्जयेदितिप्रत्येकसंबध्यते औष्ट्रमित्यादिविकारप्रत्ययनिर्दशान् तद्विकारमात्रस्यपयोमूत्रादेः
सर्वदानिवेधः नित्यमाविकमपेयमौष्ट्रमेकशफंचेतिगौतमस्मरणात् १६९

गकालपरिवासा स्यात्वा न्दीभवति तच्छुष्कं दध्यादिव्यतिरेकेण न पापीयसो न्नमभीयात् न हि पक्कनमुक्कनपस्युषित अन्यच गगनवा इव यशुक्रद
धिरुडगोधूमययपिष्टविकारे भवति शरदस्मरणान् पस्युषितराध्यत रित उच्छिष्टफलो ज्झित म्यस्पृष्टसु नास्पृष्ट पतिनेक्षित पतितादिभिर्गक्षि
न उदरग्यारजस्वखानयास्पृष्ट उदस्यामिदपत्वाद्याल्लासुपलक्षणार्थे अमेध्यपतितादाह्यपुल्लसारगस्वलाकुनस्विकुष्टिसम्पृष्टान्नवजयेदिनि
शखस्मरणान् कोमुक्तेदितियदासुष्यदीयते तत्सुष्टान्न अन्यसमध्यन्यव्यपदेशेन यदीयते तत्पर्यायान्न पर्यायाद्वाह्यपान्न ददच्छूद्र शूद्रान्नवा
ह्यपोददत् उत्सवेताव भोज्यन्ती फल्लान्नां द्रायणत्वरिति पर्यान्तानि निपाठे परिमतमात्मानगडूप्रग्रहणपस्मिन् तत्पर्यान्तान्न भोक्तव्य एत

अन्नपस्युषितभोज्यस्नेहाकचिरसस्थितम् अस्नेहा अपि गोधूसययगोरसविक्रिया १६८

ध्वं मात्रमनासाङ्गनभोक्तव्य गान्धर्वातभिनिपाठे एकस्यापक्वीपान्धर्वास्ये आपानेन भोक्तव्य अस्योदकादिभिच्छेदेन विना कर्जयेदिति मस्येकसर्व
ध्येने तथ्यभोग्यातगवाघात शकुननकाकादिनामुक्तपास्वादितशकुनेच्छिष्ट पदास्पृष्टसुर्विपूर्वपादेन स्पृष्टं वजयेत् १६६ १६७ पस्युषितस्य मभिप्र
वमाद् अन्नमदनीयपस्युषितरतादिस्नेहससुक्तनिरकलसस्थितमपिभोज्य गोधूमययगोरसविक्रिया मउकमस्तु विच्छाटकुर्वित्वादयः अस्नेहा
अपि विरकालसस्थिताभ्येन्या यदि विकाराशतरमनापन्नाः अप्रपधानाकरमसस्तु पायकतेलपायसशाकाविसुक्ताभिकर्जयेदिति वभिप्रस्मरणान् १६८

दीन्वर्जयेत् दृथादेवता द्युदेशमर्तरेणसाधिनाः कृसरसंयावपायसापूपशकुलीर्वर्जयेत् कृसरंतिलमुद्रमिद्धौदनः संयावः क्षीरगुडघृतादिक्क-
तः उत्कर्षिकारव्यः पायसपयसाशृतमन्न अपूपः स्नेहपक्वगोधूमविकारः शकुलीस्नेहपक्वगोधूमविकारः नपचेदन्नमात्यनेदतिहसरादीनां निषेधे-
सिद्धेषुनरभिधानं प्रायश्चित्तगौरवार्थं १७२ कलविंकोत्रामचटकः ग्रामनिवासित्वेन प्रतिषेधे सिद्धे सत्युभयचरत्वाद्युनर्वचनं काकोलोद्रोणकारकः
कुररउल्कोशः रज्जुदालकोलुक्षकुट्टकः जालपादाः जालाकारपादाः अजालपादा अपि वै हंसाः संतीतिहसानां पृथग्वचनं रवंजरीटः रवंजनः जाति तो-
यभसातामृगाः पक्षिणश्च एतान् कलविंकादीन् वर्जयेत् १७३ चाषाः किंकीदिवयः रक्तपादाः कादंबप्रसृतयः सौनंघातस्थानमवमांसं मक्ष्य

कलविंकं सकाकोलं कुररं रज्जुदालकम् जालपादान्वंजरीटानज्ञातान् च मृगह्जान् १७३ चाषां
श्च रक्तपादाश्च सौनवं ह्यूरमवच मत्स्याश्च कामतो जग्ध्वा सोपवासस्य हवसेत् १७४

मापवह्यूरं शुष्कमांसं मत्स्यामीनाः एतांश्चाषादीन् वर्जयेत् चकारान्नालिकाशणकुसंभादीन् नालिकाशणछत्राककुसुंमालाबुविद्भ्रवान् कुं-
भीकंदुकंदृताककोविदारांश्च वर्जयेदिति तथा कालमस्तु दानिपुष्याणि च फलानि च विकारवच्च यत्किंचित्सम्यक्तेन विवर्जयेत् तथा वटप्लक्षश्च-
रथकपित्थनीपमतुलिंगफलानि वर्जयेदिति स्मरणात् एतान्संधिनीक्षीरप्रभृतीन् पुकातान् कामतो मक्षयित्वा भिरात्रमुपवसेत् अकामतस्त्व-
ओ० १ दधिस्थै

देवतार्थहविःशिशुलोहितान्मन्त्रनास्तया असुपाकृतमात्मानिविद्वजानिकवृक्षानि १७० ऋच्यादपत्सिदा
 लूहसुकमनुदटिटिभान् सारसैकशफनहसान्सवाश्वग्रामवासिनः १७१ कोयटिपुवचक्रादृषलाकचकवि
 फिरान् रथाकृशरसयावपायसापूपशकुलीः १७२

ग्रामवासिनः पारावतप्रभृतयः एतान्ऋच्यादादीन्कर्जयेत् १७१ कोयटिकाः कर्जिः पुरोचननकुफुटाः चक्रादृषलाकचकवि
 रैर्विद्वीर्यमहापतीतिशिरिकरायकोरादयएवगृह्यते आवकमपूरादीनामस्वलात् ग्रामकुकुटस्थग्रामवासिवादेवपिषेधान् एतान्कोयस्म

दीन्वर्जयेत् दृथादेवताद्युद्देशमतरासा। धपाः कृत्तरत्त पाप १११ ॥
पशकुलीर्वर्जयेत् कृत्तरं तिलमुद्रासिद्धौदनः संयावः क्षीरगुडघृतादिक्ल
तः उत्कर्षिकारव्यः पायसपयसाश्चतमन्तं अपूपः स्नेहपक्वगोधूमविकारः शकुलीस्नेहपक्वगोधूमविकारः नपचैदन्नमात्यनेदति कृत्तरादीनां निषेधे-
सिद्धेषु नरभिधानं मायश्चित्तगौरवार्थं १७३ कलविंकोग्रामचटकः ग्रामनिवासित्वेन प्रतिषेधे सिद्धे सत्युभयचरत्वास्तु नवचनं काकोलोदोषाकारकः
अजालपादा अपिवैहंसाः संतीति हंसाणां पृथग्वचनं रक्जरीटः स्वजनः जातिमो-
कुररउल्कोशः रज्जुदालकोदृक्षकुट्टकः जालपादाः जालाकारपादाः अजालपादा अपिवैहंसाः संतीति हंसाणां पृथग्वचनं रक्जरीटः स्वजनः जातिमो-
ये अज्ञाता मृगाः पक्षिणश्च एतान् कलविंकादीन् वर्जयेत् १७३ चाषाः किंकीदिवयः रक्तपादाः कादंबप्रभृतयः सौनंघातस्थान भवंमांसं मक्ष्या

कलविंकसंकाकोलं कुरंरुं जालपादान्वंजरी दानजातां च भृगुहिजान् १७३ चाषां
अरुकापादाश्च सो न व ह्दु रमवच मत्स्याश्च कामतो जग्दवासापवासस्थ हवसेत् १७४

मायवद्धूरं सुष्कमांसं मत्स्यामीनाः एतां श्वावादीन् वर्जयेत् चकारान्नालिकाशणकुसंभादीन् नालिकाशणछत्राककुसुंभालासु विद्मवान् कुं
भीकंदुकंदुलंताककोविदारांश्च वर्जयेदिति तथा कालप्रसूतानि पुष्याणि च फलानि च विकारवच्च यत्किंचित् यत्नेन विवर्जयेत् तथा वटप्लुक्षाश्च
त्यक्तपितृन् नोपमानुखिं गफला निवर्जयेदिति स्मरणात् एतां सांधिगोक्षीरप्रभृतीन् पुकानां क्कामतो मक्षयित्वा चिरात्र मुपवसेत् अकामतस्त्य-
ओ० १ दधिस्थै

होग्रं गोपेपूवसेदहारिभिलुत्तरणान् यत्पुनः शर्वेनोक्तं वरुचत्वाकाहसकृच्चक्वाककरुवगृहचटकरोतपारावतपहृशकभा
रिकाधारसटिष्टिभाल्लकंकरक्तपादत्वापभासवायसकोकिलशान्दुलिकुक्कुटहसीतभासणेहादरागनभनाहारः पियेनोभूत्रयावकमिति तद
दुकान्त्रभ्यासेमतिपूर्वेसमजाभक्षणोयावेदिनव्य १०४ पक्षादुत्पलकदनालोलमुनासुकासी किशुरादोगामभूकरः छपाकसर्पचत्रधामभुक्कु
दापसिद्धललुनरमोनसूक्ष्मपेतकदनाल गृजनलमुनानुकारिजोहितसूक्ष्मकटपताविषद्वैमककामलेजग्भाभद्यपिक्वाचाद्यायणवस्यमान

पल्लडु पिडुगोहच छत्राकगामकुक्ति लशरुनगृजनपेक्कगध्वाचा दायणत्तेत् १७५

णलक्षुणत्वेत् धामकुक्कुटमत्रारुपा पूर्वमतिर्येपितयोरित्हाभिधानपलाङ्गारिसमानशयकिनार्ये मन्निपूर्वस्मितरुग्भ्यासेत्तु छमाकमिदुगदंष
 न्नुनयामकुक्कुट पचाङ्गुननचैयमत्याजग्यापनेरूजइतिमनूक्त अमतिपूर्वाभ्यासे भमत्येनानिपट्जग्याकस्वसूत्रात्तपनचरेत् छवीयाभ्यासे
 रत्त्वमाणयत्तिचादायणनापतिद्रव्य भममिपूर्वाभ्यासेतुशस्त्रोफे छुनपलानुगजनसिदुगदयामकुक्कुटकुभीकमस्त्रमेदादराचंपयपिपैरिभिन्

सेधाश्वावित् गोधाकृकलासालुकारिणीमहती कच्छपः कूर्मः शास्त्रकः शस्त्रकी शशः प्रसिद्धः पंचनखादीनां श्वमार्जारिवानरादीनां मध्ये सेधाद
 यो भक्ष्याः चकारात्स्वङ्गोपि यथाह गौतमः पंचनखाः शपाशास्त्रकश्चाविद्रोधास्वङ्गकच्छपादिति मत्सुरपि श्वाविधं शास्त्रकं गोधांस्वङ्गकूर्मं शशांस्त
 या भक्ष्यान् पंचनखेषाहुः सुष्ट्रांश्चैकतोदत इति यत्पुनर्वसिष्ठेन स्वङ्गलुविवदत इत्यमक्ष्यत्वं युक्तं तच्छास्त्रादप्यत्र स्वङ्गमांसैर्भवेद्वनमक्ष्यपितृ
 कर्मणोति आह फले शुतिदर्शनात् तथा मत्स्यानां मध्ये सिंह तुडादयो भक्ष्याः सिंह तुडः सिंहमुखः रोहितो लोहितवर्णः पादीनश्चंद्राख्यः राजीवः पद्मच

भट्ट्याः पंचनखाः सधागोधाकच्छपशल्लुकाः शशाङ्गमत्स्येष्वापिहिंसिहलुङ्करोहिताः १७६ तत्तावादीनरा
 १७७

[illegible]

होरात्र शोयेपुपवसेदहारितिमुस्मरणात् पत्युनः शस्वेनोक्तं च रुच्यत्वाकाहसकृच्चनैकवाक्यभारतुवगृह्यदककपोतपारावतपादुशतफसा
 रिक्तासारसादिदृष्टोत्कृककरक्तपादचापभासवायमकौकिलशान्ति कुकुतहरीतभादुणेद्वादशरात्रमनाहारापिबेद्गोमूत्रयापकभिति तद्
 हुकत्वाभ्यासीयतिपूर्वैसमस्तमशरणोपाचेरित्य १०४ पलादुत्पूलकंदनालोत्पुनानुकसी विदुराहोयाममृकरः उभाकसर्पछत्रयामकु कु
 दः मसिद्धः लघुनरभोनसूक्ष्मचेतकदनाल गृजनलसुनानुकारिलोहितसूक्ष्मकट एताविषदृक्कलाभित्तेजग्वाभसृपित्वाचादायणवस्यमा-

पलादु विदुराहचछत्राकग्रामकुक्कुट लघुनगृजनचैकजग्वाचादायणत्परेत् १०५

णलक्षणत्परेत् ग्रामकुक्कुटछत्राकयो पूर्वजातिथेधितयोरिहाभिधानपलादुदिसमानशयस्वित्कार्ये मन्निपूर्पेत्स्त्रितराभ्यासेतु छमाकशिवुरादृष
 लघुनग्रामकुक्कुट पलादुगृजनचैकमत्याजग्वापनेह्रिजदतिमनूक्त अमविपूर्वाभ्यासे समस्तेतानिपट्टजग्वास्तुक्कुसातपनचनेत् तृतीयाभ्यासे
 नदसमाणंयतिचादायणार्पातिदृष्ट्ये अमतिपूर्वाभ्यासेतु शस्वोक्तं लघुनपलादु गृजनविदुरादग्रामकुक्कुटकुभीकमक्खणेद्वादशरात्रमप्यपिनेदिमि १०६

सेधाशवावित् गोधाश्वकलासानुकारिणीमहती कच्छपः कूर्मः शस्त्रकः शस्त्रकी शशः प्रसिद्धः पंचनखादीनां श्वमाजिरवानरादीनां मध्ये सेधाद
योमदयाः चकारान्तरवद्गोपि यथाह गौतमः पंचनखाः शशाशस्त्रकश्चाविद्रोधाखड्गकच्छपा इति मसुरपि श्वाविधं शस्त्रकं गोधां खड्गकूर्मशशास्त
शा भक्ष्यान् पंचनखे चाहु रनुष्टुभ्यै कतो दत इति यत्पुनर्वसिष्ठेन खड्गे लुविवदत इत्यमं क्ष्यत्वमुक्तं तच्छ्रोत्रादन्यत्र खड्गमांसैर्भवेदन्तमक्षय्यपितृ
कर्मणीति श्राद्धकलेषु तिर्धानान् तथा मत्स्यानां मध्ये सिंहखंडादयो मत्स्याः सिंहखंडः सिंहमुखः रोहितो लोहितवर्णः पाठिनश्चंद्राख्यः राजीयः पद्मव

श्रद्धाः पञ्चनखाः सधागोधाकच्छपशल्लकाः शशश्चमत्स्येष्वपि हिंसिहमुंडकरोहिताः १७ इ तश्चापदिनरा
१७७

जीवसशल्काश्च द्विजातिभिः अतः मृणुव्यपातात् ।

एतेचसिंहवुडादयो नित्युक्ता एवमक्ष्याः पारीनशोहितावाद्यो नित्युक्तो हव्यकव्ययोः राजीवाः सिंहवुडाअवमशाल्काअवेवसर्वशदनिमनुस्परणात्
द्विजातिग्रहणं भूद्रव्युदासार्थं अनर्चितं दृश्यामांसमित्यारभ्य द्विजातिधर्मानुक्ते दानीचालुवर्ण्यधर्मानाह मांसस्य प्रोक्षितादर्भक्षणेन द्यातिरि
क्तस्यवानि किदस्य कर्जने प्रोक्षितादिव्यातिरेकेणासांसनं मांसायामित्येवं संकल्परूपेण विधिं सामान्यवः प्रभृतयः हेमुनयः शृणुध्वं १७६ १७७ ७७

तत्र भक्षणे विपर्ययति अन्मभावेन ध्याय्य भिभवेन वा मास भक्षण मत्तरेण यदा प्राण वाधा भवति तदा मास नियमेन भक्षयेत् सर्वत एवात्मा
न गोपायेदित्यात्मरक्षणविधानात् तस्मादिह न पुरायुषः स्व कामी भेयादि निमरण निषेधाच्च तथा भ्रातृमास निमत्रितो नियमेन भक्षयेत् अप्र-
क्षणे दोष भवणात् यथा विधिसु क्रसु यो मासु नास्ति मानवाः सप्रेत्य पङ्कताया नि स भवने कविशानि भिभुत्तरणात् श्री दशणाख्य भित्त स-
स्वर मस्त्वज स्पशो र्यगार्थस्याग्नीषोमीया देहुतावशिष्ट मास मोक्षितं न दूक्षयेत् अभक्षणा यागा निष्यत्तेः द्विज फाम्य या आक्षणा भोजना

प्राणात्सपेतया मास्दे गोक्षित द्विजकास्त्या देवान् पितृन्समभ्यर्च्यत्वादन्मास न दोषसाङ्क १७८ वसेत्सनरकेषोरेदि
नानि पशूरो मक्तिः समितानि दुराचरो यो हव्यविधिना पयून् १७९

यति एव घृत्य भक्षणवशिष्टमपि यत्तार्ये ब्राह्मणे र्षध्याः प्रशस्ता मृगपक्षिणाः मृत्याना चैव हृत्य र्यमगस्तो द्वाचर भये निमज्जु स्मरणात् नदीष भागिनिरोघा
भावमात्रवदता मति ध्यादर्चनावशिष्टस्या स्मृतुता मात्र न मोक्षिता दिवन्निपम इति दर्शित एव म प्रति भिदना मापि राशार्दना माप्यत्यया दिव्यतिरेकेणा
प्रत्यत्यत्तगमात् गृहस्थापि मास्यति न्दसर्व निषेधा पिकसो वगम्यते १७८ इदानी मोक्षिता दिव्य निजित्स्व ह्वाया स भिस्वनेन प्रति भिदस्य म ह्मणे पि

दार्थवादमाह अधिधनादेवाद्युद्देशमंतरेणयः पशून् हन्ति सनस्यपशोर्थावन्तिरो माणितावन्तिदिनानिघोरेनरकेवसेत् हंतीत्यष्टविधोपियातकोगृह्यते
 यथाहमनुः अनुमंताविशसिन्नानिहताक्रयविक्रयी ससक्तनिचोपहृत्ताचिरवादकश्चेतिघातकादिति १०९ इदानीकर्जनेविधिमाह यः प्रोक्षितादिव्यतिरे
 केणमयामासंनभक्षितव्यमिति सस्यसंकल्योभवति ससर्वाङ्कामान् तत्साधनेप्रवृत्तो निर्विघ्नं प्राप्नोति विशुद्धाशयत्वात् यथाहमनुः यत्प्रयायतेयलु
 रुतेरतिबभ्रातियत्रच तदवामोत्यविघ्नेन यो हिनस्तिनकिंचनेति एतच्चाशुषगिकफलं मुख्यफलमाह हयमेधफलंतथेति एतच्चसावत्सारिकसकल्पस्य
 वर्षेवर्षेभ्येनयोयजेतशतसमाः मासान्तिचनखादेद्यस्तयोः पुण्यफलसममिति गनुस्मरणात् तथापुहपिनिवसन्ब्राह्मणादिभ्यातुर्वर्णिकोऽपि निव

सर्वाङ्कामानवामोति हयमेधफलंतथा गृहेपिनिवसन्विप्रोऽपि निमर्गसु निमर्गसु विवर्जनात् १८० सौवर्णराजताञ्जानामूर्ध्वपात्राय
 हाशमनाम् शाकरज्जुमूलफलवासोविदलचर्मणाम् १८१ पात्राणाचमसानाचचारिणास्तुद्धिरिव्यते चरुस्तुक्स्तुवसस्मे

एतच्चनप्रतिषिद्धमांसविषयं नापि प्रोक्षितादिविषयं परिशेषादतिश्याय
 हपात्राण्युषोनवारिणा १८२
 न्माननीयोभवति मांसस्यत्यागात् एतच्चनप्रतिषिद्धमांसविषयं नापि प्रोक्षितादिविषयं परिशेषादतिश्याय
 र्वन्नावशिष्टाभ्यनुज्ञातविषयमिति इतिभक्ष्याभक्ष्यप्रकरणं १८० इदानीद्रव्यस्तुद्धिमाह सौवर्णस्रवर्णकृतं राजतंरुजतकृतं अञ्जुमुक्ताफलशंखसु-
 त्त्यादि ऊर्ध्वपात्रयशियोलूवलादि ग्रहादिसाहचर्यात्ग्रहाः षोडशिप्रभृतयः अशमाहवदादिः शाकंवास्तकादिरज्जुः बल्यजादिनिर्मिता मूलमाद

तत्र भद्रगोविपिदर्शयति अन्नाभवेन व्याप्य भिभवेन यामास प्रक्षुणमतरेण यदा प्राणवाधा प्रवर्तित दामास निप्रमेन प्रक्षयेत् सर्वत एवास्मा
न गोपायेदित्यान्मरदुग्गविधानात् तस्मादिह न पुरापुष स्ककामीपेयादिनिमरण निर्येषाच्च तथा आदे मास निमत्रितो नियमेन प्रक्षयेत् अत्र
क्षणे दोषप्रवणान् यथाविधि निप्रुक्तस्तु पोमासु नानिमानवाः सप्रेत्यपश्रुतायाति सभवानेकविंशतिभिनिमनुस्मरणात् प्रोक्षणाख्यभ्येतस
स्कारमस्तनस्य पशोर्पागार्यस्याग्नीषामीपादेर्दुतावशिष्टमासप्रोक्षिवंतद्भूक्षयेत् अत्र क्षणायागाभिव्यत्ते द्विजकास्ययाद्याक्षुणभोजना

प्राणात्सपेतया आन्द्रेणोक्षित द्विजकास्यया देवान् पितृन्समभ्यर्च्यत्वादन्मास न दोषप्रोक्त् ५७८ वसेत्सनरकेचोरेदि
नानिपश्रुतो भक्तिः समितानिदुग्गचतोपोहस्यविधिना पशून् ५७९

र्षदवपिभर्यच यस्त्वाधितनेन तानभ्यर्च्यवशिष्टं मासयत्न दोष भक्त
यति एव घृत्य भगणावशिष्टमपि यजार्थे ब्राह्मणेर्वध्याग्रशस्वामृगपक्षिणाः मृत्यानांचैव रत्ययमगस्त्योद्भूतचरभये विभन्नुस्मरणात् न दोषभागिनिदोषा
मायमात्रपदना मतिव्यादर्पनावशिष्टम्या स्यनुज्ञामात्रनमोक्षितादिव न्नियमदग्निदर्शित एवमप्रतिप्रिद्वाना मापिशशादीना प्राण्यत्ययादिव्यतिरेकेणा
भद्रस्वरागमाव मूद्रस्यापि मांसप्रविबृत्सर्बस्त्रिधिमिषेष्ठापिकारोतगमात्ने ५७८ इदानीं योक्षितादिव्यनिस्तिक्तस्य संधामासमित्यनेन प्रतिर्षिदस्य भक्षणेपि

दार्थवादमाह अविधिना देवाद्युद्देशमन्तरेण यः पशून् हन्ति सनस्य पशोर्यावन्तिरोमाणि तावन्ति दिना निघोरे नरके वसेत् हन्तीत्यष्टविधोऽपि यातको गृह्यते
 यथाह मनुः अनुमन्ताविशसिना निहन्ता क्रयविक्रयी सस्रक्तचोपहर्ता चिखवा दकम्बे निघातका इति १०९ इदानीं वर्जने विधिमाह यः प्रोक्षितादिव्यतिरे
 केण मयामासं न भक्षितव्यमिति सत्यसंकल्पो भवति ससर्वात्कामान् तत्साधने प्रवृत्तो निर्विघ्नं प्राप्नोति विशुद्धाशयत्वात् यथाह मनुः यत्स्थायते यत्कु
 रुते रतिं बभ्राति यत्र च तदवामोत्यविघ्नं यो हिनस्ति न किंचन इति एतच्चाशुषगिकं फलं सुख्यफलमाह हयमेधफलं तथेति एतच्च सावत्सरिकसंकल्पस्य
 वर्षे वर्षे च मेधेन योजयेत् शतसमाः मासानि च नखा देद्यस्तयोः पुण्यफलसममिति मनुस्मरणात् तथाप्येहपि निवसन् ब्राह्मणादिभ्यस्तुर्वर्णिकोऽपि सुनिव

सर्वाङ्कमानवाप्नोति हयमेधफलं तथा गृहेऽपि निवसन् विप्रोऽपि सुनिर्मासं विचर्जनात् १८० सौवर्णराजताञ्जानामूर्ध्वपात्राय
 हाशमनाम् शाकरज्जुमूलफलवासो विदलचर्मणाम् १८१ पात्राणां च मसानां च वारिणां शुद्धिरिष्यते चरुस्तु कस्तुवसस्ते

एतच्च न प्रतिषिद्धं मांसं विषयं नापि प्रोक्षितादिविषयं परिशेषादतिश्याद्य
 हपात्राण्युष्णो न वारिणा १८२
 न्माननीयो भवति मांसस्य त्यागात् एतच्च न प्रतिषिद्धं मांसं विषयं नापि प्रोक्षितादिविषयं परिशेषादतिश्याद्य
 इति भक्ष्याभक्ष्यप्रकरणं १८० इदानीं द्रव्यशुद्धिमाह सौवर्णस्तु कृतं राजतं रजतकृतं अञ्जुमुक्ताफलशंखसु-
 र्वनावशिष्टाभ्यनुज्ञातविषयमिति इति भक्ष्याभक्ष्यप्रकरणं १८० इदानीं द्रव्यशुद्धिमाह सौवर्णस्तु कृतं राजतं रजतकृतं अञ्जुमुक्ताफलशंखसु-
 त्यादि ऊर्ध्वपात्रं यक्षिष्यो लूवलादि ग्रहादिसाहचर्यात् ग्रहाः षोडशिमभृतयः अथमाह षदादिः शाकं वास्तुकादि रज्जुः बल्वजादि निर्मिता मूलमाद

क्षरि फलमाभ्यादि वास्त्रेवस्य विदलवैणवादि चर्पकनादीना विदलचर्मणोर्पदृणतद्विकाराणाञ्चयरभादीनामुपलक्षणार्थं पात्राणिमोक्षार्ण
 पात्रमधृतीनि चमसाः ह्येवचमसादयः एतेषासौवर्णादीनालेपरदिवत्तमसुच्छिष्टस्पर्शमात्रे वाभिणाप्रच्छालनेनशक्तिः चरुम्यरुस्याली सुकृत्स
 क्वैमसिद्धौ सस्त्रेदानिपात्राणिप्राश्चित्तरक्षादीनि एतानिचलेपरदिवान्युपोनवारिणामुत्थयति निर्लेपकाचनभादमद्भिरेवविशक्त्यति अञ्जमन्म
 मयन्चैवरत्नतानुपस्तम्भमितिग्रन्थरपन्नत् अमुपस्तम्भमस्वातपूरित सत्तेपानातु तैजसानामणीनानचसर्वस्याशममयस्पच मसम्भनाभिर्मुदाचैवसु
 दिरुक्तामनीभिभिप्रितिनियन्तुक्कदएव्य मन्वस्मनोरेककार्यत्वादिकत्या आपस्तसमुच्चीर्णने काक्षरिसुसोपयानेतु कृष्णशकुनिसुरवावद्यष्टपानत्रिभिर्लि
 रवेत् स्वापदसुरवावद्यष्टपानत्रिनप्रयुज्यतेविददृव्य एतच्चमार्जसादन्त्य गार्जोरचैवदर्वचमरुतस्वसदासुविभिनिस्तुस्मरणात् १८१ १८२ स्मर्योक्त

स्मयमूर्पाजिनपान्यत्नासुसलोन्मूलवृत्तानसासू मोक्षपासहतानोचबहूनाथान्यवाससासू १८३

यस्मिन् अनाशकट शेषप्रसिद्धं एतेषामुपोनवारिणासुदिपुनरजिनयदृणयसागाजिनभास्यर्थं सदतानासुक्तविमुद्दिद्रव्यालब्धावययिन्नोचहु
 नापान्यत्नपचिच्छन्व वासोपदृणमुक्तदुदीनामुपलक्षणार्थं चक्रमुदीनाथान्यवासप्रधृतीनानहूनाशशोक्तानामोक्षार्णोर्नैवसुद्धिः बहुत्वचसृष्टाप
 क्षया एतदुक्तमवति यदापान्यानिवस्यदीप्तिवराशीकृतानि तत्रचाराद्यादिसृष्टान्यन्यानिबहूनिचासृष्टानि तपस्सृष्टानासुक्तैवमदिरितरेषामो

इदानीं सते पन्नामेव के पाचि छे पाप कर्पणे गोपि शोप हेतूनाइ उस्वर मृत्तिक साह तेन गोमूत्रेणोदकेन बाळे पापै सया आभिव सूर्णामय कौशिक कोषा
 प्रभवत संधि पश्चादि प्रक्षालित शब्दमिति उदक गोमूत्रे मिश्रितु पचन पश्चादुदक मास्यर्कं भेषुषे द्रवन्कलत्वं तु कृतं संधी फलेः पित्तवफल्मसाहिनी कुत
 पः पार्वती यच्छागरोमनिर्मित कबलाः अरिष्ट फल साहिते फेल्मसाहिनी रद फगोमूत्रैः शिष्यनीत्यनुवर्तते एतन्मोक्षिष्ट एस्नेहादि योगे सति वेदिनम्ये
 अस्योपपाते तु मोक्षणादि क्षालनासदत्वात् सर्वमद्रव्याभिनाशो नीव शब्दे सिष्टत्वात् तथा च देवला उष्णक्रियो यत्कुल पपट्टुषी महदुक्तजाः अस्म
 न्

सेमैवेकदकगोमूत्रैः सुख्यत्यायिक कौशिकम् संधी फले रसुपट्टुसाहिष्टेः कुतपतया १८५

मिषायाह तान्येवामेध्यमुक्तानि क्षालयेन्कोपनैः तत्सर्कैः धान्यकर्त्तुं क्लृप्तं फलजैरसोः क्षासुतु गैरपीति क्षोमच देवशाणस्य सम्यनयोगत्वात् वर्णादिपद
 णतदारथ्यवृत्तिकादिमास्यर्कं अयतस्यात्योपपातेनैष क्षालनं फापं अमेध्यलेपादत्यत्र सूक्तिकासुपधानवपुष्यस्काधरंतया शोषपित्वातपेक्षिचि
 त्करी सवार्जये मुहुः पश्चाच्चवारिणाभोऽप्यविमिसुजीतकर्मणि नान्यप्यतिमलिसालियत्तसुभिः शोषयेदिति देवलस्मरणत्वात् पुष्परक्षा निष्कुक्रमकुसुम
 साविरक्ता निपुष्परक्तप्रह्णामस्य स्थापि हरिद्रादिरक्तस्य क्षालनासदस्य मास्यर्कं नमाविशारे तस्य क्षालनशब्दत्वात् शोखेनात्युक्तं रागाद्व्याधिमासि
 त्कामिच्छुनीनामिति १८६

गोरसर्षपसहितैरुदकगोमूत्रैः क्षौर्मं क्षमाअतसीतत्सूत्रनिर्मितं क्षौमं सुद्धति पुनः पार्कनञ्च मृन्मयं घटादि एतच्चोच्छिष्टस्नेहलेपेवेदितव्यं
 मद्यमूत्रपुरीषैश्च भस्त्रेषूप्याशु शोणितैः संस्पृष्टं नैव शक्येत पुनः याकेन मृन्मयमिति कारचोरजकचैलधावकसूपकाराद्यास्तेषां हस्तः सदा सुचिः
 लाघैस्तसंस्पृष्टं धातुवस्त्रमथापि वा प्रक्षालनेन सुत्येतैरित्यागान्महीमयमिति कारवः शिल्पिनो वैद्या दासी दासास्तथैव च राजानो राजभृत्याश्च सद्यः शौ-
 चशक्तित्वं तस्माद्येकर्मणि वस्त्रधावनादौ सूतकादिसंभवैरपि तथा च स्मृत्यन्तरे

सगौरसर्षपैः क्षौमं पुनः पाकान्महीमयम् कारुहस्तः शुचिः पण्यं मे द्यं यो विन्मुखं तथा १८६ मूत्रुद्धिर्मा-
 र्जनाद्वाहाकालाद्गोक्रमणान्नथा सैकादुल्लेखनाल्लुपेपाद्गृहमार्जनलेपनात् १८७

वाः प्रकीर्तिता इति पण्यं पणां हि विक्रेयं यवजी-
 स्यादि अनेकक्रेतृजनकरपरिघटितमप्यप्रयतनं भवति सूतकादिनिमित्ते न च वणिजा भिक्षाणां समूहो मे द्यं तत्तत्प्रत्यक्षार्थादिगतं अनाचां तस्मीप्रदाना-
 दिनाः शुचिरभ्यादिक्रमणादिनापि न दुष्यति तथा यो विन्मुखसंभोगकाले शुचिः स्त्रियश्चरति संसर्ग इति स्मरणात् १८६ इदानीं मूत्रुद्धिमाह मार्जन्यायास्त-
 तृणादीनां प्रोत्सारणमार्जनं दाहस्तृणकाष्ठान् कालो यावत्कालेन लेपादि क्षयो भवति तावान् गोक्रमणं गवापादपरिघटनं सैकः क्षीरगोमूत्रगोमयवारि

भिः प्रवर्षणाया उच्छेत्तनंतद्वयास्तन्नरा लेयोंगोमयादिभिः एतौ समस्तेर्व्यस्तेर्वामार्जचारिभिरमेध्यातुशामलिनाचभूभिः सुध्वमि तयाचदेवडाः यत्र
 प्रसूयनेनाधिभ्ययनेदत्तनेपिया चोरात्ताप्युषितफत्रपचविष्टादिसगतिः एवकश्मलसुपिष्टाधूरमेध्याप्रकीर्तिता स्वशूकरस्वरोश्रदिसंस्पृष्टादुष्टता-
 भजेन् मगारतुषकेरास्थिमस्थार्यैर्मल्लिनाभनैरिनि व्यमेध्यातुशामलिनेनिशोभ्यस्मेत्त्रेविध्यमभिपायसुद्धिविभागादर्शयति पचपावाचतुर्भावसू-
 रमेध्यापिसुध्वमि दुष्टान्विनानिधादेपासुध्वनेमल्लिनेकयेति यममनुष्यादत्तनेयप्रच्छातेरगुषिततपोः पचभिः दहनकालगोक्रमणसेकोच्छेत्तनीः सु-
 दिः यत्रमनुष्यानायनेयचत्रधिपतेपचवाचनविष्टादिसगतिः तासादादवर्धितेस्तेरेकचतुर्भिः स्वशूकरस्वरेभ्यिरकालमप्युषितायः गोकमणसेकोच्छेत्त-

गोधातेन्नेनयाकैरामसिकाकिटदूषिते सल्लिभस्रसृदापिमस्रसेव्यविसुद्धये १८८

कालमपिराशिताया मैक्षेच्छेत्तनाभ्यमुदिः अगारतुषादिभिभ्यिरकालमधित्रासितयात्रास्तेस्वनेनमुदिः मार्जनाशुछेपनेतुस्वर्चससु चोयेने एवेगृह-
 मार्जनलेपनाभ्याकृत्यमि एहस्पष्टपगुपादानसमार्जनलेपयोः पातदिवसप्रासर्य १८७ गोधातेनोभ्याद्योपहतेन्ने अदनीयमाचे तयाकैरामसिकस्की-
 दवूषिते कैराग्रदणलोमादिमासर्यं कीटाः पिपीलिकादयः उदकप्रस्रभृदायया सभ्रमयस्तेसुध्वशस्ययं यच्चगीतमेनोक्तं नित्यमभोज्यकेशाश्रिता-
 वपम्नभिनि तत्केशाश्रितादिभिः सहपलकं तदिपयम् १८८

ॐ

ॐ

ॐ

ॐ

ॐ

ॐ

ॐ

ॐ

[illegible]

सामान्यतः

अनुसूचित जाति आयोग की रिपोर्ट १९९०

शार्ङ्गिणोपगमस्यासंप्रचान् मृत्प्रभादस्त्विनस्यमभूदकारो मयानराजपनाम्बुदिः मभूदकेपयस्त्रादिकरास्यपात्रात्साभानराजयनेरुक्ताइति श्रीपा
 र्त्तनरमण्यावे मपुत्रतादेवणापसदहस्मोत्सामस्यपानांतराजयनपुनः पञ्चमचक्रापि यथादेशेन अथवहाभ्रणाएतेनाभिषारितनापुनापचनएवस्मि
 दानास्तेहवद्रसानामिति १८९ एवसौवर्गराजनादीनापनत्सकरणमिषादिनानास्वेष्टामुच्छिष्टस्वेष्टासुपयानेरुद्विमुक्तेरान्तिनेषामेवमेवोपहृता
 नामुद्रिपाह ममेध्याःशरीरनामन्नावसासुकादयः वसाभुक्तमसृज्यज्जामूयमिदं कर्णमिदंनस्का म्मेवामुद्रिपिकास्वेष्टोदादशेनेमृणामन्ना तस्मा
 म्मानुपास्थिशाययिद्योनेनोमूषार्त्तववसा स्वेष्टो सुद्रुषिकाम्स्तेषामर्त्तनामेधामुच्यतेदतिम्बुदेवत्वादिक्रिमिषादिवा तैर्वस्वदिरभिरक्तलिसममेध्या-

अमेध्याक्तस्यमृत्तोये शार्ङ्गिणीधार्तिकर्षणात्

क्तनस्यमृदातोयेन रुदिरकर्त्तव्या गथापकर्षणेन आदिग्रहणाल्लेपस्यापिग्रहण यथाहगीतमा लेपगथापकर्षणैः शीचममेध्यालिसस्येति सर्व
 मुद्रिपुत्रमयमृत्तोयेरेवलेपगथापकर्षणकस्य अशक्तावत्येन तददिःपूर्वमृदाचेभिर्गीतगत्थरणान् वसादिग्रहणचसर्वेयाममेध्यालिसमितिपाद
 यितु नसमानोपपानाय मयेर्मृत्सुरावेद्यस्तेष्वप्यप्यप्युशोणितैः ससृष्टनेवमुत्थेतपुनापाकेनपृथग्यपभिल्लपयानेविशेषाभिधानात् अमेध्याक्त
 नमेपादेवाचैवमन्त्रान्यु तादितिनचनादेहस्युनानामेव नस्वस्थानाजिगाना पुरुषस्यनाभेष्टवैकन्यनिरिच्छगानामन्यामेध्याम्यशैस्त्वानं यथा

नान्येव रवानि संस्पृश्य प्रक्षाल्याचम्य सुदुनीनि
कृतेऽपि यथोक्तौ चेभूतसोपरितोषाद्यत्र सुहिंसदेहो
प्र-
रिपादिमाशु हिंस्ति तस्य प्रक्षालनेन शुद्धिः प्र-
यतीति ननु नास्तीत्यर्थः ननु न हि रुध्य

मज्झानं शोणितं स्पृष्ट्वा परस्परं हृत्वा । स्तनौ हि नोऽस्ति पश्येत् ।
प्रज्ञाया च मय्युद्बध्यतीति । अनुनिर्णिकं यत्र प्रतिपादिता शुद्धदोषो नास्ति
आनंसधस्तानुप्रक्षाल्याचर्यः । अनुनिर्णिकं यथा तदुपयोगाद्वदद्वयोनास्ति
अनुनिर्णिकं यथा तदुपयोगाद्वदद्वयोनास्ति ।

हृदयः साधुभावात् तत्र लीनमवस्थां तु तत्र ह्यतः प्रवर्तनीत्यर्थः ७३
तथा कुर्यान्नामेः करो सुक्ताय देगमुपहन्यत तत्र लीनमवस्थां तु तत्र ह्यतः प्रवर्तनीत्यर्थः ७४
भवति तदा शस्त्रसुवि सुद्धमेतदस्ति मिश्राक्षणावचनेन शुद्धं भवत्येवमिहा गतम्
क्षालना सहस्य मोक्षणैः अज्ञातवसदायलाकाहुपहतसुपयुक्तं न कदा विदपि ज्ञायते तच्छ्रुतम् ७५

[illegible]

निर्णयः १९९९

तथा मासश्च चण्डालाः नैतल्यायिष्यन् प्रकृतस्थिरं नाप्युत्तरस्य उत्प्लवङ्गं अथैरपि कृते हूपाभावात्
 धीज्ञानस्यानु विशेषत इत्यह द्रोषे पि प्रायश्चित्तप्रतिपादनात् नैतल्यायिष्यन् प्रकृतस्थिरं नाप्युत्तरस्य उत्प्लवङ्गं अथैरपि कृते हूपाभावात्
 १९० महीगतं भूमिस्थ सुदृक् एक्रमुर्वी नृसिजैनन समर्थ चांडालादिभिरस्पृष्टं प्रकृतस्थिरं नाप्युत्तरस्य उत्प्लवङ्गं अथैरपि कृते हूपाभावात्
 योग्यं भवति महीगतमित्यनुद्धमूगतस्यामुच्चित्व निषेधार्थं नत्यांतरिक्षोदकस्य शुक्ल व्यावृत्त्यर्थं नाप्युत्तरस्य उत्प्लवङ्गं अथैरपि कृते हूपाभावात्
 समुद्रताः एकरात्रोषिता आपस्याज्याः शुद्धा अपि स्वर्ग्यमिति देवल वचनात् तथा चांडालादिभिरस्पृष्टं प्रकृतस्थिरं नाप्युत्तरस्य उत्प्लवङ्गं अथैरपि कृते हूपाभावात्

र्थज्ञानस्य तु विशेषत इत्यदृष्टं दापापेक्षानां निजजननसमर्थं नित्यांतरिक्षा
 १९० महीगन्तं भूमिस्थसुदकं एक्रमुवीनृत्तिजननसमर्थं नित्यांतरिक्षा
 योग्यं भवति महीगन्तमित्युद्धमृगतस्यासुचिल निषेधार्थं नित्यांतरिक्षा
 समुद्धताः एकरात्रोषिता आपस्याज्याः सुद्धा अपि स्वयं भित्तिदेयलवचनान्

तेन या तत्र स्नानाचपीत्वा च ग्रायश्चिन्नन विद्यते इति शान्तपत्सरणात् तथा मासश्च चाञ्जलकृष्णदादिभिर्निपातितमुपि आदिग्रहणात्पुष्क
 मादरपिग्रहण निपातिताभिनिग्रहणमश्रितस्य निग्रहणार्थे १९१ रश्मयः सूर्यदेः प्रकाशकद्वयस्य अग्निः प्रसिद्धः रजः अजादिसवधव्यतिरेके
 मा तनयकान्तोद्वरवेल्कुकुचकरग्राम्यपक्षिणा अजाविरेणुसम्पर्शादापुलस्तीम्बहीयते इति दोषभवणात् समार्जनादिकार्ये आयादृशादेः गी
 मन्वा वस्तुपाद्यादि अभिलोचनं विमुषोऽवस्थाय रिदकं सुस्वजानावस्यमाणत्वात् मासिकाश्च एवेकाञ्जलादिसृष्ट्या अपि स्वर्गोऽनुचयः यत्सृ

राधि रग्नीरुजय्यायागौरुश्चोवसुधानिठ विमुषोमसिकास्पर्शो वल्गु प्रस्नवने सुप्तिः १९२
 अनान्ययोऽसुरवमेध्यनगोननरजामला पद्यानम्बविमुद्यति सोमसूया सुमारुते १९३

प्रस्नवने ऊर्ध्वगतदुधापकर्पणे सुप्ति वत्सग्रहण वातस्योपलक्षणार्थं वालेरनुपमिफानस्योभिगुचर्षितं च यत् अविज्ञातं च यत्किञ्चिन्निस्समेध्य
 भिनिस्थिति रितियवनान् १९२ प्रजान् योर्मस्वमेध्य नगोः ननरजामला नरशब्दो लक्षणार्थे देहमपि पत्ने मज्जामला च सादयो न मेध्या भवति पया
 नो मर्गाद्यागजादिभि स्मृता अपि ग्रहसोपाशकभिर्मारुतेन च सुधाति दिवा सूर्यान्तु भिर्मारुतेन च १९३ अ अ अ अ

मुखेजातासुखजाः श्लेष्माविषुषोमेध्यानोच्छिष्टं कुर्वन्ति अनिपातिताग्नेदंगे नसुखावसु ५३ उच्छिष्टं कुर्वन्ति न गौतमवचनात् तशा
 सुखेजातासुखजाः श्लेष्माविषुषोमेध्यानोच्छिष्टं कुर्वन्ति अनिपातिताग्नेदंगे नसुखावसु ५३ उच्छिष्टं कुर्वन्ति न गौतमवचनात् तशा
 सुखेजातासुखजाः श्लेष्माविषुषोमेध्यानोच्छिष्टं कुर्वन्ति अनिपातिताग्नेदंगे नसुखावसु ५३ उच्छिष्टं कुर्वन्ति न गौतमवचनात् तशा

मुरवजाविषुषोमेध्यास्तथाचमनविंदवः प्रमशुचारयगतंदंतसक्तं त्यक्ता ततः शुचिः १९४ स्नात्वा पीत्वा क्षुते सु

मुरवजाविषुषोमेध्यास्तथाचमनविंदवः प्रमशुचारयगतंदंतसक्तं त्यक्ता ततः शुचिः १९४ स्नात्वा पीत्वा क्षुते सु
 मुरवजाविषुषोमेध्यास्तथाचमनविंदवः प्रमशुचारयगतंदंतसक्तं त्यक्ता ततः शुचिः १९४ स्नात्वा पीत्वा क्षुते सु
 मुरवजाविषुषोमेध्यास्तथाचमनविंदवः प्रमशुचारयगतंदंतसक्तं त्यक्ता ततः शुचिः १९४ स्नात्वा पीत्वा क्षुते सु

मुरवजाविषुषोमेध्यास्तथाचमनविंदवः प्रमशुचारयगतंदंतसक्तं त्यक्ता ततः शुचिः १९४ स्नात्वा पीत्वा क्षुते सु

केनश्चा तत्रस्नात्वाचपीत्वाचमायश्चिन्ननविद्यतेइतिशान्ततपस्वरणात् तथा मासश्चचाञ्चलकस्यादादिभिर्निपातितसुचि आदिग्रहणात्सुल्क
 सादेरपिग्रहण निपातितमिनिग्रहणमक्षितस्यनिराकरणार्थं १९१ रश्मयः सूर्यदेः प्रकाशकद्वयस्य अग्निः प्रसिद्धः रजाः अज्जदिसबधव्यनिर्देके
 ण तत्रम्पकाकोटस्वरोत्कृष्टसूकरग्राम्यपक्षिणा अजाविरेषुसप्तशार्दायुर्लक्ष्मीश्चदीयतेदक्षिदोषश्चवणात् समार्जनानिदिक्यर्थे छायाएसादेः गी
 मश्च वस्तुपाश्र्वादि अभिलोवापुः विमुषोऽवस्थापयिदव सुस्नानावस्थागतात् मासिकाश्च एतेचचाञ्चलदिसृष्ट्या अपिसर्षोऽसुचयः यस्मि

रश्मिरग्नीरुजश्चायागीरुश्चोवसुधानिष्ठ विमुषोमसिकास्पर्शवत्सु प्रस्मवनेसुचिः १९२
 अजाश्चपोऽसुरवमेध्यनगोर्ननरजामला पद्यानश्चविमुद्यतिसोमसूयासुमाकृतैः १९३

प्रस्मयने ऊपोगतदुभ्यापकर्षणोऽसुचि वत्सग्रहणं बालस्वोपलक्षणार्थं बालैरनुपमिष्णतस्पीभिश्चभित्तं चपत् अमिज्ञातंचयत्किंचिन्नित्यमेध्य
 भिनिश्चिधितिरित्यचनान् १९२ अजाश्चयोर्हुस्वमेध्यनगोः ननरजामलाः नरशब्दोलक्षणार्थेद्वममिपत्ते यज्जामलावसादयोगमेध्याभवविपया
 नोभार्गाश्चादानादिभिः सृष्टा अपिवाग्नीसोपाश्रुभिर्मार्कतेनचसुध्यादि दिवासूर्यासुभिर्मर्कतेनच १९३ अ अ अ

एवंजातिविद्यानुष्ठानतपसां प्रशंसासुखेनैकेकयोगेन पात्रतामभिधायाधुनातवाभसु वयेसंपूर्णपात्रतामाह केवलयाविद्यायास्तुताध्ययनसंपत्त्याने
 वसंपूर्णपात्रत्वं नापिकेवलेनतपसांशमदमादिना अपिशब्दालेवलानुष्ठानेनकेवलजात्यावानैवसंपूर्णपात्रता कथतर्हियत्रपुरुषेष्टमनुष्ठानेन
 मेवोभैविद्यातपसीस्तः चेशब्दाद्वाह्मणजातिश्च तदेवमन्वादिभिः संपूर्णपात्रप्रकर्तितं हियस्मादतः परमुत्कृष्टपात्रनास्ति अत्रजातिविद्यानुष्ठानत
 पः समुच्चयानामुत्तरोत्तरप्राशस्त्येन फलतारतम्यद्रष्टव्यं १९९ पूर्वोक्तेपात्रेगवादि कर्मवर्तिनशास्त्रोक्तोदकदानादीनिकर्मव्यतासहितदेयं अपात्रेक्षत्रि

नविद्यायाकेवलयातपसावापिपात्रता यत्रवृत्तमिर्मेवोभैतद्विपात्रप्रकर्तितम् १९९ गोभूतिल्लहिरण्यादिपात्रेदातव्यम
 र्वितम् नापात्रेविदुषा किंचिदात्मनः श्रेयद्रच्छता २००

यादौब्राह्मणेचपतितादौविदुषापात्रविशेषेणफलविशेषंजानताश्रेयः
 चित्तम् नापात्रेविदुषा किंचिदात्मनः श्रेयद्रच्छता २००
 च्छताकिंचिदल्पमपिनदातव्यं श्रेयोयहणादपात्रदानेपिकिमापितामसंफलमस्तीतिस्त्वितं यथाहकृष्णार्द्रपायनः अदेशकालेयदानमपात्रेभ्यश्च
 दीयते असत्कृतमवज्ञातं ततोममसुदाहृतमिति अपात्रेनदातव्यमिति वदताविशिष्टदेशकालद्रव्यसन्निधौपात्रस्यासंनिधानेद्रव्यस्यवातदुद्देशे
 नत्यागंतस्मैप्रतिश्रवणंवाकृत्वासमर्पयेत् नापात्रेदातव्यमितिस्त्वितम् तथाप्रतिश्रुतमपिपञ्चात्पातकादिसंयोगज्ञानेनदेयं प्रतिश्रुत्याव्ययमसं-
 युक्तायनदद्यादितिनिषेधात् २००

रथमार्गमात्रं कर्दमः पक्षः तेषामुदकं गव्यास्थितामिर्कर्मतोयानि अत्यैश्चारावादिभिः श्वभिर्वापसैश्चस्पृशानि मारुतेनैवमुभयति इह हि सुपयाति
 बहुवचनतद्गतगोमयशर्कगादिमास्यर्पं पक्षे रक्षादिभिश्चिन्ताभिधयञ्जगृहादीनि चाल्वादिस्पृशानि मारुतेनैवमुभयति एतच्चामोक्षणासद्वतान्नाथित्कर्म
 मोक्षप्रतिपेधार्थं तृणक्षुद्रपणादिमयानातुमोक्षणमवेति इति द्रव्यसुद्धिप्रक्रिया १०६ इदानीं रत्नधर्ममतिपादयिष्यन्तदगन्तूतपञ्चममतिपादनार्थं
 तत्परासामाह ब्रह्मादिरप्यगर्भः कल्प्यादीन्तपस्तत्ताप्यानकृत्वा चान्मुस्यान्सूनामीति पूर्वमाक्षणां सुहृत्वा च किमर्थं वेदरास्ये वेदरक्षणार्थं पितृ

रदया कर्दमनोयानि स्पृष्ट्वा न्यत्यन्त्यायसैः मारुतेनैवमुभयति पृक्केटकचितानि च १०६ तपश्चत्वास्तज्जगत्स्वाद्याक्षणां नैदु
 गुप्तये तस्यैव पितृदेवानाधर्मसंरक्षणाय च १०७ सर्वस्य मन्त्रो विमांशुताध्ययनशालिनः तेष्वधिक्रियापराधेष्वेवास्तंभ्यो
 व्यध्यन्मवित्तमा १०८

गार्त्तवानाचतस्यै मन्त्रशानोपदेशद्वाराणधर्मरक्षणार्थं अतस्तेष्वोदत्तमद्यप्यफलमवतीत्यभिप्रायः १०७ सर्वस्य
 श्रमिषादेर्भिन्नाः प्रमत्तः शेषाज्जात्याकर्मण्याच्च भाक्षणे च पिशुनाध्ययनशालिनः श्रुताध्ययनसपन्ना उच्छ्रयाः तेष्वोपिक्रियापराधविहितानुधानशीन्माः ते
 व्यध्यन्मवित्तमा वस्यमाणमार्गणशमदमादिभ्यागेनात्मा तत्त्वज्ञानमिरता मे शारत्सु फज्जते १०८

एवंजातिविद्यानुष्ठानतपसां प्रशंसा सुखेनैकैकयोगेन पात्रतामभिधायाधुना तेषां समुच्चये संपूर्णपात्रतामाह केवलया विद्याया सुताध्ययनसंपत्त्याने
 वसंपूर्णपात्रत्वं नापिकैवल्येन तपसा शमदमादिना अपिशब्दाकैवल्यानुष्ठानेन केवलजात्यायानैव संपूर्णपात्रता कथं तर्हि यत्र पुरुषेष्टतमनुष्ठानद-
 मेवोभैविद्यातपसीस्तः च शब्दाद्वाक्ष्यजातिश्च तदेवमन्वादिभिः संपूर्णपात्रप्रकर्तितं हियस्मादतः परसुत्कृष्टपात्रनास्ति अत्रजातिविद्यानुष्ठानत
 पः समुच्चयानामुत्तरोत्तरप्राशस्त्येन फलतारतम्यद्रष्टव्यं १९९ पूर्वोक्तेपात्रे गवादिकर्मर्षितं शास्त्रोक्तोदकदानादीनि कर्त्तव्यता साहितदेयं अपात्रे क्षत्रि

पः समुच्चयानामुत्तरोत्तरप्राशस्त्येन फलतारतम्यद्रष्टव्यं १९९ पूर्वोक्तेपात्रे गवादिकर्मर्षितं शास्त्रोक्तोदकदानादीनि कर्त्तव्यता साहितदेयं अपात्रे क्षत्रि

न विद्याया केवलया तपसा वापि पात्रता यत्र दृष्टमिर्मेचोभैविद्यानुष्ठानतपसां प्रशंसा सुखेनैकैकयोगेन पात्रतामभिधायाधुना तेषां समुच्चये संपूर्णपात्रतामाह केवलया विद्याया सुताध्ययनसंपत्त्याने

चितम् नापात्रे विदुषा किंचिदात्मनः श्रेयद्रच्छता २००

यादौ ब्राह्मणे च पतितादौ विदुषा पात्रविशेषेण फलविशेषं जानता श्रेयः
 चितम् नापात्रे विदुषा किंचिदात्मनः श्रेयद्रच्छता २००
 चितम् नापात्रे विदुषा किंचिदात्मनः श्रेयद्रच्छता २००

चितम् नापात्रे विदुषा किंचिदात्मनः श्रेयद्रच्छता २००
 चितम् नापात्रे विदुषा किंचिदात्मनः श्रेयद्रच्छता २००

चितम् नापात्रे विदुषा किंचिदात्मनः श्रेयद्रच्छता २००

अथनेत्रनिर्णयमुक्तामभिप्रायान्तरमत्याह विद्यानपोष्याहीननप्रतिग्रहः सत्वर्णादिर्नयाद्यायस्याहियादिहीनः प्रतिग्रहं न दातारमात्मनंचाधेन
 रर्जनयनिभापयतीति २०१ गयादिपात्रेदातव्यमित्कृत्तत्रविशेषमाह प्रतिग्रहस्य शक्त्यनुसारेण यथोक्तविधिना पात्रे गवादिकस्सकुटुबाविरोधेन
 दातव्यं निमित्ते पुत्रदोषपरागादिपुत्रविशेषनोपि कल्पनेन दातव्यं याचितेनापि भद्रापूर्त अनसूयापवित्री कृतं शक्त्या दातव्यं याचितेनापि दातव्यमिति
 वदतापयोक्तृपात्रस्य यमेव गत्वा आहूय वा यद्वलनन्यद्वा फलमुक्तं न याचस्पर्णा गत्वा परीयते दानं तदनंत फलं स्मृतम् सदस्यगुणाहूय याचिते तु

विद्यानपोष्याहीनेन न तु ग्राह्यमिति ग्रहं गृणहं च दातारमधीनयुत्पात्मानमेव च २०१ दातव्यमत्यहपत्रे
 निमित्ते तु विशेषतः याचितेनापि दातव्यम्रद्रापूर्ततु शक्ति २०२ हेममृगीरपुंरौ व्यै स्रशीला वरश्च सयुता
 सकास्य पात्रादानव्याह्वीरिणीगौ सदाक्षिणा २०३ दातास्या स्वर्गसामोति वत्सरा नरो मंसं भित्तात् कपिला
 नैत्तारपतिश्चूयश्वासतमकुलम् २०४

तदर्पकमिति २०२ गंवादिकदेयमित्कृत्तत्र गौदाने विशेषमाह हेममये मृगेयस्माह साहिममृगी श
 तानूरोमसस्यारुन्वत्सरा न्तर्गमाभेति दाता सायदिकपित्वा न च न केवलं रा नार नारयति किंतु कलमिति २०३ गोदानफलमाह अस्याः गोः रोमस
 पित्राव्यापिषादिनिष्पद्वात्मान
 त्सत्यं अय्यरे २२: २ २०

सर्वत्सारोमतुल्या निवत्सेन सह वर्तत इति सवत्सातस्यारोमतुल्या नि वत्सस्य गोश्रयावतिरोमाणि तावत्सख्याका निधुगाभिकृतचेतादीनि उभायतो सुखीद
 दत्त्वर्गमाप्नोति अनुभवति पूर्वेषां विधिनाचेत् २०५ काष्ठुनरुभयतो सुखीकथं वा तद्दानं महाफलमित्यत आह गर्भाभिर्गच्छतो वत्सस्य हो पादो सुखं च
 यावत्कालं यो न्याह श्यते तावत्कालं उभयतो सुखं मस्या अस्तीति कथं वा तद्दानं मुच्यते तावत्सागोः पृथिवीसमाज्ञेया अतः फलातिशयोक्त्यै
 २०६ यथा कथंचिद्देम शृगाद्यसंभवेऽपि यथा संभवे पूर्वोक्तेन विधिना धेनुं दाग्धीं अधेनुं वा अवध्यामरोगारोगरहिता अपरिक्षिष्टा अत्यन्ता दुर्बला गादत्वादाता

२०६ यथा कथंचिद्देम शृगाद्यसंभवेऽपि यथा संभवे पूर्वोक्तेन विधिना धेनुं दाग्धीं अधेनुं वा अवध्यामरोगारोगरहिता अपरिक्षिष्टा अत्यन्ता दुर्बला गादत्वादाता
 सवत्सारोमतुल्या निधुगास्तु भयतो सुखीं दूतास्याः स्वर्गमाप्नोति पूर्वेषां विधिना ददत् २०५ यावद्वत्सस्य पादो हो सुखं
 योन्यां च दृश्यते तावद्गोः पृथिवीज्ञेयायावद्भूमिं सुचति २०६ यथा कथंचिद्देम शृगाद्येनुं वा धेनुं मेव वा अरोगां मपरिक्षि
 ष्टा दाता स्वर्गमहीयते २०७ आतसवाहनरो गिपरिचर्या करार्चनम् पादशौचं द्विजाच्छिष्टं माजनगोप्रदानवत् २०८

२०७ गोदानसमान्याह श्रांतस्यासनशयनादिदानेन श्रमापनयनं श्रांतसंवाहनम् रोगिणां परिचर्यायाश्चाशक्त्यौषधादिदा
 नेन करार्चनं हरिहरहिरण्यगर्भादीनां गधमात्यादिभिराराधनं पादशौचं द्विजानां समानानां मधिकानां च तेषामेवोच्छिष्टस्य भ्रमार्जनम् एताभ्य

२०८ तत्तरोक्तेन गोदानेन समानि २०८

मूः फलमदा दीपादेवायतनादिषु प्रविश्यात् प्रवाशिनामाश्रया निवेशनार्थे गार्हस्थ्यार्थे पत्न्या दीयते न नैये शिकम् स्वर्णसूत्रार्ण धुर्यो भ्रातृसहोव-
 लीवर्दः शोपमसिद्ध एनान् घृहीतरीन् दत्वा स्वर्गलोके केषूच्यते स्वर्गफलञ्च भूमिदानादीनामफलात्तरव्युदासार्थं यत्किंचित्कुरुते वाप ज्ञानतासाभतो-
 पिवा अपि गोचर्ममात्रेण भूमिदानेन सुभ्यवि तस्या वारिदस्त्विति माभो विस्तरमक्षय्यमन्यतः तिलदध्वप्रजाभिद्यादीपदध्वस्करुतम वासोदध्वद्रसाब्धौ
 क्यमभिस्रालोक्य मन्त्रदइत्यादि फलान्तरश्च यणात् गोचर्मलक्षणञ्च बृहस्पतिना दर्शितं सप्तहस्तेन दत्तेन भिक्षाहृद निवर्त्तनम् दशतान्येव गोचर्म

घृहीतपात्रानुवस्थापनस्त्विह प्रतिश्रयान् नैये शिकस्वर्णधुर्यदत्वा स्वर्गे मदीयते २०९ गृहधान्यामयोपानञ्च
 नमाल्यानुलेपनम् यानवृक्षप्रियशय्यादत्वा त्यतस्तस्मी भवेत् २१०

दत्त्वान्वर्गे मदीयते २०९ गृहमसिद्ध पान्यामिन्वशादिगोष्ठम्
 दीनि अश्रयणीतप्राण उपानही लञ्च भान्यमक्षिकादः अनुलेपनसुकुम्भचवनादि यानरथादि वस्तुमुपजीव्य माभ्यादिकं धियं यद्यस्य भिषधसो
 दिदं शय्यात्तदत्वात्सर्तप्रातिशयेनस्तस्मी भवति मन्त्रदिरण्यादि वरस्त्रेदातुम शक्त्यास्त्रिहूर्मादीनामसुप्रवाः भूमिदानादावपि समानत्वात् स्मृत्यन्तरे
 पिधर्मद्वयमवगमात् देशतानागुत्पन्ना च माना पित्रास्तथैव च सुवर्णदेये प्रयत्नेन नापुण्यं चोरितकृत्विन् अपुण्यत्वात् नैतदेव वर्धते प्रतिग्रहीतुरा

लोभादिनाप्रवृत्तस्य यः पापं संबलं ज्ञात्वा प्रतिगृह्णाति दुर्मतिः गार्हितान्चरणान्तस्थपापं तावत्समाश्रयेत् समं हिरुणसाहस्यमानं
 तिस्मरणात् इह च सर्वत्र देशकालपात्रविशेषाद्देयविशेषादात् विशेषाद्दाने फलं मया प्रोक्तं हि सायां तद्देवहूतिप्रतिगृहीतृदृष्टि विप्रोषाच्च दातृ
 प्रतिग्रहीत्रोः फलतारतम्यं दृष्टव्यं २१० यस्मात्सर्वधर्मसंयमस्य अथ वीधकत्वेन तस्मान्नदानं सर्वदाने प्रयोज्यधिकं अतस्तद्देददध्यापनादि द्वारेण ब्र
 ह्मलोकमवाप्नोति अविद्युत्तस्युतिर्यथानभवति आभूत्तसमुपब्रह्मलोकैव तिष्ठते इत्यर्थः अत्र च ब्रह्मदाने परस्वत्वापादनमात्रदानं स्वत्वनिष्टं

सर्वधर्मसंयमस्य प्रदाने प्रयोधिकं यतः तद्देत्समवाप्नोति ब्रह्मलोकमविच्युतम् २११ प्रतिग्रहसमर्थोऽपि नादत्तेयः
 प्रतिग्रहम् ये लोकादानशीलानां सतानां भोतिषु कलान् २१२ कुशाः शाकं पयो मत्स्या गंधाः पुष्पं दधि क्षितिः मांसं
 शक्यासनधानाः प्रत्यारत्येयं न चारि च २१३

ने. कर्तुमशक्यत्वात् २११ दानात्कलसुक्के दानी दानव्यतिरेकेणापि दानफलत्वात्
 सिहेतुमाह यः पात्रभूतोऽपि मांसं प्रतिग्रहं कृत्वा दिक्कं नादत्तेन स्वीकरोति असौ यद्यात्सा संनोपादत्ते तत्तद्दानशीलानां ये लोकाः तान्समग्रानां भो
 ति २१२ इदानीं सर्वप्रतिग्रहनिवृत्तिप्रसंगेऽपवा दमाह धानाः अष्टयवाः क्षितिर्मृत्तिका शेषं प्रसिद्धं एतत्कुशादिकं स्वयमुपानीतं न प्रत्यारत्येयं च
 रादृहादि शक्या गृहास्तु शानाधानापः पुष्पं मणीन् दधि मत्स्यान्धानाः पयो मांसं शाकं चैव न निरुद्धेत् तत्रागंधादकं मूलफलमन्नमप्युद्यतं च यत् सर्वतः
 प्रतिगृह्णीयात् २१३

किमिति न प्रत्याख्येयमित्याह यद्यस्मादपचितमेतत्कृशाद्यादतदुक्तकषारिणोपि सपथिग्राह्य किमुतपथोक्तकामिणः तस्मान्नप्रत्यारख्येय
 अन्यत्र ह्यलरापदपतितेभ्यः शत्रोभ्य ऊनमरतीनिकुलदासैरिण्यादिक्तापदकृतीयाप्रकृतिः २१४ प्रतिगृहनिचुत्तेरपवादातरमाह देयतानिष्ठ
 र्चनादेराचग्यकन्वातदर्यमनात्मकारणान्पतिनायत्यतः कुस्तिनवर्जसर्वतः प्रतिगृह्णीयात् गुरवोभातापिभ्रादस्य भृत्याभरणियाः भार्यापुत्रादयः
 इतिदानधर्मप्रकरणम् २१५ इदानीथाहूयकरणमारभ्यते आहूनाभादनीयस्यतत्स्थानीयस्यवाद्यव्यस्यमेतोद्देशेनभूदयात्यागाः तच्चद्विविध
 पार्वणमेकादिहमिति तत्रविपुलपादोयेनयस्मिन्मेतत्सर्वण एकपुरुषोद्देशेनक्रियमाणमेकोद्दिष्टं पुनर्यनियिध नित्यनैमित्तिककाम्यचेति तत्रनित्य

अयाचिततद्वत्तद्भाहूयमपिदुक्तकर्मण अन्यन्कुलदाषदपतितेभ्यस्तथाहिष् २१४ देवमिथ्यवर्चनकृतेगुरु
 भृत्यार्यमेवच सर्वतः प्रतिगृह्णीयादाक्षरुत्सयमवच २१५ अभावास्थाष्टकादृद्धि कृत्वापक्षीयनद्वयम् ३
 यत्राक्षणासपत्तिर्विशुवत्सूर्यसंक्रमः २१६

नियतानभिज्ञोपाधीचोदितमहरहरभावास्थाष्टकादिषु अनियतनियतोपाधीचोदि
 वनैभित्तिक यथापुत्रनन्यादिषु फलकामनोपाधीभिहितकाम्य यथास्वर्गादिकामनायाष्टत्तिकादिनक्षत्रेषु पुनर्यपवर्चविध अहरद् आहूपावर्ण
 चरित्याहूमेकोदितसपिडीकरणचेति तथाहरद् आहू अर्धमन्नाघेनोदेकेनवाप

[illegible]

मृगपायैस्सुवेदेऽथोत्रियोत्रह्यविद्युवा वेदार्यविज्येष्टसामानिभृत्सिक्कपर्णिक २१८ स्यन्नीयञ्जस्विग्जामावृयाज्यम्बु
 धरमास्तुला निगात्विक्केतदोहित्रशिष्यसवधिवाधवा २१९ कर्मनिष्ठास्तपोनिष्ठाः पचांमिन्द्रस्यचारिणः पितृमातृपराक्र
 वनाक्षणाः शान्दसपद २२०

तेन पूर्वोक्तप्रत्ययभोक्तृयाद्यभावेनेदितज्याः पर्यवेमपमः कल्याः मदनेद्वयकव्ययोः अनृकस्यस्त्वयमोक्तः सदस
द्विरगर्हितइत्यभिप्रायप्रवृत्तान्यन्तरीपारीनामभिहित्वत्वात् २०९ कर्मनिष्ठाभिरितान्त्वमानपराः तपोनिष्ठाभिरप
तिसप्तचाग्निः पंचाग्निमिषाभ्यापीत्वं ब्रह्मन्तरिउत्पत्तुर्वाणकौर्नैरिक्तव्य पितृमातृपुत्रास्तृणापराः चक्रयत्तृचाचनिशादयः आ
नृकस्यस्त्वयमोक्तः सदस

वज्र्यानाह रोगिष्महायोगोपसृष्टः हीनमतिरिक्तं वागंयस्यासौ हीनानि रिक्तांगः एकनाम्नायानपश्यति स काणः एतस्मादेवांधवधिरविन्द प्रजन
नरखल्वाट दुश्चर्मप्रभृतयो निरस्ताः पुनर्भूरुक्तलक्षणानस्याजातः पौनर्भवः अवकीर्णाग्रहचार्येवस्वलितत्रह्यचर्यः कुंडगोलो परदारबुजाये
तेहोस्तौकुंडगोलौ पत्यौजीवतिकुंडस्तु मृतेमर्तुरिगोलकइत्येवमुक्तलक्षणको कुनरवीप्रकुचितनखः श्यावदंतकः श्वभावात्कृष्णदशनः ए
तेश्चाहेनिदिताइतिवक्ष्यमाणेनसंबधः २२१ वेतनग्रहणेनयोध्यापयतिसमृतकाध्यापकः वेतनदानेनचयोधीतेसोपि कृबोनेनसुसकः असहि
ने

रोगीहिनातिरिक्तांगः काणः पौनर्भवस्तथा अवकीर्णाकुंडगोलो कुनरवीश्यावदंतकः २२१
भृतकाध्यापकः कृबः कन्यादूष्यभिशास्तकः मित्रमुकुपिमुनः सोम विक्रयीपरिविंदकः २२२

मद्विर्वादीर्षेयः कन्यादूषयतिसकन्यादूषी संतासताग्रहहत्यादिनाभिसुक्तोभिशास्तः मित्रधृक्कुमित्रद्रोहो परदोषसंकीर्त्तनशीलः पिमु-
नः सोमविक्रयीयज्ञेसोमस्यविक्रेता परिविंदकः परिवेत्ता ज्येष्ठे अकृतदारे अकृताग्निपरिग्रहेचायः कनीयान्दारपरिग्रहमग्निपरिग्रहं वा
कुर्मस्तपरिवेत्ता ज्येष्ठस्तपरिविन्तिः यथाहमनुः दाराग्निहोत्रसंयोगयः करोत्यग्रजे स्थिते परिवेत्तासविज्ञेयः परिविनिस्तपूर्वजइति एवदा
तयाजकावपि परिविन्तिः परिवेत्ता ययाचपरिविद्यते सर्वेतेनरकंयांति दातृयाजकपंचमाइति २२२ छ छ छ

पिनाफारणेनमातापितृगुरुस्सजनिममानापितृगुरुत्वागी एवभार्यपुत्रत्याग्यपि हन्दीचमातापितरौसाधीभार्यस्कृतशिशुः अप्यकार्यज्ञा
 तस्तुलाभर्त्तयामसुरजवीदिनिसमाननिर्देशान्मुन्दस्थान्नयोभाससौकुडाशी एवगोसुकस्यापि यस्ययोरन्ममम्भ्रातिसकुडाशीपक्षधर्त्तितद्रतिक्व
 भात् सपत्न्येभिर्धर्म्यस्तुतोऽपन्नात्मज परपूर्वसुनर्धः तस्याःपतिः अदत्ताव्यथीस्तेनः कर्मसुष्टाशास्त्राभिरुद्रकारिणः यकारुकिनवेदेवलकप्रभृत
 यः पतेपादभिदिता प्रतिपिन्दाः अग्न्याः सर्वसुवेदेऽपित्यादिना आदयोग्यमाक्षणाप्रविपादनेनवतद्वनिरिच्छनामयोग्यत्वेसिद्धेऽपिपुनः केवाचिद्रोग्या

मातापितृगुरुत्वागीकुडाशीरुषत्वात्मजः परपूर्वापतिस्तेन कर्मसुष्टुष्टाभ्यनिदिता २२३
 निमन्त्रयेतपूर्वपुत्राक्षणानास्त्वान्सुमि निम्वापिसयते माव्यमनोवाकायकर्ममि २२४

दीन्मप्रतिषेधवचनचकन्तद्वणमाक्षणासभवेप्रतिषेधरहितानामासार्थ २२३ एवमादृकाञ्जान्द्राक्षणाद्योक्तस्तुजापार्वणमयोगमादु पूर्वोक्तान्त्रा
 दणान्त्राद्रेऽक्षणाः क्रियतामितिपूर्वपुर्निमन्त्रयेत नार्थनयाक्षणमसुपगमयेत् अपरेषुषा पूर्वसुरपरेषुर्चायादृकर्मण्यपस्थिते निमन्त्रयेतप्यन्यास्मात्
 निमन्त्रयेद्विवाभिनिमन्त्रणान् आत्मन्त्रशोकोन्मादादिरहितः सन्तदेषवान्मभवति यद्य आत्मवान्निनयेत्तद्विवाभनेन्सुनि प्रयत्नः तेनपिनिमन्त्रिनी

अपराणहेत्तुत्कलक्षणोतान्निमंत्रितान्ब्राह्मणानाह्यस्वागतवचनेनपूजयित्वाकृतपादधावनानाचांतान्कृतुतेषासनेषुपवित्रपाणिःपवित्रपा
 णीनुपवेशयेत् यद्यपिसामान्येनापराणहेइत्युक्तंतथापिकुतपेप्रारभ्यतदादिपंचमुहूर्तेषुपरिसमापनंश्रेयस्करं अन्होसुहूर्तविख्यातादशपंच
 चसर्वदा तत्राष्टमोसुहूर्तोयसकालःकुतपःस्मृतः मध्याह्नसर्वदायस्मान्मंदीभवतिभास्करः तस्मादनंतफलदस्तत्रारभोविशिव्यते ऊर्ध्वसुहूर्ता
 कुतपाद्यन्मुहूर्तचपुष्टं सुहूर्तपंचकस्येतत्त्वधाभवनमिष्यतेइतिवचनात् तथान्यदपिश्राद्धोपयोगिकुतपससकमुक्त मध्याह्नःस्वङ्गपात्रच

सुगमान्देवेषुपवेशयेत् २२५ सुगमान्देवेषुआशक्तिपित्र्येषुगमां

अपराणहेसमभ्यर्च्यस्वागतेनागतांस्तान् पवित्रपाणिशचांतानासनेषूपवेशयेत् २२६

तथानेपालकबलः शैव्यंदर्भास्तिलागावोदोहित्रआष्टमःस्मृतः पापंकुत्सितमित्या
 स्तशैव्यं परिस्तुतेषुचोदेशोदक्षिणाप्रवणेतथा २२६
 अष्टावर्तेयतस्तस्मात्कुतपाइतिविस्तृताइति २२५ देवेआभ्युदधिकेआहोसमान्ब्राह्मणान्उपवेशयेत् कश्यथाशक्तिश
 हुस्तस्यसंतापकारिणः अष्टावर्तेयतस्तस्मात्कुतपाइतिविस्तृताइति २२५ देवेआभ्युदधिकेआहोसमान्ब्राह्मणान्उपवेशयेत् कश्यथाशक्तिश
 क्तिमनतिक्रम्य तत्रवैश्वदेवे होहो मात्रादीनांतिष्ठणामेकैकस्या होहो तिसृणावाहो एवंपित्रादीनामेकैकस्य होहोत्रयाणांवाहो एवमातामहा
 नान्वं वर्गत्रयेष्वेवदेवतंत्रंवा पित्र्येपार्यणआहोअधुमान्विषमानुपवेशयेत् इतिसवध्यते एतच्चपरिस्तुतेसर्वतःप्रच्छादिते शत्र्वैगोमयादिनोप
 न्निसे दक्षिणाप्रवयोदक्षिणतोवनतेदेशेकार्यं २२६

विनाप्यरौनमातापितृरुत्सृजति स मातापितृरुत्पाणी एव भार्यापुत्रत्याग्यपि हृदी च मातापितरौ साध्वी भार्या सत शिशुः अप्यकार्यं
 त कृत्वा भर्तव्या मसुरमची दिविसमान निर्देशात् रुद्रस्यान्वयो भाससी कुदाशी एव गोलकस्यापि यत्सयोरन्वममाति सकुदाशी प्रकीर्तित इति क्व
 नात् उपलब्धो निर्धयस्सक्तो वृषलात्मजः परपूर्वपुनर्धुः तस्याः यतिः अदत्तावायीस्तेनाः कर्पसु दृष्टास्तपि रुद्रकारिणः यकपुलिजवदे वलकप्रभृत
 यः एतेभ्यो निर्दिष्टाः प्रमिषिद्वाः अद्याः सर्वे सुवेदेषु त्सादिना आदयोग्यमादायमविषादेर्नैव तदभिरिच्छन्नामयोग्यते सिद्धेऽपि पुनाः केषां चिदोग्या

मातापितृरुत्पाणी कुदाशी वृषलात्मजः परपूर्वपति स्तेनः कर्मसु दृष्टाश्च निर्दिताः २२३
 निमंत्रयेत पूर्वेषु मादागानासु वानुसुति तेष्वपि सयते भाव्यमनोवाकाय कर्मणिः २२४

दीन्मयतिषैपवचनं वृत्तलसृणमादापासमेवमतिषेधरहितवानामास्यर्थः २२३ एवमादृकत्वान्मादापानाश्चोक्तसु नापार्पणमयोगमाहु पूर्वोक्तान्मा
 हृणान्मादेष्टुण स्तिपनामिति पूर्वेषु निर्ममयेत भार्यनयासृणमस्युपगमयेत् अपरेऽर्थः पूर्वेषु परे सुवायादृकर्मपयवस्थिते निममयेत प्यनरात्सम्य
 भिमान्ययो दिवाभितिमनुस्वरणान् आत्मन्त्रयोक्तोन्मादादिरहितः सन्दीपवान्प्रवति यदा अस्तस्य स्थित्यर्थो जनेत्स्वति यपतस्य तेन पिनिर्ममये

अपराणहेतूक्तलक्षणैतान्निमित्तान्ब्रह्मणाह्यस्वागतवचनेन पूजयित्वा कृतपादधावचानाचांतान्कृतेष्वसनेषु पवित्रपाणिः पवित्रपा
 णीनुपवेशयेत् यद्यपि सामान्येनापराणहेतूक्तं तथापि कुतपेभ्यस्वागतवचनेन पूजयित्वा कृतपादधावचानाचांतान्कृतेष्वसनेषु पवित्रपाणिः पवित्रपा
 चसर्वदा तत्राहमोमुहूर्तैर्यस्य कालः कुतपः स्मृतः मयान्ते सर्वदा यस्मान्मदीभवति भास्करः तस्मादनंतफलदस्तचारभोविशिव्यते ऊर्ध्वमुहूर्ता
 कुतपाद्यन्मुहूर्तचतुष्टयं मुहूर्तपंचकह्येतत्स्वधामवनमिष्यते इति वचनात् तथान्यदपि आहोपयोगिकुतपससकमुक्तं मयान्तेः सङ्गपात्रं च

सुगमान्देव्यथाशक्तिपिच्येयुग्मां २२५

अपराणहेतुसमभ्यर्च्यस्वागतेनागतांस्तान् पवित्रपाणिश्रावणं तानासनेषुपवेशयेत् २२५ सुगमान्देव्यथाशक्तिपिच्येयुग्मां

स्तथैवच परिकृतं शुचौ देशे दक्षिणाप्रवर्णेतथा २२६

तथानेपालकबलः सौव्यं दर्भास्तिलागावोदोहित्राध्याष्टमः स्मृतः पापंकुस्तिमित्रा

हस्तस्य संतापकारिणः अष्टावेतैयतस्तस्मात्कुतपादिति विस्तृता इति २२५ देवे अभ्युदयिके आर्द्धे समान् ब्राह्मणान् उपवेशयेत् कथं यथाशक्ति या
 क्रिमनति क्रम्य तत्र वैश्वदेवे दोहो मात्रादीनां तिष्ठणामेकैकस्यादौ दोहो तिष्ठणां वादौ एवं पित्रादीनामेकैकस्य दौ दोहो त्रयाणां वादौ एवं मानामहा
 नां च वर्गत्रयेऽपि वैश्वदेवं त्रंवा पिच्येयं पार्वण्यार्द्धे अयुग्मान् विषमान् उपवेशयेत् इति सबध्यते एतच्च परिकृतं सर्वतः प्रच्छादिते शत्रौ गोमयादिना प
 लिप्ते दक्षिणाप्रवर्णे दक्षिणतो वनने देशे कार्यं २२६

अयुग्मान् पिच्यदतिपार्वण आरागमूते वैश्वदेवेष्वायुग्मप्रसगे इदमारभ्य ते ह्यौ देय इति देवैर्वैश्वदेवौ ब्राह्मणो ब्राह्मुरवाप्तुपवेश्यौ पिच्य अयु
ग्मानिन्यविशेषप्रसगे विरोध उच्यते भयः पिच्ये इति पिच्ये पित्रादिस्थानेन य उद ऊरुस्त उपवेश्या यस्मात्तरमाह एकैकमेव यः वैश्वदेवे पिच्ये च
एकैकमुपवेशयेत् संभवतो विकल्पः मातामहानामप्येव आदौ निमग्नणादि ह्यौ देवैर्माकभयः फिये उदगे कैंकमेव तेषामतपित्वात् इव कर्तव्य
पितृभ्रातृमातामह आदौ च वैश्वदेविकर्तव्यं तत्र शब्दः समुदायवाचक इति यदासु हापेय ब्राह्मणी लब्धौ तदासु वैश्वदेवपानत्र

ह्यौ देवैर्माकभयः पिच्ये उदगे कैंकमेव वा मातामहानामप्येव तत्र वा वैश्वदेविक २२७ पाणिप्रसालनदत्ताविष्टरार्थ
(कुशानपि आवाहयेदनुज्ञातो विश्वेदेवास इत्यत्रा २२८

तत्र कथमयेत् मनपात्रे समुहृत्य सर्वस्य प्रकृतस्य च देवतायतने कृत्वा तत आहृत्य वर्जयेत् आस्ये दन्म तदग्नीतु दद्याद्ब्राह्मचा रिण इति २२७ त
दनतर विश्वेदेवार्थ ब्राह्मणहर्भेजलदत्ताविष्टरार्थे कुशाभ्ययुग्मान् द्विगुणितानासने दक्षिणतो दत्तापि चान्देवानावाहयिष्ये इति ब्राह्मणान् प्रक्षाले
रावाहयेत्यनुज्ञातो विश्वेदेवास्त आगतैत्यनया भ्रूसा भागच्छुभस्य भाग इत्यनेन च स्मार्त्तेन मधे णतानावाहयेत् एतच्च यज्ञोपवीत्तिनामप्येन मदक्षि
णमप्युक्तार्थः कथयन्तः २२८

ततो विशेषेदेवार्थब्राह्मणसमोपेभूमिप्रदक्षिणेनयवैरन्वास्त्यर्य अनतरं तेजसादिभाजनेसपवित्रकेकुशसुगमांताहितेशन्नोदेवीरमिष्टयइत्यनयर्चापि
 क्षिस्वायवोसिधान्यराजोसित्यादिनामन्त्रेणयवान्ततोगंधपुष्पाणिचक्षिस्वानतरमर्घ्यपात्रपवित्राताहितेषुआह्मणहस्तेषुयादिव्याआपःपयसेत्या
 दिन्नामन्त्रेणविश्वेदेवाइदंयौध्वंइत्यर्घ्योदकंविनिक्षिपेत् २२९ अथकरशौचाथसुदकंदत्वायथाक्रमंगंधपुष्पधूपदीपदानंकुर्यात् तथाच्छादनदानंच
 गंधादीनांस्मृत्यतरोक्तोविशेषोद्रष्टव्यः चंदनकुंकुमकपूरगुरुपद्मकात्सुपलेपनार्थमिति विष्णुनोक्तं पुष्पाणिचश्चाहेजात्याः प्रशास्ताः स्युर्मल्लिकाञ्चेत

यवैरन्ववक्रीयथिभाजनेसपवित्रके शन्नोदेव्यापयःक्षिस्वायवोसितियवांस्तथा २२९ यादिव्याइतिमन्त्रेणहस्तेष्वर्घ्यं
 विनिक्षिपेत् दत्त्वोदकंगंधमाल्यधूपदानंसदीपकम् २३० तथाच्छादनदानचकरशौचाथमधुच अपसव्यततःकृत्वा
 पितृणामप्रदक्षिणम् २३१

श्रुथिकाजलोद्भवानिसर्वाणिकुसमानिचंचपकमित्कृत्तानि कर्ज्यानिच उग्रगंधीन्यगंधीनिचैत्यहृक्षोद्भवा
 निच पुष्पाणिवर्जनीयानिरक्तवर्णानिचानिच नकंटाकिजअकंटकमपि सुकृंस्त्रगंधियत्तदद्यात् नरकं रक्तमपिकुंकुमजलजचदद्यादित्यादीनिद्र
 ष्टव्यानि धूपेचविशेषोविष्णुनोक्तः प्राण्यंगंसर्वधूपार्थेनदद्यात् घृतमधुसंयुक्तं गुग्गुलुं श्रीखंडागरुदेवदारुसंरलदिदद्यादिति दीपेचविशेषः शंखे
 नोक्त घृतेनदीपोदातव्यस्तिलतैलेनवापुनः वसामेदोद्भवदीपंप्रयत्नेनविवर्जयेत् आच्छादनंचशक्रभनवमहतसदशदद्यादिति एतच्चसर्ववेच्यदेवा

तु सा न का र सु द द्यु न्नं कुर्यात् पित्र्यव्रतदक्षिणामुखः यथादृष्टशान्तिना उदभ्युत्पन्नस्ते देवना पितृणा दक्षिणामुखः प्रदद्यात्सर्पिणो सर्वदेवपू
र्वविधानतरीति ३० अतनोर्वैश्वदेवकाढानतरमपसथ्य यजोपवीतमानीनानीन एत्वा भनततदभियदतास्तद्वानुसमथर्दर्शित पित्राग्नीनानयाणा-
भयुग्मान्कृशान्द्विगुणमुन्नान् अभदक्षिणयामनोस्त्रिष्टयर्थासनेपूदकपूर्वकदत्त्वापुनरुदकदद्यात् अप्रप्रदायद्विगुणभक्तनकुशान्दत्त्वापः
येत्याश्वत्थमनस्परणात् एतच्चाद्यनयो रुदकदानपैश्वदेवोपिथ्येनपतिपठ्यार्थदृष्टव्यः अयपितृन्स्त्रिन्ममहान्नन्पित्तमहान्नायादपिथ्य

द्विगुणास्तुकुशान्दत्वाद्युशतस्त्रेत्युचापितुन् अन्नाद्वतरनुज्ञातोऽपेदापतुनस्तन २३२ अपहतादिति
तिलान्विकीयस्वसमतत पवाथास्ततिलैः कप्या कुयादध्यादिपूर्ववत् २३३ दत्वाध्वसस्वस्तोषापाने
कृत्वाविधानत पितृप्यम्भानमसीतिन्युक्षपानकरेत्यथ २३४

भीमहीत्यनयाम्भस्यापिभारोनावाक्ष्म आपवृत्तगपितर इत्यादिनामत्रेणोपपत्तिर्यत् २३२ २३३ ययार्थयवसाध्यानि कार्यणि अन्वचकि
 त्तैः कर्तव्यानि तत्तार्थ्यप्राप्तासावनोच्छ्रदनात् पूर्ववत्कुर्यात् मन्त्रायभियेषा तिलानपदतासत्तारस्त्रसीत्यादिनामत्रेण ब्राह्मणान्नपरितोमदक्षिण
 मन्त्रपकीर्यराजतादिपात्रेषु निचसुम्भकुर्यान्निर्भितकूर्चानिदिनेषु शन्नोदेवीरनिमयेणापा

निचक्षि स्वास्य धार्या इति ब्राह्मणानां पुरतोर्ध्यपात्राणि स्थापयित्वा यादिव्या इति मंत्रान्ते पितरि दंतैर्ध्यं पितामहे दंतैर्ध्यं प्रपितामहे दंतैर्ध्यं इति ब्राह्म-
 णानां हस्तेष्वर्ध्यं दद्यात् एकैकमुभयत्र वेत्यस्मिन्नपि पक्षे पात्रत्रयं कार्यं एव मर्ध्यं दत्त्वा ते धामर्द्याणां संस्त्रवान् ब्राह्मण हस्तगळिता द्यौर्दकानि पितृ-
 पात्रैर्गृहीत्वा दक्षिणाग्रं कुंदास्तंबं मूर्ध्नो निधाय तस्योपरि पितृभ्यः स्थानमसीत्यनेन मंत्रेण तत्पात्रं न्युञ्जमधोमुखं कुर्यात् तस्योपरि अर्घ्यपात्रपवि-
 त्रानि निदध्यात् अनंतरं गंधपुष्पधूपदीपाच्छादनानि पितरयं ते गंधः पितरि दंतैर्पुष्पं इत्यादिना प्रयोगेण दद्यात् २३४ अनंतरं मनौकरिष्यन्

अग्नौ करिष्यन्नादाय हृच्छत्यन्नं घृतं हुतम् कुरुवेत्यभ्यनुज्ञातो हुत्वा भौपितृयज्ञवत् २३५
 हुतशेषं प्रदद्यात्तु भाजनेषु समाहितः यथा लाभोपपन्नेषु रोप्येषु च विशेषतः २३६

घृतं हुतं घृततक्तमन्नमादाय ब्राह्मणान् हृच्छेदग्नीं करिष्ये इति घृतग्रहणं सूक्ष्मं शाक्यादि निवृत्त्यर्थं ततस्तैः कुरुष्वेत्यभ्यनुज्ञातः आर्चीनाधीत्यग्निमुप-
 समाधाय मेक्षणनादाया वदानसंपदा जुहुयात् सोमाय पितृमते स्वधानमः अग्नये कव्यवाहनाय स्वधानम इति पिंडं पितृयज्ञकल्पेनाग्नौ हुत्वा मे-
 क्षणमनुग्रह्य हुतशेषं मृन्मयवर्जं यथा लाभोपपन्नेषु विशेषतः रोप्येषु पित्रादि भाजनेषु दद्यात् न वैश्वदेवभाजनेषु समाहितो नन्यमनस्कः अ-
 न्यद्यप्यग्नौ वित्यविशेषे योक्तं तथाप्याहिताग्नेः सर्वाधानपक्षे ओपासनाग्नेरभावात् पिंडं पितृयज्ञानंतरं भाविनिपार्वणा आर्द्धे विहितं दक्षि-

भन्मभस्यभोज्यभेदोद्यचोय्यपयात्मकपचविध दृष्टयद्वाद्युणायुमेतायकचैवारीचते हविष्यथादृष्टपियाग्य भीहिद्यालियनगोधूममुद्रमावमुन्यन्न
 अन्नशयकमहाशाल्कलसुवीमरीचहिमृगृहशर्कराकर्पूरसैध्वंभास्त्रपनसनाम्बिकेरकदलीचदरगव्यपयोवधिरुतपायसमधुमासमधुतिस्मृत्य
 नरमसिद्धवेदितव्य हविष्यमित्यनेनैवायोज्यस्यस्थूलतरप्रतिषिद्धस्यकोद्रवभस्मरूपणककुम्भित्यपुष्पाकमिष्यावरानमाषकुशमादृवासाकिकृदृती
 द्रयोपोददीवशाकुरापिप्पलीक्वाशातपुष्पोषरीविदलवणमादिपचभरसीरदपिष्टतपायसादीनानिष्ठि अक्रोधन क्रोधहेतुसप्रयेपि अत्वरोग्य
 य आवमेदद्यादितिसयधःतुशब्दापयाकित्तिबुच्छिष्यते तथारथात्पञ्चेषणस्यदत्तवर्गभागधेयत्वात् पञ्चेषणभूमिगतमनिहस्यसाववस्यत्

अन्नमिष्टहविष्यत्तदद्यादुक्रोधनोत्तर आतृतेस्कपवित्राणिजत्वापूर्वजपतत्वा २३९ अन्नमादायवृत्तास्त्यशेषवैवातु
 मान्यत् तदन्नविकिन्तूभूदद्याच्चापसकृत्सकृत् २४०

णिपुरुषसूक्तपावमानीप्रभृतीनिजस्यात्तद्यन्तृतालापूर्वैक्तमपचसव्यातुनित्वाभित्यक्तनयेत् २३९ अन्नतरसर्वमर्नमादायतृत्ताःस्येतितामृत्त्वान्
 साःस्मदतिनैरुक्त शेषमप्यस्तिकिञ्चित्प्रस्थादृष्टेःसहोपभुज्यतामित्यास्युपगम्यतदन्नपितृत्त्वान्ब्राह्मणस्यपुरस्तादुम्भिरसन्निधीवसिष्याद्य
 दत्तान्तिनायाभूमौनिवोदकप्रदोपपूर्वकयेष्वग्निदग्धाइक्मनयाभृतानिमिष्यपुनस्मिन्नोदकेप्रक्षिपेष्ट तदनन्तमादयत्तस्तेजोदशार्थेसकृत्सकृत्
 श्रे १ चत्परे

पिंडपितृयज्ञकल्यातिदेशेन चरुअपूणसद्भावे अग्नौ करुणशिष्टचरुशेषेण सहसर्वमन्नमुपादायाग्निसन्निधौ पिंडान्दद्यात् नदभावे ब्राह्मणाश्चरु
पिंडपितृयज्ञकल्यातिदेशेन चरुअपूणसद्भावे अग्नौ करुणशिष्टचरुशेषेण सहसर्वमन्नमुपादायाग्निसन्निधौ पिंडान्दद्यात् २४९ मातामहानामपि विभ्ये देवावाहनादिप्रिड
तमन्नं सर्वमुपादाय सतिलं तिलमिश्रं दक्षिणासुखः उच्छिष्टसन्निधौ पिंडपितृयज्ञकल्यातिदेशेन चरुअपूणसद्भावे अग्नौ करुणशिष्टचरुशेषेण सहसर्वमन्नमुपादायाग्निसन्निधौ पिंडान्दद्यात् तैश्च स्वस्तीत्युक्ते
प्रदानपर्यंतं कर्म एव मेव कर्त्तव्यं अनंतरं ब्राह्मणानामाचमनं दद्यात् स्वस्तिवान्वयंततः कुर्यात् स्वस्तिब्रूतेति ब्राह्मणान् स्वस्तिवाचयेत् तैश्च स्वस्तीत्युक्ते
अक्षय्यमस्त्विति ब्रूतेति ब्राह्मणहस्ते उदकदानं कुर्यात् तैश्चाक्षय्यमस्त्विति वक्तव्यं २४३ अनंतरं यथाशक्ति हिरण्यरजतादि दक्षिणां दत्त्वा स्वधावाचं

पयितकमएवमवकन्य
यमस्त्वितिभूतेतिब्राह्मणहस्तेउदकदानंकुर्यात् तथ्याक्षम
पिंडान्दद्याद्द्वेपितृयसवत् २४१ मातामहानामप्येवंदद्यादाच
तथाशक्त्यास्वधाकारसुदाहरेत् वाच्यतामित्यनु-
उच्छिष्टसन्निधौ २४२ दत्त्वानुदक्षिणाशक्त्यास्वधाकारसुदाहरेत् २४४
सर्वमन्नमुपादायसलिलंदक्षिणामुखः २४३ ब्रूयुरस्तु स्वधेतुकेभूमीसिचत्तनोजल विश्वेदेवाश्च प्रीयताविमेष्वोक्तमिदजपेत् २४४
मनंततः स्वस्तिवाच्यततः कुर्यादक्षय्यादकमेवच २४३ ब्रूयुरस्तु स्वधेतुकेभूमीसिचत्तनोजल विश्वेदेवाश्च प्रीयताविमेष्वोक्तमिदजपेत् २४४
ज्ञातः प्रकृतेभ्यः स्वधोव्यताम् २४३ ब्रूयुरस्तु स्वधेतुकेभूमीसिचत्तनोजल विश्वेदेवाश्च प्रीयताविमेष्वोक्तमिदजपेत् २४४

मनंततः स्वास्तिवाच्यताम् २४३ ब्रह्मरसु २४३ तेष्ववाहणा अ-
ज्ञातः प्रकृतेभ्यः स्वधोच्यताम् २४३ पित्रादिभ्यः मातामहादिभ्यश्च स्वधोच्यतामिति स्वधाकारसु दाहरेत् २४३ तेष्ववाहणा अ-
नंतपितृ ४४

भित्तिरक्तमयति अत्रमेतशब्दापितुः प्रापिनायहविषयकैचिदर्थयति तस्यन्विषयतन्मात्रेन सपिडीकरणोत्तरकालपिडदानादिनिवृत्त्युपपत्तेः सममर्तन
 गृहस्थोत्तरचपिगोदकदानानुवृत्तेरतन्मार्गानुपुक्तः अतएवाहयमाः य सपिडीकृतमेतपृथक्कृपितेनियोजयेत् विधिप्रश्नेनैवभवतिपितृहाचोपजायते
 इति प्रसर्गविधानाप्रैतदतिवदुर्ग्यपिमेतशब्दोपपन्नः प्रेतैष्वप्यनिपृणीयादित्विचप्रयोगदर्शनात् अपिच सपिडीकरणभाट्टदेवपूर्वनिर्णयेनयत्पि
 मृमेयाशयेनचपुनः प्रेतननिर्देशोदिति सपिडीकरणोत्तरकालमेतस्यभाट्टादिप्रतिषेधोदृश्यतेमचानतरमृतस्यनसम्भवति अमावास्यादौभाट्टविधा

गधोवकतिर्लैर्युक्तकृयात्याभृच्चतुष्टयम् अर्घ्यार्थपितृपात्रेषु प्रेतपात्रप्रसिचयेत् २५२
 येसमानादितिहोम्याशेषपूर्ववदन्वरेत् एतत्सपिडीकरणमेकोहिष्टस्थियाअपि २५३

नात् सपिडनातुपुरुषेसप्तमैविमिवर्त्तते इत्येतदपिक्वचन चतुर्थस्यविषयतन्मात्रेवपवदते चतुर्थस्यपिडप्रथमपितृ पंचमस्यापिंदहयध्यापित्वम्
 यष्टस्यैकापठव्यापित्वं सप्तमेनिवृत्तिमिति पितृपात्रेचित्येतदपिपितृपुरव्यत्वादस्मिन्नेवपक्षेपवते नान्यथा प्रपितामहममुरयत्वान् तस्मात्सिच
 त्रेष्टुतदेतपात्रप्रसिचयेदिति पितुः प्रपितामहपात्रपित्रादिपात्रेषु प्रसेचयेदिति तदनुक्तं नवात्रपितृसप्तमेनमुत्तरत्रापिचदानादिनिवृत्तिप्रयोज
 न आपितुमेतत्त्वनिवृत्त्यापितृनमात्यर्थं प्रेतत्त्वचकृत्त्वोपपन्नितान्मातदुस्वानुमावाचस्या यथाहभार्गवेदिया प्रेतलोकेकेमुपसनिर्मुणाचर्षमकीर्त्तिना

दकृत्त्वोऽस्य हंतत्र भवेतां भूयुर्नंदनैति पितृत्वप्राप्तिश्च वस्वादि आह देवतासंबंधः प्राक्तनैको हिष्ट साहितेन सपिंडीकरणेन प्रेतत्वं निवृत्त्या पितृत्वं प्रा-
 प्तिरित्यवगम्यते यस्यैतां निनदत्तानि प्रेत आस्थानि षोडश प्रेतत्वं च स्थिरतस्य दत्तैः आह शतैरेषि तथा चतुरो निर्वपे सिंडान्पूर्वतेषु समापयेत् न
 प्रोतीत्यवगम्यते यः सपिंडीकृतं प्रेतमित्यनेनापि पृथगेको हिष्ट विधानेन पिंडदान निषेधात् सार्वण विधानेन सह-
 तः प्रभृतिर्वैभ्रतः पितृसामान्यमश्रुते इत्यादि वचनात् यः सपिंडीकृतं प्रेतमित्यनेनापाद्यते यदापि पुनः प्रेतं न निर्दिशेदिति तदापि प्रेतशब्दं नोच्चारयेत् अपि नुपितृ-
 पिंडदानं भवगम्यते एतच्च सांवत्सारिकपाक्षिकेको हिष्ट विधानेनापाद्यते यदापि पुनः प्रेतं न निर्दिशेदिति तदापि प्रेतशब्दं नोच्चारयेत् योपि प्रमीतमात्रे प्रेतशब्द-
 शब्दमेवेत्येव मस्यर्थं न च प्रकर्षगमनात्तत्रैव प्रेतशब्दः यतो विशिष्ट दुःस्वानुभवावस्थामेतं शब्देन रूढ्याभिधीयत इत्युक्तं योपि प्रमीतमात्रे प्रेतशब्द-
 प्रयोगः सोऽपि भूतपूर्वगत्या सपिंडतास्तु पुरुषे सप्तमे विनिवर्तत इति च प्रथमस्य पिंडस्य चतुर्थव्यापित्वात् द्वितीयस्य पंचमव्यापित्वात् तृतीयस्य षष्ठव्यापि-
 त्वात् सप्तमे विनिवर्तत इति एवमपि घटते अथ च निर्वाप्या पिंडान्वयेन न सापिंड्यं अपित्येकशरीरावयवान्वयेनेत्युक्तं पितृशब्दश्च प्रेतत्वं
 निवृत्त्या आह देवतात्सु पगतेषु वृत्तं इति पितृपात्रे विरुद्धं तस्माद नंतरं मृतपात्रोदकस्य तसिंडस्य च पितृपात्रेषु तसिंडेषु च संसर्जनमिति स्थितं
 आचार्यस्तु परमतस्यैवापत्त्यस्तवान् एतच्च पितुः सपिंडीकरणं पितृपात्रे विरुद्धं तस्माद नंतरं मृतपात्रोदकस्य तसिंडस्य च पितृपात्रेषु तसिंडेषु च संसर्जनमिति स्थितं
 रणानास्त्येव व्युत्क्रममात्रं प्रमीतानां निर्वकाया सपिंडनैति वचनात् यत्तु मनुक्त्वनं पितृपात्रेषु पूर्वेषामेव निर्वपेत् पितृपात्रस्य तु दत्तः स्याज्जीवे च पितृपात्रमह-
 पितामहमिति तदापि पितृशब्दप्रयोगनियमाय नपिंडहयदानार्थं कथं धियमाणेतु पितरि पूर्वेषामेव निर्वपेत् पितृपात्रस्य तु दत्तः स्याज्जीवे च पितृपात्रमह-
 पितामहमिति तदापि पितृशब्दप्रयोगनियमाय नपिंडहयदानार्थं कथं धियमाणेतु पितरि पूर्वेषामेव निर्वपेत् पितृपात्रस्य तु दत्तः स्याज्जीवे च पितृपात्रमह-

मित्युक्तमवति अभ्येति शब्दः पितुः प्रापिता यद्विषयं केन दर्पयति तस्य विषयं भावेन सापिडीकरणोत्तरकथ्यं प्रिदुदनादि निरुत्तु पपत्ते सममर्तं
मृतस्फेतरचपिष्ठोदकं दानानुसृजते रतर्भावीनयुक्तं अतएवाहयम य सपिंढीकृतं प्रेतपृथक्पिठे नियोजयेत् विधिप्रसूनेन भवति पितृहाचोपजायते
इति यकषेण इति यत्तदिति तु यैपिमेतशीब्दोपपत्तेः येतेष्वप्यनिपृणीयादिति च प्रयोगदर्शनात् अपिच सपिंढीकरणं भाद्रदेवपूर्वनिर्णयेन येन पि
ठेनैवाशयेन प्रसूनेन धेनवेन निर्दिशति सापिडीकरणोत्तरकथ्यं मेतस्य भाद्रदित्र्यातिषेधो रस्य ते सत्तानतरसृतस्य नमस भवति अभावात्सादौ चाद्बिधा

गर्भोदकनिर्द्धुर्ककुर्यात्प्राभूत्सुष्टयम् अर्घ्यायै पितृपात्रेषु प्रेतपात्रप्रसिचयेत् २५२
येसमानादिति द्वौप्याशेषपूर्ववदात्तवेत् पतस्सापिंढीकरणमकोद्दिष्टस्थिया अपि २५३

नात् सापिठतासु पुरुषे सप्तमैविमिषर्तत इत्येतदपि क्वचन चतुर्थस्य विषयतर्भावि एव यदते चतुर्थस्य पितृपयध्यापिष्ठ पञ्चमस्य पितृदयध्यापिष्ठम्
पृष्ठस्यैकं प्रिदुदनापिष्ठं सप्तमै निरुत्तिमिति विमृष्टात्रोक्षिते तदपि पिमृष्टसु स्वत्वादस्मिन्नेव पक्षे पठते नान्यथा प्रपितामहप्रसुरयत्यात् तस्मात्पितृ
मेष्टुत्तमेतपत्रं प्रसिचयेदिति पितुः प्रापितामहपात्रपिमादिपात्रेषु प्रसिचयेदिति तदप्युक्तं नद्याप्रपिदुसपोन्ननमुत्तमप्रपिदनादि निरुत्तिप्रयोज
न अपि तु प्रेतत्वं निरुत्त्यापित्वचमास्यर्थं प्रेतत्वं च कृतपोपप्रतितास्यतदास्वानुमानापस्था यथाह मार्कण्डेयः प्रेतत्वे केतुषस निरुत्त्यावर्षयकोभिना

[illegible]

सप्तसरादर्वाकुम्भपिडीकरणपस्यकृतं तत्पतद्दुर्द्वेन प्रतिदिनसप्तमिमासं चापावत्सवत्सरशतयनुसारेणान्नमुदङ्कुमम्राहितजात्सणावदपात् अ
 यस्त्वत्सरादिनिवदतासपिडीकरणसत्सरे पूर्णमभ्येतिदार्शिन यथाह्यत्सप्यन अथसपिडीकरणं सवत्सरं ते ह्यदशाद्वेति कात्यायनोप्याद
 ततः सवत्सरे पूर्णसपिडीकरणमभवत् त्रिपक्षे चायद्यचार्यागृहिरापयतेतदेति द्वादशाहे त्रिपक्षे वृद्धिमासो सवत्सरे वेति चत्वारः पक्षादर्शिता तत्र द्वा
 दशाहेपितुः सपिडीकरणसामिनेनैक्यस्य सपिडाकरणनिनापिडमित्यन्ता सिद्धः सापिक्रयदाकर्त्ता प्रेवो वाप्यभिमानुभवेत् द्वादशाहेतदाकर्त्ता
 यस्सपिडीकरणपितुमिति कचन्नात् निदपिस्त त्रिपक्षे वृद्धिमासो सवत्सरे वाकुर्यात् यदाभाक् सवत्सरात्सपिडीकरणतदापोदशमास्थानि कृत्वा सपि

अर्वाक्सपिडीकरणपस्यसवत्सराद्द्वेत् तस्याप्यन्नसोदङ्कुमदद्यात्सवत्सरदिने २५४

डीकरणकर्त्तुं उतसपिडीकरणकृत्वा स्वत्सकृत्तेतानि कर्त्तव्यानीति श्रयाय उभययावचन दर्शनात् मात्मानिषोडशादत्वाननुकुर्यात्सपिडनमू
 माद्भानिषोडशापादाविदधीतशपिडतामिति षोडशमात्पानिच द्वादशार्द्धत्रिपक्षे च षण्मासे मासिचाय्दिके मात्मानिषोडशानि सत्सृता निमनीषि
 रिति दार्शितानि तथा यस्यापि वत्सरादर्वाकुम्भपिडीकरणमभवेत् सामिकचौदङ्कुमचन्द्रेयनस्यापि वत्सरमिति तत्रमापिडीकरणकृत्वा स्वकावरेपेतानि
 कर्त्तव्यानीति प्रथम कृत्याः अत्रासकाकत्वेन यागनधिकारान् यदपि वचनपात्रशब्दादनि कृत्वा सपिडीकरणसवत्सरात्सागपि कर्त्तव्यमिति श्रयोयस्य

सक्षेत्रजाभ्यां मातापित्रोः क्षयाहेतुपार्वणमेवकर्त्तव्यं दत्तकादिभिरेकोद्दिष्टमिति जातूकर्णवचनात् प्रत्यब्दं पार्वणेनैव विधिना क्षेत्रजौ रसौ कुर्यात्तामिदं तरे
कुर्युरेकोद्दिष्टं कृतादशेति तदसत् न ह्यत्र क्षयाहवचनमस्ति अपितु प्रत्यब्दमिति संतिचक्षयाहव्यतिरिक्तानि प्रत्यब्दं आह्वानि अक्षय्यत्तृतीयाभा-
घ्नवैशाखीप्रभृतिषु अतो न क्षयाहविषयपार्वणेकोद्दिष्टव्यवस्थापनायात् यत्तु पशुशरवचनं पितुर्गतिस्तथैव त्वमौरसस्य त्रिपौरुषं सर्वत्रानेकगो-
त्राणामेकस्यैव मृतेह नीति तदपि न व्यवस्थापकं यस्मादयमर्थः देवन्वगतस्य सपिंडीकृतस्य पितुः सर्वत्रोरसेन त्रिपौरुषं पार्वणं कार्यं अनेकगोत्राणां
भिन्नगोत्राणामातुलादीनां क्षयेह नियच्छादृतदेकस्यैवैकोद्दिष्टमेवेति किंच सपिंडीकरणादूर्ध्वमप्येकोद्दिष्टमेव कर्त्तव्यमौरसेनापीत्युक्तं पैठीन-
सिना एकोद्दिष्टं हि कर्त्तव्यमौरसेनमृतेह नि सपिंडीकरणादूर्ध्वमातापित्रोर्न पार्वणमिति उदीच्याः पुनरेवं व्यवस्थापयति अमावास्यायां साद्रुपदक्षणा
पक्षे वा मृताहेतुपार्वणमन्यत्र मृताह एकोद्दिष्टमेवेति अमावास्या क्षयाद्यस्य प्रेतपक्षेथवा पुनः पार्वणं तत्र कर्त्तव्यं नैकोद्दिष्टं कदाचनेति स्मरयात् तद-
पि नादीयते दृष्टाः अनिश्चितमूलनानेन वचनेन निश्चितमूलानां बहूनां क्षयाहमात्रपार्वणविषयापावचनानामावास्याप्रेतपक्षमृताहविषयत्वं
नातिशयोक्त्या सुक्तत्वात् सामान्यवचनार्थक्याच्च तत्र हि सामान्यवचनस्य विशेषवचनेनोपसंहारः यत्र सामान्यविशेषसंबंधज्ञानेन वचनेन
द्वयमर्थवत् यथा सप्तदशसामिधेनीरसुब्रूयादित्यनारण्याधीतस्य विहृतिमात्रविषयस्य सप्तदशवाक्यस्य सामिधेनीलक्षणद्वारसंबंधेनार्थवशात् मि-
त्रविंदादिप्रकरणपठितेन पंचदशवाक्येन मित्रविंदाद्यधिकारात् पूर्वसंबंधवोधेनार्थवत्तामित्रविंदादिप्रकरणे उपसंहारः इह तु द्वयोर्मृताहमात्रविष-
यत्वात्तार्थवत्तेति अतोत्रपाक्षिकैकोद्दिष्टनिवृत्तिफलकतया पार्वणनियमविधानं युक्तं न चैकोद्दिष्टवचनानामातापितृक्षयाहविषयत्वेन पार्वणवच-

मृते ह न्ययत इवेत् अधस्तकारपे हाहा राहितान्मे हि जन्मनरति तत्र निपसादार्वाग्यत्वे त कर्मतदा ह दिवसादारभ्या हिताग्नेः कार्यं चिपसादूर्ध्वय-
 दतन्परगदिवसगवेत्यर्थः अन्नाहितापेक्ष्य सर्वभृता ह एव आद्यमेकादशे ह नीत्याशीचोपलक्षणमिति कैचित् सुचिना कर्मकर्त्तव्यमिति सुहृदंगत्वा-
 त् अथाशीचापगमप्रतिष्ठाभान्येन सर्वपावर्णानासुपफल्ग्वैको हि सस्य विष्णुजाविहितत्वाच्च तदुक्त एकादशे हि यच्छाब्दतत्सामान्यमुदाहृतम्
 चतुर्णामपि वर्णानास्मृतत्वं इत्यस्य गतिर्यै रीनसिस्तरणमिरोधात् आद्यच्छाब्दमशुद्रोपिकुर्यादेकादशे ह नि कर्त्तुं सामान्यमिति कौमुदिह सुहृदंगत्वा-
 वसदतिरस्तवचनविरोधाच्च सामान्योपक्रमविष्णुक्त्वनदशाद्वाशीचविषयमपि पटने प्रतिस्वत्सरचैवमिति प्रतिमृते ह नि एको हि ससुपदि-

मृते ह नितु कर्त्तव्यमिति मासतु वत्सरम् प्रति सवत्सरचैव मासमेकादशे ह नि २५५

ष्टं योगीश्वरेण तया च स्मृत्यन्तरं वर्षे वर्षे तु कर्त्तव्या मातापित्रोस्तु सल्लिया अर्दयं शौनयेच्छाद्वापि इमे कंचानि वपि दिति यमोप्याह अष्टिङ्गिकरणादूर्ध्व-
 प्रति सं वत्सरस्तु मातापित्रोः पृथक्पुत्रादिको हि स मृते ह नीति व्यासस्तु पार्वणप्रतिपेयमिति एको हि स पृथक्स्यर्वावर्णाकुरुते नरः अकृततद्विजानीया-
 इवेच्च पितृघातक इति नमदन्ति कृपार्वणमाह आपाद्य च स पितृव्यमौरसो विधिवत्कृतः कुर्वन्ति दर्शनं चच्छाब्दं मानापित्रोः क्षये ह नीति शानानपोष्या-
 ह सपिशाकरगणकृत्वाकुर्यात्सार्वपणस्तदा प्रति स वत्सरं विहाय गाने यो दितो विधिरित्येवं च मयि प्रतिपत्तौ दाक्षिणात्यात्वे वंध्यस्यामाहु और

मोक्ष्याविशेषेण फलाविशेषमाह हविष्यं हविष्योऽयं निलंबीत्यादि यथाहमनु निलंबीर्हियवैर्भावैरिदं फलेन वा दत्तेन मासं प्रीयते विधिवाप्ति
 तस्योच्यते न तदन्तं हविष्यान्तेन मासं पितरस्तृप्यन्तीत्यनागतेनान्ययः पायसेन गव्यपयः सिद्धेन संवत्सरं संवत्सरं तु गव्येन पयसा पायसेन चैतस्मि
 रणात् मत्स्यो मत्स्यः पाटीनादिस्तस्येदं मास्य हरिणस्तान् मृगः एण कृष्णा मृगो ज्ञेयस्तान्मो हरिणं उच्यते इत्याहुर्वेदस्मरणात् तस्येदं ह्य
 रिणकं उरुभ्यः अविस्तत्संवाधि औरुभ्यः शाकुन मत्स्यपक्षिसंवाधि छागः अजस्तदीयं छागं पृषच्चित्रमृगस्तन्मासं पार्षते एणः कृष्णामृगस्तस्यिषित

हविष्यान्तेन वै मासं पायसेन तु वत्सरम् मास्य हरिणकौरुष्यशाकुनच्छागपार्षतेः २५७ एणरौर
 वचाराह शाशौ मासैर्धैर्याक्रमसू मासहृद्यामितृप्यन्ति दत्तैरिह पितामहाः २५८ खड्गामिषमहाशाल्क
 मधुसुन्यन्नमेकं च लोहामिषमहाशाल्कमासंवाध्रीणासस्य च २५९

मैणं कुरुः शंबरस्तत्समवसौरवं वराह आरप्यस्तं करस्तज्जं वाराहं शाश्वेदं शाशं एभिर्मासैः पितृभ्यो दत्तैर्हविष्यान्तेन वै मासमितृकृत्वान्न ऊ-
 र्व्यथाक्रमैर्कैकमासहृत्यापितरस्तृप्यन्ति २५७

२५८ किंच खड्गो गंडकस्तस्य मांसं महाशाल्को मत्स्यमेतः मधुमाक्षिकं मुन्यन्नं सर्वमारप्यं

नानात्वतदुपसयाहविषयत्वव्यवस्थायुक्ता उपपत्त्यापि वस्तुतया हणस्य विद्यमानत्वान् सपिडाकरणदूर्ध्वमनिसवत्सरकृते मातापित्रो
 वृथारूपायमक्कादिष्टमृतेदनीति नया भाषागसद्विहत्वभोरसोविधिचत्कृतः कुर्वति दशवच्छ्रुद्मानापिनोः दस्येदनीति यदपिकेचित्तुच्यते
 मानापिनोः दसयाहेसाग्निः पार्वणकुर्वान्निगमिरेकोद्विष्टमिषि वर्णवर्षकृत्तुर्कुर्यात्सर्वणयोन्मिमान्द्विजः पिभोरनग्निमान्धीरएकोद्विष्टमृतेदनीति
 सुमतुस्परणान् नदपिसत्यानिपदसत्यादुपेसुणीय चरुग्नपस्तुयेविषयायेचैकस्मिन्पाणवच नेपासपिंडनादूर्ध्वमेकोद्विष्टनपार्वणामितिस्परणान् नचै
 यनिर्णयः सन्पासिनादसयाहेसग्नेनपायणमेवकृतव्य एकोद्विष्टयतेर्नाग्निपिदउयद्विष्टादित्र मापिदीकरणाभावात्पार्वण्यतस्यसर्वदेनिमन्वेतसः

पिडाक्तगोनविमेष्योदयादभोजलेपिवा ग्रहपेत्सत्कविपेषुद्विजोच्छिष्टनमार्जयेत् २५६

स्मरणान् अनाचास्यापाक्षपाद्रेनेनरहस्यपाहेचपार्वणमेव अभावास्याक्षयोरस्यमेतपक्षेयथापुनरित्यादिक्वचनस्योम्करीत्यान्विमपरत्वान् अस्यप
 क्षपादपार्वणेकोद्विष्टयोर्माद्विषयवद्विक्तस्यएव नयापिनयासमाचारव्यवस्थायासन्त्याप्यवस्थितोपिकल्पा असत्याकिञ्चेत्यलमविमसगेन २५५ नि
 त्पमाद्व्यतिरिक्तरार्व्यादृगपमिद्रामिपीयने पूर्वदत्तान्यापितानापिडस्यवाप्रतिपत्तिरिपगनेअनायवाद्यापाणवचनविह्व
 जलेषामादिपत् किंचसत्कविमेषुभोजनदशावस्थितेषुद्विजोच्छिष्टनमार्जयेत् २५६

यात् प्रमायगा

तिथिविशेषात्फलविशेषमाह कन्यारूपलक्षणशीलवतीं कन्यावेदिनोजामातरः बुद्धिरूपलक्षणसंपन्नाः पशवः कृद्धाः अजादयः सत्सुताः
 सन्मार्गवर्तिनः द्यूतं द्यूतविजयः कृषिः कृषिफलं वाणिज्यवाणिज्यल्लभः द्विशफागवादयः एकशफाअन्वादयः ब्रह्मवर्चस्विनः पुत्राः वेदाध्ययन
 तदर्थानुष्ठानजनिततेजो ब्रह्मवर्चसंतदन्तः स्वर्णरूपे हेमरजते तद्वातिरिक्तत्रपुसीसादिकुल्यकजातिश्रेष्ठ्यजातिषूक्कल्ल सर्वक्रामाः काम्यतद्
 तिक्रामाः स्वर्गपुत्रपन्थादयः एतानिकन्यादीनिचतुर्दशफलानि कृष्याप्रतिपक्षमृतिष्वमावास्यापर्यन्तास्तु चतुर्दशीवर्जितास्तु चतुर्दशकृतिशिशुआ-

कन्यांकन्यावेदिनश्चपदून्वेसत्सुतानपि द्यूतंकृषिचवाणिज्यं द्विशफैकशफंतथा २६१ ब्रह्मवर्चस्विनः पुत्रान् स्वर्णरूपे
 सकुप्यके जातिश्रेष्ठ्यसर्वकामानामोतिश्चाहः सदा २६२ प्रतिपक्षमृतिष्वेकावर्जित्वाचतुर्दशीं शास्त्रेण तु हतायेवैतेभ्य

स्तत्रमदीयते २६३
 नचमादपदकृष्यापक्षएवायं विधिरिति मतव्यं प्रोक्षपक्षमपरपक्षेमासिमासिचैव भित्तिशौनकस्मरणान् २६१ २६२ २६३
 भवंति समलमागतस्यापि पुनः शास्त्रहतस्यैव एको द्विष्टुनैः कार्यचतुर्दश्यां महालयै इति स्मरणान् समलमागतस्य सपिंडीकृतस्य महालये भाद्र-
 पदकृष्याचतुर्दश्यां शास्त्रहतस्यैव आहृतस्यैव आहृतस्यैव न्यूनः शास्त्रहतस्यचतुर्दश्यामेवेति अतश्च दश्याहादौ शास्त्रहतस्यापि यथा प्राप्तमेव आह-

नीवारादि लोहोरक्तच्छागाः तदाधिपंलोहाधिष महाशाक्तकाळशाक बाध्मिणस्रोतुद्धः श्वेतच्छागाः त्रिपिपल्लिद्विपदीणं चेत वद्ध मजापति
 बाध्मिणसत्तुतमाहुर्पाक्षिकाः आत्मकर्मणानियासिक्कमस्मिद्धः त्रिपिपः भिन्नताः कर्णे निष्कान्चयस्यजलं सृशानि सभिक्तिः पिवतीति त्रिपिपः तस्य
 वे सनिहृत्पागयापत्विश्वान्दमक्षय्यतामनेत् आनत्यमभ्युनेदति अननफलहेतुत्वं माभौति अशब्दान्गगा हारादिषु च गगाहारे प्रयागे च नै भिक्केपुष्करे
 योदस्यांभाद्रपदकृष्णपयोदस्याविशेषतोम आयुक्तमयायक्तिविहीयते तत्सर्वमानस्यमभ्युतदतिगतेन संपद्य अनपद्यपि सुन्यन्ममासमध्या-

यदददाति गयास्य च सर्वमानं त्यमभ्युते तथावर्पात्रयोदम्यामधासुचविशेषतः २६०

दीप्ति सर्वयर्णानां सामान्येन चान्दो न्यानिदर्शितानि चापि सुखस्योक्ताव्यवस्था आदरणीया मुन्यन्मया क्षणस्योक्तं मासं क्षत्रियवैभ्ययोः
 मपुप्रदानं भूद्रस्य सर्वेषां चाग्निर्धियादिति अस्वायमर्कः मुन्यन्मनीगारादियच्छान्द्रयोग्यमुक्तं इक्षु क्षणस्य प्रधानं सममफलदयुक् मासर
 तत्समयिपवैश्वयोः प्रधानं यत्सौद्रमुक्तं चन्द्रस्य एतच्चितयप्याभिर्भक्तयदविरोधियदमनिर्दिष्टवाक्कफादि पञ्चविहितदविष्यकाळशा १
 दिनत्सर्वेषां समयफलदमिति २७५ २६०

निधिविशेषास्तलविशेषमाह कन्यां रूपलक्षणशीलवतीं कन्यावेदिनोजामातर. बुद्धिरूपलक्षणसंपन्नाः पशवः स्फुट्टाः अजादयः सस्रुताः
 सन्मार्गवर्तिनः द्यूतं द्यूताविजयः कृषिः कृषिफलं वाणिज्यवाणिज्यत्यामः द्विशफागवादयः एकशफाअध्यादयः ब्रह्मवर्चस्विनः पुत्राः वेदाध्ययन
 तदर्थमुपानजनितेनो ब्रह्मवर्चसंतदंतः स्वर्णरूप्येहेमरजते तद्व्यतिरिक्तत्रपुसीसादिकुल्यकं जातिश्रेष्ठं जातिबुद्धिजातिबुद्धिः क्लृप्तं सर्वकामाः काम्यतद्
 निकासाः स्वर्गपुत्रपन्थादयः एतानि कन्यादीनि चतुर्दशफलानि कृत्वा प्रतिपत्समृतिश्चमावास्या पर्यन्तास्तु चतुर्दशी वर्जितास्तु चतुर्दशस्तु निश्चिन्ता
 कन्यां कन्यावेदिनश्च पञ्चम्यै सत्सुतानपि द्यूतं कृषिं च वाणिज्यं द्विशफैकशफतथा २६१ ब्रह्मवर्चस्विनः पुत्रान् स्वर्णरूप्ये
 सकुप्यके जातिश्रेष्ठं सर्वकामानामोति आह दः सदा २६२ प्रतिपत्समृतिश्चैकावर्जित्वा चतुर्दशी शस्त्रेणा तु हतायेवैतेभ्य
 स्मन्त्रमदीयते २६३

भवन्ति समल्यमागतस्यापि पितुः शस्त्रहतस्य वै एको द्वि संसुतैः कृत्वा चतुर्दश्यामेको द्विष्टविधिना आह द द्यात् यदि ब्राह्मणादिहतान
 पदकृत्वा चतुर्दश्यां शस्त्रहतस्यैव आह द नान्यस्येति नियम्यते न पुनः शस्त्रहतस्य चतुर्दश्यामेवेति अतश्च दश्याहादौ शस्त्रहतस्यापि च आत्रासमेव आह
 न च आह पदकृत्वा पक्षरावाद्यविधिरिति संतव्यं प्रोष्टपद्यामपरपक्षे मासिमासिचैव भित्तिशौनकस्मरणान् २६१ २६२ २६३

नीयाचारि लोहोरक्तच्छागाः तदाभिवर्जान्वापिष मदाशक्तफलशाक चार्धणिशोचद्भस्वेतच्छागा भिपिवत्त्रिद्विद्विषक्षीर्णयेत वद्भस्वेतच्छागापति
 चार्धणि सतुतमाहुषादिकाः आत्यकर्मणीनिषादिकप्रसिद्धः भिपिवाः पिवताः कर्णोन्निष्कान्चयस्कजलस्पृशति सभिभिः पियतीति त्रिपिय तस्य
 चार्धणिस्तस्य मांसयहृदाति गयास्यस्वयत्किचिच्छाकादिकमपि गयास्योददाति चशब्दान्गगा दारादिसुच गगादुरेप्रयागेच नै मिषेपुष्करेषु
 दे सनि हल्यागपापत्वात्त्रादमस्तप्यतामनेत् आनस्यमन्तुनेदति अजतफलहंसुलंशमोति आनस्यमन्तुतदतिप्रत्येकसव व्यते तथावर्षात्र
 योदरपाभाद्रपदरुणान्नपोदरपाविरापताम पाशुत्तमयायकिन्विहीयतेतत्सर्वमानस्यमन्तुतदतिगतेनसंयध अत्रयद्यपिसुन्यन्ममोत्समभ्या-

यहृदातिगयास्यस्वसर्वमानस्यमन्तुते तथावर्षात्रपोदम्पामयासुचविशेषतः २६०

दीनिभर्वयर्गानासामान्येनान्धेयोरग्यानिदर्शितानि तथापिषुल्लस्योक्ताव्यवस्था आदरणीया मुन्यन्मम क्षणस्योक्तमांससंश्रियवैष्ययोः
 मयप्रदानमूद्रभ्यसर्वपाचापिरेधिषादिति अस्यायमर्थः मुन्यन्ममीवाद्यादियच्छान्द्रयोग्यमुक्ततद्वा क्षणस्य प्रधानसमयफलद पृथ्वमाससुक्त
 तत्संश्रियवैष्ययोः प्रदानं यत्सीद्रसुक्तं तच्छूद्रस्य एतन्निपयप्याभिस्क्रियदन्विरोपियदयतिषिद्धवाक्कृतादि यथाविहितं दक्षिण्यकाकशाक
 दिनत्सर्वेषांसमयफलदमिति २५९ २६०

संभवे पि स्वयमात्मनो व्यनीशाः कथं स्वर्गादिकलं प्रयच्छंतीत्यत आह न ह्यत्र देवदत्तादय एव आत्स्यकर्मणि संप्रदानभूताः पित्रादिशब्दैरुच्यंते किंत्व
धिष्ठातृवस्यादि देवतासहिता एव यथा देवदत्तादिशब्दैर्न शरीरमात्रं किं तु शरीरविशिष्टा आत्मान उच्यन्ते एवमाधिष्ठातृदेवतासहिता
एव देवदत्तादयः पित्रादिशब्दैरुच्यन्ते अत आधिष्ठातृदेवतावस्थादयः पुत्रादिभिर्देवेनात्मपानादिना तृप्ताः संतस्मानपि देवदत्तादीं स्तर्पयति कर्तुं श्य
पुत्रादीन् फलं संयोजयति यथा मातागर्भपोषणाया न्यदत्तेन दोहदान् पानादिना स्वयमुपभुक्तेन तृप्ता सती स्वजरगरात्मप्यपत्यं तर्पयति दोहदान्मा

वसरुद्रादि तृप्ताः पितरः आरूढ देवताः प्रीणयन्ति मनुष्याणां पितृन् आर्द्धेन तर्पिताः २६८ आयुः प्रजोधनं
विद्यास्वर्गमोक्षं स्वरवा निच प्रयच्छन्ति त आराज्यं प्रीतान् नृणां पितृमहाः २६९

दिमदायिनश्च प्रत्येक प्रकार फलं संयोजयति तद्वत्सर्वो रुद्रा आदिति सुताः आदित्या एते पितरः पितृपितामहप्रपितामहशब्दवाच्याः न केवलं दे
वदत्तादय एव आरूढ देवताः आर्द्धकर्मणि संप्रदानभूताः किंतु मनुष्याणां पितृन् देवदत्तादीन् स्वयं आर्द्धेन तर्पिता स्तर्पयन्ति ज्ञानशक्त्यातिशय-
योगेन किंच न केवलं पितृस्तर्पयन्ति अपितु आर्द्धकारिभ्यः आयुः प्रजोधनं विद्यास्वर्गमोक्षं स्वरवा निच प्रयच्छन्ति त आराज्यं प्रीतान् नृणां पितृमहाः
चकारान्नत्र तत्र याश्चोक्तं मन्य दपि फलं स्वयंप्रीताः पितृमहावस्थादयः प्रयच्छन्तीति इति आत्स्यप्रकरणं २६८ २६९ ६९

एवं स्वमदर्शनान्मुक्ताप्रत्यक्षालिगान्याह विमना विक्षिप्तचित्तः १४५ लारंभः विफल आरंभायस्य सतथोक्तः न क्वचित्फलमाप्नात क्षसादुत्पत्तिः
तः विनाकारणौ न दीनमनस्को भवति राजनंदनो राजकुले जातः श्रुतशौर्यधैर्यादिगुणसुकोपिराज्यं न लभते कुमारीरूपलक्षणाभिजनादिसंपत्त्यापी
क्षितं भर्तारं अंगनागभिष्यपत्यं ऋतुमतीगर्भं अध्ययनतदर्थज्ञाने सत्यप्याचार्यत्वमोत्रियः विनयाचारशुकोपि शिष्योध्ययनं अवणवानलभते
ततोपस्तृष्टोलभते नरा संसीदत्यनिमित्ततः २७३ तेनोपस्तृष्टोलभते नरा संसीदत्यनिमित्ततः २७३ तेनोपस्तृष्टोलभते नरा संसीदत्यनिमित्ततः २७३

[illegible]

३७३
शुभाः

सुप्ताः ३७७
इतिसर्वत्रसंबध्यते वणिक्वाणिज्यापआवा ३७३
नोपि कृषिफलं नामोति एवं यो यया दृष्ट्या जीवति स तत्र निष्फलं भवेत्तेनोपसृष्टो वेदितव्यः ३७३
विमोपयात्सर्थकर्मविधातुमाह तस्य विनायकोपसृष्टस्यानागत विनायकोपसर्गपरिहाराश्रिनी वास्तपन्नमभिषेचनं कर्त्तव्यं पुण्ये स्वास्तु कूलनक्षत्रा

दृश्यादृक्कलसाधनानि कर्मोक्तापभित्तान्यप्यभिधास्यते च ते वा स्वरूपमिष्यति फलभाषनवन्वापि धेनो भवतीत्यविमार्त्यकर्मविधास्यन्नसिद्धिभस्य
 कारकत्वापकहेतूनाह विनायकः कर्मविमसिद्धयर्थमित्यादि नोभयविधहेतुपरिज्ञानाद्विषस्य यागभाषपरिपालनायोपस्थितस्य मध्यसाधनस्यैव
 वकारिणः प्रवर्त्तते रोगस्यैवाभयविधहेतुपरिज्ञानान् विनायकोपि धेनोभयविधहेतुपरिज्ञानानां कर्मणामविमसिद्धयर्थस्वरूपफलसाधनत्वविधान
 मिरूपे विनियोजितं निरुक्तं कहेण ब्रह्मणत्वात्कारिण्युक्तं गणानां पुण्यदत्तमभूवीनामाधियत्येस्वाम्येन ७० एवमिषस्य कारकहेतुमुक्ताया

विनायकः कर्मविमसिद्धयर्थविनियोजितं गणानामाधियत्येव कहेण ब्रह्मणत्वात् २७० तेनोपसृष्टो यस्तस्य
 लक्षणानि बोधत स्वमेव गाहतेत्यर्थं जलमृदाश्च पश्यति २७१ कावायवासससम्पिपकव्यादाभ्याधिरौहति
 अव्यजैर्गदभैरुद्रैः सहैकभावतिष्ठते २७२

अन्तीष्ण हेमनयः पुनर्मुनीन्माप्रत्यवमर्शः शांतिपकरचणारभार्यः स्वमेव स्वभावस्याध्याजलभ्यर्थमवगाहने स्वातन्त्र्यं न ह्यते निमज्जति वा सुप्ति शिरसः
 कथान्तरयति कथायवाससोरक्तनीलादिवस्त्रमावरणान्धकव्यादान्प्रभासाशिना पक्षिणो गृधारीन्मृगाश्च व्याघ्रादीन् प्रपिबेदति तस्यैव जीर्णान्
 शिपो मर्दयैः स्तरेरुद्रैः क्रमेणैकैः सह पभिरुत स्तिष्ठति मज्जनं गच्छन्नात्मानं परैः शत्रुभिः दृष्टनोपावद्विरसुगतमभिभूय कामं प्राप्ताममन्यते २७३ २७४

एवं स्वमदर्शनासुत्कामत्यक्षालिगान्याह विमना विक्षिप्तचित्तः विफलारम्भः विफलारम्भः न कश्चित्फलमाप्नोति संसीदत्यानामन्त
 तः विनाकारणेन दीप्तिमन्स्को भवति राजनंदनो राजकुलेजातः शुतशौर्यधैर्यादिरागुप्तुक्तो पिराज्यं नलभते कुमारिरूपलक्षणाभिजनादिसंपन्नापी
 क्षितं भर्तारं अंगनागभिण्यपत्यं ऋतुमतीगर्भं अध्ययनतदर्थज्ञाने सत्यव्याचार्यत्वं श्रोत्रियः विनयाचारसुक्तोपिशिष्योध्ययनं श्रवणवानलभते

अजन्मपितृयाक्षानं मन्यते नुगतं परैः विमना विफलारम्भः संसीदत्या निमित्ततः २७३ तेनोपसृष्टोलभते नरा
 ज्यं राजनंदनः कुमारिचनभर्तारमपत्यगर्भमंगना २७४ आचार्यत्वं श्रोत्रियश्च नशिष्योध्ययनं तथा वणि
 गत्वाभनचाप्नोति कृषिं चापि कृषीवलः २७५ स्मपनतस्य कर्तव्यं पुण्ये न्हिविधिपूर्वकम् गौरसर्पपकल्केन
 साज्येनोत्सादितस्य च २७६ सर्वोषधैः सर्वगंधैर्विलिप्तशिरसस्तथा मद्रासनोपविष्टस्य स्वस्तिवाच्या द्विजाः

सुप्ताः २७७

इति सर्वत्र संबध्यते वणिक्वाणिज्योपजीवी तत्र कुशलोपिधान्यादिक्रयविक्रयादिबुद्ध्यामं कृषीवलः कर्षकः तत्राभियु-
 त्तोपि कृषिफलं नाप्नोति एवं यो यथा दृष्ट्या जीवति स तत्र निष्फलारम्भश्चेत्तेनोपसृष्टो वेदितव्यः २७३ एवं कारकज्ञापकहेतूनाभिधाय
 विमोपशांत्यर्थं कर्मविधयानुमाह तस्य विनायकोपसृष्टस्यानागतविनायकोपसर्गपरिहारार्थिनो वा स्मपनमभिर्वेचनं कर्तव्यं पुण्ये स्यात्तु कूलनक्षत्रा

दिपुक्तेन्द्रिदिवसेनगमौषधिपूर्वकं शम्भोक्तेति कर्तव्यतासहितं न्यपनविधिमाह गौरसर्पपकलेन सिद्धार्यपिष्टेन सज्जेन घृतलोलीकनेनोत्सा
 तस्याद्विर्जितागस्य तथासैर्यपिष्टेऽपि ययुनागदेऽसुरिष्टिः सर्वगर्धभ्यदनागककम्बुरिष्टादिभिर्विस्मिश्रितशिरसो वक्ष्यमाणमद्रासन्नेपविष्टस्य दिव्यं भो
 ह्यणाभ्यस्तमद्रासनाभ्ययनघृतसपन्नाः शासनारुतपश्चत्वारोऽस्य स्वस्मिन्भवतोऽसुवस्मिन्निषाब्द्याः अस्मिन्समये गृह्योक्तमार्गेणापुष्टया ह सत्त्वन्कुर्वीदि
 त्यर्थः २७६ २७७ किंच अन्वस्थानमजस्थानवल्मीकसमिस्त्रगमाशौष्यकदेष्मभाद्रतापचविधामृदंगोरोत्विनागभान्त्वंदन्कुक्कुभागरुम्यम्

अन्वस्थानाद्रुजस्थानाद्दल्मीकात्सगमाद्गुदाव् मृत्तिकारोत्विनागधानूगुसुलुचाष्कनिसिपेत् २७८
 या आहृताद्यकषणं यस्तुभिर्कलशैर्कृदात् चर्मप्यान्नुहं रक्तेऽस्याप्यमद्रासनतत २७९

नीन्द्रुलुचतान्स्वप्नविलिदिपेत् याजापः आहृताएकवर्गी समानवर्गेऽस्तुभिर्कृमैः शुभैरमणास्फुटिताकालफेर्कदादशोऽप्यान्सयमा-
 द्वा तनन्वास्तु हे चर्मणिरक्तेजोहितवर्गेऽततरलोमनिषाचीनग्रीवं मद्रमजोरमभासनशीपणीनिर्भितस्याप्य तत्तज्जोदकमृत्तिकोगाधादिसदि
 तान्मूतादिपल्लवैपशोभितान् नाना अगदामवेष्टितकुरान् च दन्चर्षितान् नद्या दन्तवस्त्रविष्मृषितान् चनमृष्टपूर्वादिदिदकस्यापपित्तोऽस्त्योनि
 श्रेय २ कुरमास्त्रिहभेदेऽसुरगोत्रेऽस्त्वंदन् नचाकथोरकम्बुआसनेषण्योऽप्रदीर्घमा

[illegible]

अश्वस्थानाद्देजस्थानाद्दुष्मीकाल्युगमाद्दुष्टवृत्तिकसंत्तनागधानुगुलुचोष्कनिसिपेत् ३७८
याभाह्नाद्यकवर्णश्चतुर्भिः कलशोद्दान् चर्मणानकुहे रक्ते स्थाप्य भद्राभिनततः ३७९

नीन्गुलुचनान्स्वप्नमिनिदिपेत् याआय आहुताय कवर्णं सुमानवर्णं चतुर्भिः कुम्भे शुभैरयणाभूटिनाकान्केर्कदा दशोर्व्यात्सगमा-
दा तनभान्दुहचर्मणिरकेल्लोदिनयणेऽन्नरलोममिमास्तीनग्रीवेषाद्रमनाममपायनग्रीपणीभिर्मितस्याप्य नतउज्ज्वेदकमृत्तिकागपादिसदि-
ताभ्यूनादिपङ्क्वापयोभिनानूनानामगदामवेणिनकशान्चदनचर्चितान् नयाद्वनपस्वचिम्बुषितान् चनस्रपुष्प्यादिदिरुस्यापपित्याश्रयैनि-
श्रेयः ॥ ३८ ॥

तत्तु रुषाय विद्य हे वक्र तुं डाय धीमहि तन्नो दंती प्रचोदया
 कृता कृता युपहारद व्यजातं विनायकस्यो पादल्य संनिधानात्तज्जनन्याश्च शिरसा भूमिं गत्वा तत्तु रुषाय विद्य हे वक्र तुं डाय धीमहि तन्नो दंती प्रचोदया
 दित्यनेन मंत्रेण विनायक स्रमगायै विद्महे काममालिन्यै धीमहि तन्नो गौरी प्रचोदया दित्यनेनां बिकांच नमस्कुर्वाम् तत्तु उपहारशेषमास्तीर्णकुशोभू-
 र्पनिधाय च तुषथै निदध्यात् बलिगृहं त्विमे देवा आदित्याव सवस्तथा मरुतश्चाश्विनोरुद्राः स्रपर्णः पन्नगाग्रहाः असुराया तु धानाश्च पिशाचो रगमा-
 तारः शाकिन्यो यक्ष येतालया योगिन्यः पूतनाः शिवाः जृम्भकाः सिद्धगंधर्वा माया विद्या धारनराः दिक्पाला लोकपालाश्च ये च विद्म विनायकाः जगतां शा-
 न्तिकर्तारो ब्रह्माद्याश्च महर्षयः माविममाच मे पापं मा स तु परिपंथिनः सौम्या भवतु तृप्ताश्च भूतमेताः सुखावहा इत्येते मे त्रैः कृता कृताः सकृद्वक्ता
 संदुलाः यन्त्रलतिलपिष्टतन्त्रश्च ओदनः पललोदनः मस्त्याद्यका अपक्वाश्च मांसमेतावदेव च पक्वमपक्व च पुष्य विचरत्तपीतादिना नावर्ण च
 दन्नादिस्नगंधद्वयं सुरात्रिविधा गोडीमाधीयेष्टि च मूलकं सूलकं कंदाकारो भक्ष्य विशेषः पूरिका मसिद्धा अपूपः स्नेहपको गोधूमविकारः उंडेर-
 करुजः उंडेरकाः पिष्टादिमय्यः ताः प्रोताः स्त्रजः दध्यन्नं दधि मिश्रमन्नं पायसं गुडपिष्टं गुडमिश्रं शाल्यादिपिष्टं मोदकालड्डिकाः अनंतरं विनायक
 तज्जननीं मन्त्रां भिषिकां वक्ष्यमाणं मंत्रेणोपतिष्ठेत् किं कृत्वेत्याह सकृत्समोदकेनार्घ्यं दत्त्वा दूर्वासर्वपुष्पाणां पूर्णमंजलिं दत्त्वा उपतिष्ठेदिति गतेना-
 तज्जननीं मन्त्रां भिषिकां वक्ष्यमाणं मंत्रेणोपतिष्ठेत् किं कृत्वेत्याह सकृत्समोदकेनार्घ्यं दत्त्वा दूर्वासर्वपुष्पाणां पूर्णमंजलिं दत्त्वा उपतिष्ठेदिति गतेना-
 न्वयः २८४ २८५ २८६ २८७ २८८ २८९ उपस्थानमंत्रमाह विनायकोपस्थानेन विधिज्ञाय वस्त्रसुगंधं दद्यात्
 नः शक्लुकावरधरः शक्लुमाल्यानुलेपनो ब्राह्मणान् भोजयेत् यथा प्राप्तिशुरवे सुताध्ययनवृत्तसं पन्नाय विनायकस्तपन विधिज्ञाय वस्त्रसुगंधं दद्यात्
 तज्जननीं मन्त्रां भिषिकां वक्ष्यमाणं मंत्रेणोपतिष्ठेत् किं कृत्वेत्याह सकृत्समोदकेनार्घ्यं दत्त्वा दूर्वासर्वपुष्पाणां पूर्णमंजलिं दत्त्वा उपतिष्ठेदिति गतेना-

धर्मे न मन्त्ररेण कृत्वा भिषकस्य सूर्यमिष्वप्यपाणिगृहीतकृत्वा ताहिने सार्पपते लरुदुवरतु क्षोद्वेन स्तुपेण वदत्यमाणे भिक्षुद्वयादाचार्य २०३ भित
संमितादिभिर्विनायकस्य नामभिः स्वाहाकारयन्तेः पणवादिभिर्दुष्टादिभिर्गतेन संवध स्वाहाकारयोगाच्चतुर्थीविभक्तिः अतश्च ओमिनायस्वाहा
ओमिनायस्वाहा ओं शास्त्रायस्वाहा ओम् अस्त्यस्वाहा आरभ्यपुत्रायस्वाहा हेतिषट्कमत्राभवति अनवरत्वात्किं केनोत्था

स्मात्तस्य सार्पपते लं स्तुवेणौ दुर्वरेणस्तु तुहुयान्मूर्धनि कृत्वा न्स्वयेन परिगृह्यतु २०३ भितश्च समितश्चैव
तथा शालकटकरा कूर्मान्गिराजपुत्रश्चैत्येतन्मन्त्राहोसमन्विते २०४ नामभिर्वलिमन्त्रेन मन्त्राकारसमन्विते
दद्यात्कुतुप्पयेनूर्ध्वं पुत्रानास्तीयसर्पतः २०५ कृताकृताज्जहुलाश्च पललोदनमेव च मत्स्यान्यकास्तिथेयामा
न्माममेनावदेतु २०६ पुष्पचिन्मन्त्रागधचसुराचत्रिविधामपि मूलकपूरिकापूपतथैचोदरेक रुजः २०७ दध्य
तनोयिकम् दूयांसर्पपुप्याणां दलाध्यपूर्णमजलिम् २०८ विनायकस्त्यजननी सुपनिष्ठे

अथ वन्निमनोरिदा नियमनिर्णयः पुरुषासु सोमशानमस्यानतानामभिष्वक्तुर्न्यते नमो न्वितेनेत्योयिन्द्रायान् अनमर्भिरुयारिस्माद्
लीपाकयिषिना च रुच्यपिन्वापतेरेव पद्विर्मये अस्मिन्नेवान्नीहुत्वा न

[illegible]

तत्र तत्सन्निधौ विनायकतज्जनर्त्तितोक्तमत्राभ्यागधपृष्ठादिशि सगभ्यर्थ्य चरुभपपित्वाभद्रासनोपविष्टस्य यजमानस्य पुण्याहवाचनं कृत्वा च तुभिं
कृतश्रीरक्षिच्यद्यार्पणैस्तदिरसिद्वान्चरुहोमं विधायाभिषेकशालायाचतुर्दिक् इद्रादिलोकपालेभ्यो वलिदद्यात् एजमानं कृत्वा नानतरं सु
कुमान्मपरपथे गुरुणा सहितो विनायक्यक्षिप्रभ्यामुपहरं दत्वा शिरसाभूभिगत्वा कुक्ष्योदकेनार्थदत्त्वा दूर्यसिर्षपपुष्यान्त्रलिचदत्त्वा विनायकमभि

रूपचे हिमशोदेहि मग भवति देहिमे पुत्रान्देहि धनदेहि सर्व कामाश्च देहिमे ३९० ततः सुकृतां वरधरा
सुकृता ल्यानुलेपन आह्वणान् भोजयेद्वा हस्त्युग्मगुरौरपि ३९१ एव विनायक पूज्य यद्वा स्वैव विधा
नतः कर्मणा फलमाप्नोति श्रियचा मोत्य तु तमाप् ३९२

दध्यन् अनतरवस्त्रपुग्मदारिणात्राह्यणभोजनचवद्यादिनि इतिविनायकस्त्वपनविधिः २७० २९१ अस्मैचविनायकस्त्वपनस्यउक्तोपसंहारेण
सयोगानरदर्शयितुमाह एवमुन्नेनपक्षरेणविनायकसपूज्यकर्मणाफलमविधेनाभोवीत्यक्षेपसंहार संयोगानरमाह भियचोत्कटतमामामोतो
नि मीत्स्वाम्भानेनैवविधानेनविनायकपूजेयेदित्यर्थः आदित्यादियद्दृषीत्राशानिष्कामस्यत्वदम्पाटिकांमस्यचगृहहृजादिकल्पविधास्यन्पदइजासु

पक्षिपति ग्रहांश्चैव विधानत इति ग्रहानादित्यादीन् वक्ष्यमाणेन विधिना संपूज्य कर्मणां सिद्धिमाप्नोति अग्र्यं चाप्नोति २९२ नित्यकाम्यसंयोगानाह
 आदित्यस्य भगवतः सदा प्रतिदिवसं रक्तचंदनकुंकुमकुसुमादिभिः पूजां कुर्वन् रक्तदस्य महागणपते अग्र्यं नित्यं पूजां कुर्वन् सिद्धिं मोक्षमात्मज्ञानद्वारेण
 प्राप्नोतीति नित्यसंयोगः आदित्यरक्तदमहागणपतीनामन्यतमस्य सर्वेषां वातिलकं स्वर्णादिनिर्मितं रूप्यनिर्मितं वा कुर्वन् सिद्धिं भविता माप्नोति त
 आचक्षुषी चेति काम्यसंयोगः इति महागणपतिकल्पः २९३ ग्रहांश्चैव विधानतः कर्मणां फलमाप्नोति अग्र्यं चाप्नोति नित्यं पूजायाः कर्मणां

आदित्यस्य सदा पूजां तिलकं स्वाभिनक्षत्रा महागणपते अग्र्यं कुर्वन् सिद्धिं मवाप्नुयात् २९३ श्रीकामः
 शांतिकामो वा ग्रहयज्ञसमाचरेत् एस्यायुः पुष्टिकामो वा तथैवाभिचरन् नपि २९४ सूर्यः सोमो मही पुनः
 सोमपुत्रो ह हस्पतिः शुक्रः शनैश्च शराहुः कस्तुर्ग्रहे निग्रहाः स्मृताः २९५

माविर्मे न फलसिद्धिः श्रीश्च फलमित्युक्तमिदानीं फलांतराण्याह श्रीकाम इति पूर्वोक्तस्यानुवादः शांतिकाम आपदुपशांतिकामः सस्यादिदृष्ट्यर्थं प्रवर्ष
 णं दृष्टिः आधुरपमृत्कजयेन दीर्घकालजीवनं पुष्टिरनवद्यशरीरत्वं एताः कामयत इति दृष्ट्यायुः पुष्टिकामः एते श्रीकामादयो ग्रहयज्ञं ग्रहपूजां समाच
 रेयुः तथाभिचरन् नपि अट्टोपायेन परपीडा अभिचारः तत्कामश्च ग्रहयज्ञसमाचरेत् २९४ ग्रहानाह एते सूर्यादयो नवग्रहाः २९५ ६

महा। पून्याइत्फक्तिलेत्याह सूर्यादीनामूर्जपञ्चान्नादिभिर्यथाकर्मकर्त्तव्याः तदन्वापेस्त्ववर्णैर्वर्णकैः पटलेस्त्याः मण्डलकेषु वा गर्धैः स्क्वचद
नादिभिर्यथावर्णैर्नन्वेम्याइत्यन्वयादिभिर्यथावर्णैर्वर्णकैः पटलेस्त्याः मण्डलकेषु वा गर्धैः स्क्वचद
स्याभिर्युगास्यात्सदारविः श्वेताश्चेतावरधरोदशाश्वाः श्वेतपूषणाः गदपाणिर्दिवानुश्चकर्मव्योवरदशशी रक्तमाव्यावरधर शक्तिमूखगदा
पीतश्वेतोचतुर्भुजोदशसुतः पीतमाव्यावरधरा कर्णिकारसमयतिः स्वङ्कुचमर्गदापाणिः सिद्धस्योवरदोस्तुधाः देवदेव्यगुक्तद्वत्
रीतश्वेतोचतुर्भुजोदशसुतः पीतमाव्यावरधरा कर्णिकारसमयतिः स्वङ्कुचमर्गदापाणिः सिद्धस्योवरदोस्तुधाः देवदेव्यगुक्तद्वत्

तान्त्रक्यात्स्फाटिकाद्रक्तचन्दनात्स्वर्णकाद्भौ रागतादयसः सीसात्कात्याकार्याग्निहाक्रेभान् ३९६ स्ववर्णैर्वर्णपटले
रव्यागर्धैर्मण्डलकेषु वा यथावर्णमदयानिवासासिकुम्भानिच ३९७ गंधाश्च बलयश्चैव धूपोदयश्च गुग्गुलु कर्त्तव्या
मन्त्रवन्तश्च नरपः योतिदेवतम् ३९८

कृत्वननाः गृध्रासनगतामित्यंकेतव सुर्वरमदाः सर्वेस्त्रिगटिनाः कर्षयिष्यतालोकादितावदाः स्वायुलेनोन्मिष्टताभ्यर्चयन्त मद्योत्तरसदेभि एतेषां स्था
पनदेशश्चतमैषोक्तः मध्येतु भ्रात्करभियाब्धोदितदक्षिणेन तु उत्तरेण गरुडगिरिगणैर्निरेणतु पूर्वेषां भागं निषिद्या भोमदाक्षिणपूर्वके पश्चिमे

पूजाविधिमाह यथावर्णयस्यग्रहस्ययोवर्णः तद्वर्णानिवस्त्रगंध
 नशानिविद्याद्राहुं पश्चिमोत्तरतः केतुं स्थाप्यावैशंकुतंडुलैरिति पूजाविधिमाह यथावर्णयस्यग्रहस्ययोवर्णः तद्वर्णानिवस्त्रगंध
 पुष्पाणि देयानि बलयश्च धूपश्च सर्वेभ्यो गुणैर्लुर्देयः चरवश्च प्रतिदेवतं अग्निप्रतिष्ठापनान्याधानादि पूर्वकंचतुरश्वतुरो सुधीन्निर्वपत्य मुष्मैल्लालु
 घृनिर्वपामीत्यादिविधिना कार्याः अनंतरं रुक्मिण्डेमा विध्माधानाद्याघारांतं कर्म कृत्वा आदित्या ह्युद्देशेन यथाक्रमं चक्षमाणमंत्रैर्वक्ष्यमाणाः स्मृति
 आकृष्यो न रजसा वर्तमान इत्यादयो नवमंत्राः यथाक्रममादित्यादीनां वेदि

आकृष्यो न रजसा वर्तमान इत्यादयो नवमंत्राः यथाक्रममादित्यादीनां वेदि
 उद्धृत्य सेतुं चक्रवर्त्यो यथासंख्यं प्रकीर्त्तिताः २९९ बृहस्पते अति
 अर्कः पलाश इव दिर अपमा
 ३०१ एकैकस्य स्वष्टशतमष्टाविंशतिरवच होत

अर्कपलाशादयो यथाक्रमं सूर्यादीनां स्मृति
 तज्याः २९९ ३०० इदानीं स्मिध आह अर्कपलाशादयो यथाक्रमं सूर्यादीनां स्मृति
 आदित्यादीनां मेकैकस्याष्टशतसंख्या अष्टाविंशति संख्या वा यथा

कर्त्तव्याः ३०१ किंच आदित्यादीनां मेकैकस्याष्टशतसंख्या अष्टाविंशति संख्या वा यथा
 अर्कादिसमिधो होतव्याः ३०२
 सत्यचः प्रादेशमात्राः कर्त्तव्याः ३०१ किंच आदित्यादीनां मेकैकस्याष्टशतसंख्या अष्टाविंशति संख्या वा यथा

साधारणान् गृहस्य धर्मान्नुक्ते दानी राज्याभिषेकादिगुणानुक्तस्य गृहस्यस्य विशेषधर्मानाह पुरुषार्थसाधनकर्मादिप्राध्यपसापउक्ताहः सदा
 नुत्तादोयस्पाप्मोमहोत्साहः बहुवेदार्यदर्शीस्फूललसाः परकृतोपकारापकारीनविस्मरतीनिरुतज्ञा तपीजानादिसृष्टानामेवकः विनयेनयु
 क्रोचिनीतः विनयशृङ्गेनाविकृद्धः पूर्वोक्तस्नानकर्मकृत्वापठ्यत नसशायप्रपयेत नानुस्थादप्रियवदेदित्यादिभोक्तः सत्वसपन्नः संपदपदोह
 र्पविपादरहितः वानृतः पितृन्याभिजनपान्कुलीनः सत्यवाक्सत्ययचनशीलः सुविद्यात्प्रातरशीचयुक्तः अन्नम्यक्त्यार्थाणां कर्मणां भारभ्रमार

महोत्साहः स्फूललस्य कृतशोचुष्टुसेवकः विनीतः सत्वसपन्नः कुलीनः सुत्यवाक् सुसुविः ३०८
 प्रदीर्घस्तूत्रः स्मृतिमान दक्षदोपकृष्टस्तथा धार्मिकोव्यसनश्चैव भासाः मूर्खरहस्यवित्र ३०९ स्त्व
 रंभ्रगोसान्धीश्चिक्त्वादङ्गनीत्मानयेयच विनीतस्त्वयवार्त्ताभाप्रव्याचैवनराधिपः ३१०

व्यानाचसमापनेयोनविलपतेऽसावदीर्घस्तूत्रा अधिगतायार्थविस्मरणशीला स्मृतिमान् अक्षुब्धोसदुणदेपी अपरुषः परदोषाश्चिर्जनः धार्मि
 फः वर्णाश्रमधर्मान्निन नसिदतेष्व्यसनानियस्यासौअव्यसनः व्यसनानिचाष्टादश ययाहमनुः सुगयाष्टादिपास्वपा परिषदादिक्रियेयेदः भाये
 व्यक्तः १ स्वोसेवनमपरिणयेरितपथ्य मेदोमदिसारिना नस्वगीमकारिजाणिचोक्ति

त्रिकं रथाधानः कामजो दशकोणः पेशून्यं साहसं द्रोहं ईर्ष्यां सूयार्थं दूषणं वाग्दंडं च पारुष्यं क्रोधजोऽपि गणोष्टक इति तत्र च सप्तकं एतन्मानि
 यथाह पानमक्षाः स्त्रियश्चैव मृगयान् च यथाक्रमं एतत्कृतं तम विद्याच्चतुष्कं कामजो गणो दंडस्य पाननं चैव वाक्पारुष्यार्थं दूषणं क्रोधजोऽपि गणो विद्या
 कृष्टमेतत्त्रिकं सदेति प्राज्ञो गंभीरार्थावधारणक्षमः शूरो निर्भयः रहस्यवित्तो गोपनीयार्थो गोपनचतुरः स्वरं धृगो सास्वस्य सप्तस्तराज्यं गेषु यत्परमवशा
 द्वारशैथिल्यं तत्त्वरं दंतस्य गोप्ता मच्छादयिता आन्वीक्षित्या मात्सविद्याया दंडनीत्या मर्थयो गक्षे सोपयो गिन्यां वात्ताया कृषिवाणिज्यपशुपाल

तैः सार्द्धं चिंतयेद्राज्यं विप्रेणाद्यततः स्वयम् ३११

स संनिगः प्रकुर्वीति प्राज्ञान् मौलान् स्थिरान् शुचीन् तैः सार्द्धं चिंतयेद्राज्यं विप्रेणाद्यततः स्वयम् ३११
 न रूपपायां धनोपचयहेतुभूतायां त्रय्यां क्रययुतः साममय्यां च विनीतः तत्तदभिज्ञैः प्रावीण्यनीतः यथाह मनुः त्रैविद्योऽप्यस्त्वयीं विद्यां दंडनीतिं च त
 द्विदः आन्वीक्षिकीं चाल विद्वां वात्तारं भांश्च लोकतइति नराधिपो राज्याभिषिक्तः स्यादिति सर्वत्र संबंधः ३०८ ३०९ ३१० एवमभिषेकयुक्तस्य त
 रंगान्धमानि भिधारेदानी बहिरंगानाह महोत्साहादिगुणैर्युक्तो राजा संनिगः कुर्वीति कथं भूतान् प्राज्ञान् हिताहितविवेककुशलान् मौलान् स्वयं
 परंपरायातान् स्थिरान् महस्य पिहर्षविषादस्थानं विकारहरिणान् शुचीन् धर्मार्थकामप्रयोपधास्तुद्धान् तैश्च ससाधैवाकार्याः यथाह मनुः मौलान् शशा

स्वधिरः शूरान् लब्ध्वा ह्यनुकूलोद्भवान् सन्निगन्तामचाणैवाकुर्वीत स्रपरासिजानि वि एवं मन्त्रिणः पूर्व कृत्वा नौ सार्धैराज्यसधिविग्रहादित्वा
 कार्यभित्तयेत् समस्तैर्व्यस्तेष्व अनन्तरं ते पामप्रियाय गतास्त्रकलशास्त्रार्थविचारकुर्यान्मन्त्राद्विज्ञेन सहाय्येन पुरोहितेन सह कार्यवित्तित्ततः स्वयमुखाकार्य
 पितयेत् ३११ अहोरात्रोदितं कुर्व्यादित्यात्र पुरोहितवचसर्वसुहृदशार्थेषु कर्मसु पुरतोहितं दानमालसत्कारैर्यत्समस्तकुर्यात् कथयन् देवचन्द्रो
 द्याततच्च मन्त्रदत्तं दितार उदितोदितं विद्याभिजनाच्च पत्नारिभिरुदितैः शास्त्रोक्तैः उदितसमूहं ददनीत्यामर्यशस्त्रोक्तं अथकीर्तिरभेत्वात्त्या

पुरोहितं मकुर्वीत देवसमुदितोदितम् ददनीत्याच कुशलमयर्वागिरसेनया ३१२ औत्तस्मार्त्तक्रियाहेतो
 रगुण्यदेवचर्त्विजः यसाञ्च्यवमकुर्वीत सिधिवद्भिरिदक्षिणान् ३१३ भोगाश्चरत्वा विषेभ्यो वसूनिधिविधानि च
 मक्षयापनिधिराज्ञायहि मेधूपपादितम् ३१४

दिक्कर्मणि ३१२ औत्तायिहोभादिस्मार्त्तापासनादिक्रियानुष्ठानसिद्ध्यर्थं प्रस्विजोत्पणायान् यसाञ्च्यवमकुर्व्यादीन् विधिवदाया विधानचरिदक्षिणाम्
 बहुदक्षिणलेखक्यान् ३१३ किञ्च आक्षणेभ्यो भोगान् कृत्वा भित्त्या धनदानदारेण दद्यात् यस्मिन् स्रपरासिजं भूपभृती निधिविधानि जानाम
 अद्याणि यस्मादेपरजा अक्षयो निधिः शेषधिः यद्वाक्षणेभ्यो दीयते साधारण धर्म्यत्वेन दानमाप्तिं सम्पाद्य मदानया च ३१४

किंच अग्नेः सकाशादग्नि साध्यात् भूरि दक्षिणात् राजसूया देरपि विप्रान्नो हुतं श्रेष्ठमिहोच्यते यत एतदस्कन्धं क्षरणरहितं अव्ययं पशुहिंसा-
 हितं प्रायश्चित्तैरदूषितं प्रायश्चित्तायासरहितं ३१५ वसूनि विप्रैश्चोदद्यादिकृत्तं कयापरिपाठ्या दद्यादित्याह अलब्धलाभाय धर्मशास्त्रानुसारे
 णायतेन यत्नेन लब्धं तत्परिपालयेत् स्वयमवैक्षयारक्षेत् पालितं नीत्यावणियथादिकृत्तं वृद्धं च पात्रेषु त्रिविधेषु धर्मार्थिकामपात्रेषु
 निक्षिपेत्तदद्यात् ३१६ पात्रे निक्षिप्य किंकुर्वादित्याह यथोक्तविधिना भूमिदत्वा स्वत्वनिवृत्तिं कृत्या निबन्धं वा एकस्य भांडभरस्येयं तोरुपका एकस्य

अस्कन्धमव्ययं चैव प्रायश्चित्तैरदूषितम् अग्नेः सकाशादि प्राज्ञो हुतं श्रेष्ठमिहोच्यते ३१५ अलब्ध-
 मीहं दूर्मणलब्धं यत्नेन पालयेत् पालितं वर्धयेन्नीत्याहृत् पात्रेषु निक्षिपेत् ३१६ दत्वा भूमिं निबन्धं
 वा कृत्वा लेख्यं तु कारयेत् आगामि भद्रं नृपतिं परिज्ञानाय पाथिवः ३१७ पदे वा ताम्रपट्टे चास्वसुद्रो
 परिचिन्हितम् अभिलेख्यात्वनो वंश्यानात्मानं च महीपतिः ३१८

पर्णभरस्येयं तिपर्णा नीतिवानिबन्धं कृत्वा लेख्यं कारयेत् किमर्थमागाभिनः एव्यं तोये भद्राः साधवो नृपतयो भूपास्तेषां मनेन दत्तमनेन प्रतिगृही-
 तमिति परिज्ञानाय पाथिवो भूयति अनेन भूपतेरेव भूमिदाने निबन्धदाने वा धिकारो न भोगपतेरिति दर्शितं ३१७ लेख्यं कारयेदित्युक्तं कथं कारयेदि-
 त् ७३ स्वयमेव क्षपादक्षेत्

स्याह कार्पासिनेपटेनाम्यपट्टफल्लकेवा आत्मनोर्वेश्यान्प्रपितामहपितामद्रपितृन् बहुवचनम्यर्थकत्वायवशवीर्यश्रुतादियुगोपवर्णनपूर्वक
मभिलेख्यान्मान्चराट्टात्यनियद्दोतार् प्रतिग्रहपभिमाणेद्यनच्छदोपवर्णनचाभिलेख्य प्रतिगृह्यत इति प्रतिग्रहो नियथ स्यात्स्य रूपकादिपरिमा
ण दीयते इति दानसेत्रादितस्य चेद् विद्यते भ्रमेनेति चेद् न धायाधाटादीनि वर्तनत्परिमाणत्वनस्योपवर्णन अमुकनद्यादक्षिणतोयग्राम इमे
नयापूर्वतोमुकग्रामस्यैतावन्निवर्तनमभिन्यादिति वर्तनपरिमाणत्वेत्यमव आयाटस्य नदीनगरवर्त्मादे सचारिलेखनध्रुमेन्यूनार्थिकभावसप्रबान्त

प्रतिग्रहपरीमाणदानच्छेदोपवर्णनम् स्पहस्तकालसपन्नशासनकारयेत्स्थिर ३१९

नित्यस्यैव स्वदमेन स्वहस्तलिखितेन मतमेव भुक्त्वान्न अमुकपुत्रस्य पदत्रापिलेखितमित्यनेन सपन्नसुककर्त्तव्यमिति शक्यमपत्तिना
रूपेण भुवत्वरूपेण कालेन च द्रष्टृयोपरागादिना सपन्नस्य मुद्रयागस्त्वाराहादिरूपयोपरिवर्द्धिमिहित अकृत स्थिर दृढशासन शिष्यते प्रसि
ध्यतो नृपतयः अनेन दानाच्छृयोनुपालनमिति शासनकारयेत् नदीपतिर्न भोगपतिः सधिविग्रहादिकारिणानयनकेन चित् सधिविग्रहकारोत्तुप्र
वेयस्तस्य लेखकः स्वयगतासमादिरः सति स्वेदजशासनमिति सप्रणान् दानमात्रेणैव दानफले सिद्धे शासनकारणभोगाभिरहस्या फल्यमिथयायाम्
३१८ ३१९

इदानीं राज्ञो निवासस्थानमाह रम्यं रमणीयं अशोकचंपकादिभिः पशव्यं पशुभ्यो हितं पशुवृद्धिकरं आजीव्य सुपजीव्यं कंदमूलसुष्यफलादिभिः
 जांगलं यद्यप्यलोदकतरुपर्वतो देशो जांगलः तथाप्यत्र सजलतरुपर्वतो देशो जांगलशब्देनाभिधीयते तं देशमावसेदधिवसेत् तत्रैवं विधे देशे ज-
 नानां कोशस्य स्रवणादि रासनश्चरक्षणाथ दुर्गं कुर्वति दुर्गं च षड्विधं यथाह मनुः धन्वदुर्गमिहीदुर्गमद्दुर्गं वाक्ष्यमेव च नृदुर्गं गिरिदुर्गं च समावृत्त्या
 वसेत्सुरमिति ३२० किंच तत्र तत्र यार्थकासादिषु अध्यक्षा न योग्या न धिका रिणः मकुर्वान् निर्युजीत यथाहुः धर्मकृत्येषु धर्मज्ञानश्च कृत्येषु पंडितानां

वसेत्सुरमिति ३२० किंच तत्र तत्र यार्थकासादिषु अध्यक्षा न योग्या न धिका रिणः मकुर्वान् निर्युजीत यथाहुः धर्मकृत्येषु धर्मज्ञानश्च कृत्येषु पंडितानां
 रम्यं पशव्यमजीव्यं जांगलं देशमावसेत् तत्र दुर्गाणि कुर्वीत जनको शास्त्रगुप्तये ३२० तत्र तत्र च निष्ठा

तानध्यक्षा न्कुशलान् सुचीन् मकुर्वादायकमतिव्ययकमसुचोद्यतान् ३२१
 न स्त्रीषु क्लीबान् निर्युजीत नीचान् निधेषु कर्मस्त्विति कीदृशान् निष्ठातान् अनन्यव्यापारान् कुशलान् तत्तद्वा पारचतुशान् सुचीन् च सुविधोप
 धासुक्ष्मान् आपकर्मस्रवणाद्युत्पत्तिस्थानेषु व्ययकर्मस्रवणादिदानस्थानेषु उद्यतान् अनलसान् पशब्दात्वां सत्त्वादिगुणयुक्तान् उक्तं च आ
 ओ० ३ निरुदकेन पचयोजनेन देशेन समंततो व्याप्तं धन्वदुर्गं यायाणेष्टकासु तद्दशाहस्रो स्थितेन बहुषित्तेन सुद्वार्यमुपरिभ्रमणयोग्येन साधारणगवाक्षादिभिरुक्तेन
 प्रकरेण समंताद्दक्षिणसह्यारमहीदुर्गं अगाधोदकेन समंततो वेष्टितं अब्दुर्गं वृक्षजन्यं वाक्ष्यं चतुरंगवलजं नृदुर्गं गिरिणा वेष्टितं गिरिदुर्गं

शनसुपधामुदिरप्रमारोभिसुक्ता अर्पयज्यगनाभाव स्वाभिमक्तिश्चयोगपतेति ३२१ शोगाश्चरदादिभेदोवस्तूनिविधिधानिचेविश्रामान्येनस्व
 स्पदानमुच इदानीन्तुपायाधिकमर्त्तिम्यदानेफलातिशयमाह अस्मादुत्कृष्टतमोर्ध्वोन्तुपायानविद्यतेयद्रणार्जितंद्रव्यविशेषोदीयते यद्यप्रजा-
 स्योऽप्रयत्न ३२२ रणार्जितदेयमित्युक्तद्रव्यान्तनायरणोमस्तस्यविपत्तिरपिसम्भवतीतिनधर्मोनाप्यर्थेदतिनतोनिवृत्तिरेवश्रेयसीत्यतश्चाह येस्तू-
 म्याद्यमादरेषुमरत्तामपरश्रमुराभिसुस्मावथनेमार्थनेनेस्वर्गप्राप्तिं यागाभ्यासेरत्नयया यदकूटेरविषदिग्धादिभिरसुधैर्गेन्द्रारोमवन्ति ३२३

नातः परतरोधुर्मोन्तुपायायद्रणार्जितम् विमेष्योदीयतुद्रव्यमजाप्यन्वाप्रयसदा ३२२ य आहवेषु
 वध्यतेसूम्पदमपरश्रमुराः मकूटेरायुर्थयतिनेस्वर्गायोगिनोयथा ३२३ यदामिक्तुतुल्यानिभ्रमे
 षविनिवर्तिनाम् राज्ञोसुकतमादत्तेहतानापिपलायिनाम् ३२४ तवाहवादिनक्कुबन्निर्हतिपरसगतम्
 नहन्यादिनिवृत्तचसुद्धमेक्षुणकादिकम् ३२५

अत्र स्वचनेपुकरितुरगरथपटान्निभ्रमेक्षनिवर्तिनापरबलाभिसुखयायिना
 पटानिक्तुतुल्यानिभ्रममेपतुल्यानि विपर्ययेदोषमाद् विपलायिनापराध्मृग्यानाहतानामाश्रकृतमादत्ते ३२५ अपिच तवाहमिति योवदन्ति
 इतिनपुसकं निर्देतिनिरापुषपरसगतमन्येनसहपुष्यमान धिनिचनेपुद्रादिनिष्ठं सुद्धमेक्षुणकेसुद्धद्वयं तमपि नहन्यादिनिसर्वचसनेप आ

दित्रहणादप्यसारथ्यादीनां ग्रहणं यथाह गौतमः नदीषो हिंसायाभावहेत्यत्राश्वसारथ्यनासुधकृतांजलिप्रकीर्णकेशपराङ्मुखोपविष्टस्थलदृ-
 क्षारूढदूतगोब्राह्मणवादिभ्य इति शंखो व्याह नपानीयपिबं मन पुंजानं नोपान हो सुंचंतं नावर्माणं सवर्माणं न स्त्रियं न करेणुं न वाजिनं न सारथिनं
 दूतं न ब्राह्मणं न राजानं न मराजाह न्यादिति ३२५ कृतरक्षः पुरस्तात्स्मनश्चरक्षां विधाय मतिदिनं प्रातः काल उत्थाय स्वयमेवावध्यथोपश्येत् ततो व्यव-
 हारान् दृष्ट्वा मध्याह्नकाले स्नात्वा कामतो यथाकालं भ्रंजीत ३२६ तदनंतरं हिरण्यादिकं व्यापृतैर्हिरण्याद्यानयननिसुक्तैरानीतं स्वयमेव निशिक्ष्य भ्रा-
 तृभिरान् दृष्ट्वा मध्याह्नकाले स्नात्वा कामतो यथाकालं भ्रंजीत ३२६ तदनंतरं हिरण्यादिकं व्यापृतैर्हिरण्याद्यानयननिसुक्तैरानीतं स्वयमेव निशिक्ष्य भ्रा-

कृतरक्षः ससुत्याय पश्येदाय व्यथो स्वयम् व्यवहारांस्ततो दृष्ट्वा स्नात्वा भ्रंजीत कामतः ३२६ हिरण्यं व्यापृतानीतं भ्राडागारं

बुनिक्षिपेत् पश्येच्चारांस्ततो दूतान् प्रेषयेन्मंत्रिसंगतः ३२७

डागारेषु निक्षिपेत् ततश्चारान् विन्यस्तान् प्रत्यागतान् पश्येत् ये परराज्ये दृत्तांत परिज्ञा-

नायपारश्वाजिकतापसादि रूपेण गूढचारिणः प्रेषितास्तां चारान् दृष्ट्वा कचिन्निवेशयेत् तदनंतरं दूतांश्च पश्येत् दूताश्च ये प्रकटमेव राजांतं प्रतिगतागतं
 आचरंतं ते च अविधाः निस्पृष्टार्थाः सदिष्टार्थाः शासनहराश्चेति तत्र निस्पृष्टार्थाः राजकार्याणि देशकालोचितानि स्वयमेव कथयितुं क्षमाः उक्तमात्रं ये परस्मै
 निवेदयन्ति ते सदिष्टार्थाः शासनहरास्त राजलेखहारिणः तान् पूर्वप्रेषितानागतान्मंत्रिसंगतः पश्येत् दृष्ट्वा तदानीं माकल्यपुनः प्रेषयेत् ३२७

शून्यमुपपातुदिरप्रमादोभिपृक्तता अर्पपृथक्सनाचावः स्वाभिप्रक्तिः अयोग्यतेति ३२१ योगाश्चदद्यादिभेभ्योवस्त्विविस्थितिचेति सामान्येनस्त्व
 स्पदानमुक्तं ददानीन्पाणाविक्रमार्जितभ्यदाने फलानि शयमाह अस्मादुक्कृतमोक्षमोक्षोपायमाह अस्मादुक्कृतमोक्षमोक्षोपायमाह अस्मादुक्कृतमोक्षमोक्षोपायमाह
 भ्योऽभयदान ३२२ रणार्जितदेयमित्युक्तं द्रव्यार्जितनायरणे प्रसूतस्य विपत्तिरपि सप्रवतीति न धर्मो नाप्यर्थे दानिततो निवृत्तिरेव श्रेयसीत्यत आह येष्म
 म्यायमादरेषु प्रसूता अभिमुख्यवर्धने मार्पतेने स्वर्गपाति योगाभ्यासे रत्नयथा पयस्कूटे रविषादिग्धादिभिरसुधैर्यद्वा रोमवन्ति ३२३

नाना परतरोधुर्मोक्षपाणायद पार्जितम् विभेभ्यो दीयते द्रव्यप्रजाप्यन्वाप्रयसदा ३२२ य आह वेषु
 वृथ्यते मूर्ख्यर्थमपराध्मरावा अकूटे रायुर्थयति ते स्वर्गयागिनो यथा ३२३ पदानि क्रतुस्तुल्यानि भ्रम
 न्वविभिवर्तिनाम् दाना सुकृतमादत्ते ह ताना विपलायिनाम् ३२४ तस्माद्वादिन कुर्वन्निर्दति परस्वगतम्
 न ह न्याद्विनिवृत्तच सुहृदप्रसङ्गादिकम् ३२५

भित्त्वं स्ववच्छेषुकवितुरगराशपद्यातिपुत्रमन्त्रे निवर्तिना परबलाभिसुरयापिना
 पदानि क्रतुस्तुल्यानि अन्वमेप तुल्यानि विपर्यये दोषमाह विपलायिना पराध्मस्थाना हतानां राज्ञां कृतमादत्ते ३२४ अपिच तस्माद् भित्तियो वदन्ति न
 शिष्यनपुंसकं निर्देति निरायुधं परसगतमन्येन सह सुध्यमानं विनिवृत्तं युद्धादिनिवृत्तं सुहृदप्रसङ्गादिकम् ३२५

सहएकाकीवापश्चिमेयामेशास्त्राणिचिंतयेत् सर्वकर्तव्यताञ्चसर्वकार्याणिच एतच्चस्वस्थं प्रलक्ष्यते अस्वस्थः पुनः सर्वकार्येषु अन्यान्थाजयेत् यथा
हमनुः एतद्वृत्तं समातिष्ठेदरोगः पृथिवीपतिः अस्वस्थः सर्वमेवेतन्मात्रमुत्सृज्य निवेशयेदिति ३३० अनंतरं तत्र स्थएव विश्वस्तांस्वान् चारान्दानमानस-
कारैः पूजितान् स्वेषु सामंताद्यधिकारिषु अन्येषु महापतिषु मेवयेत् तच्चिकीर्षितपरिज्ञानाय ततः प्रातः संध्यासु पास्याग्निहोत्रं हुत्वा पुरोहितं त्विगाचा-
र्यादिभिराशीभिर्भिनंदितो ज्योतिर्विदो दृष्ट्या तेष्वश्वग्रहादिस्थितिं विदित्वा शातिकादीनि च पुरोहितायादिप्रयवेद्याञ्च दृष्ट्या तेष्वश्वशरीरस्थितिं-

प्रेषयेच्चततश्चारात्स्वयन्व्युत्पन्ना ३३३ गृहाणि च ३३३
 कांचनमहीम् नैवेशिकानित्यततः श्रोत्रियेभ्यो गृहाणि
 वर्गेषु प्रजासु च यथापिता ३३३

[illegible]

नदनतरमपराण्डेस्तेरपयेत्येकेवाधुनमित्रातीन्मयात् मन्त्रिप्रार्थविश्वामित्रिः कक्षाकुशलोऽपरिहासविरिभिः परिहृतस्तुभीभिश्चरूपयौवनवैदग्ध्य-
 यमिजीभिः फलकवान्निहरेच्चैवस्त्रीभिरनूपुरैरसह बिन्दयन्वयाक्रामपुनःकार्याणिस्वितपेरितिमनुस्मरणात् ततोविशिष्टैर्वस्त्रकुक्कुमविलेपना-
 लंकारैरब्जकृत्त इम्यभ्यरयपदानिवलदृष्ट्वासेनान्पासेनापतिनासदतद्रक्षणारिवेशकालोचितचितयेत् ३२८ ततःसायकालेसुध्यामुपास्यसाया
 न्येनमसम्यापिपुनर्पचनकाशाङ्कुल्लादपिस्मरणार्थं अनतरयेपूर्वदृष्टाः कस्वित्स्यानिनिवेशिनास्मेवान्चाराणागूढभाषितमंतयेऽसनिशास्त्रपाणि

ततःस्वेगरिहारीस्यान्मन्त्रिभिर्वसिमागतु वक्त्रानादर्शनकृत्वासेनान्पासहचिंतयेत् ३२८ सुध्यामुपास्यमृगुपान्त्राग्रा
 पागूढभाषितम् गीतमृत्यैश्चर्कजीतपठत्वाध्यायमेवच ३२९ संविशेत्तूर्ययोगेणमतिबुध्येततथैवच शास्त्राणिचित्त
 येद्रुध्वासर्वकर्मव्यतात्मया ३२९

मृगुयात् उक्तच साध्यानोषास्यमृगुयादतर्ज्वंश्चमिशस्त्यभृत् रक्तशास्त्राणिनंचैवप्रणिधानाच्चनेष्ठितमिध्रवते
 नृत्पगीतादिभिः कर्मिन्मन्त्रिभिर्निवाकक्षानतममिष्यफलीत गल्पाकक्षानतल्लभ्यतामन्तु साध्यतजनमप्रियोद्गीजनार्थंचस्थाभिरंतःपुरमहेतिस्मरणान् तवे
 निरपसर्गार्थयपाराजिन्नाध्यापयेत् ३२९ तदनन्तर्नूर्यशसक्षेपेणमूर्धमिशोऽस्सव्यात् तथैवदूर्यारिषेपेणमतिबुध्येत् मतिबुध्यन्चशास्त्रनिर्दिर्विष्यत्समिति

राष्ट्रे राज्ञा अधिकारेषु ये नियुक्तास्तेषां विचेष्टितं चरितं चारैरुक्तलक्षणैः सम्यक् ज्ञात्वा साधून् सुचरितान् संमानयेत् दानमानसत्कारैः पूजयेत्
विपरीतान् दुष्टचरिणान् सम्यग्विदित्वा धातयेत् अपराधानुसारेण येषु न रुक्मोचजीविनस्तान् द्रव्यरहितान् कृत्वा स्वराष्ट्रात्सवासयेत् श्रीत्रिधान्स
दानमानसत्कारैः सहितान् कृत्वा स्वराष्ट्रे स्वदेशे सदैव वासयेत् ३३७ ३३८ यो सौराज्यास्वराष्ट्रादन्यायेन द्रव्यमादाय स्वकोशं विवर्धयेत् सोऽपि
राज्यीयमेव विगतश्रीकोविनष्टलक्ष्मीकः बंधुभिः सह नाशं ग्रामोति ३३९ प्रजानां तस्करादिकृतपीडने नयः संतापस्तस्मादुद्भूतो हुताशन इव स

येराष्ट्राधिकृतास्तेषां चारैर्ज्ञात्वा विचेष्टितम् साधून् संमानयेद् राजा विपरीतांश्च धातयेत् ३३७ उल्कोचजीविनो
द्रव्यहीनान् कृत्वा विवासयेत् सदानमानसत्कारान् श्रीत्रिधान्स वासयेत्सदा ३३८ अन्यायेन नृपोराष्ट्रात्स्वकोशं
श्रीभिवर्धयेत् सोऽपि राद्विगतश्रीकोनाशमेतिसर्वाधवः ३३९ प्रजापीडनसंतापात्समुद्भूतो हुताशनः राज्ञः कुः
लक्ष्मिप्रपाणाश्चादग्ध्वाननिवर्तते ३४० यएव नृपतर्धर्मः स्वराष्ट्रपरिपालने तमेव कृत्स्नमाप्नोति परराष्ट्रवश

नयन् ३४१ कुलं श्रियं प्राणांश्चादग्ध्वानाशमनीत्वा न निवर्तते नो पशाम्यति ३४०

तापकारित्वादपुण्यराशिर्हुताशनशब्देनोच्यते सराज्ञः कुलं श्रियं प्राणांश्चादग्ध्वानाशमनीत्वा न निवर्तते नो पशाम्यति ३४०

न्यायतः स्वराष्ट्रपरिपालने राज्ञो यो धर्मस्तस्य कलवक्ष्यमाणन्यायेन परराष्ट्रवश नयन् ३४१

नन्धपरिपालनफलमाह यस्मान्वायेनशास्त्रोक्तमार्गेणप्रज्जपपरिपालयन्परिपालितप्रजोपचितपुण्यात्षड्भागवधभागमादने यस्यान्वसर्वेभ्यो
 भूत्वादिदानेभ्य प्रजानापरिपालनमधिकफलं तस्मात्सनासुयथापितानयेवस्थादिनिगनसबुध ३३४ अदाः यतारका विस्त्रस्येपरधनमपहरति
 प्रच्छन्नापहारिणास्तुराः दुर्हता इदजालिक किनवादयाः सहोचलसहसाबलेन कतसाहसमदधमत्साहसचमहासाहसनेनवर्तते इति महासा
 हसिभ्य प्रसस्यापहारिणः आदिशब्दान्योल्लिखकुहकममृतयाः एतैः पीड्यमाना प्रजामानाः प्रजारक्षेत् कापस्यागणकाले स्वकाञ्चनैः पीड्यमानाः

पुण्यात्षड्भागमादनेन्यायेनपरिपालयन् सर्वदानाधिकयस्मात्प्रजानापरिपालनम् ३३४ चाततस्कद्रुहसि
 महासाहसिकादिभि पीड्यमानाः प्रजारक्षेत्कायस्यैवविशेषतः ३३५ अरस्यमाणाः कुर्वन्तिपाकिविकल्बि
 वंप्रजाः तस्मात्तुनृपतेरर्थयस्माद्रूपहाव्यसौकरान् ३३६

विशेषतोरक्षेत् तेषारक्षन्तुप्रतयातिमायावित्ताच्चरुर्निवारत्वान् ३३५ अरस्यमाणाः प्रजाः यकिचिकिल्बिपनीर्यपरदारगमजादिक्कु
 र्वन्ति तस्मात्पादर्थनृपतेर्प्रति यस्मादसीरप्रजारक्षणार्थप्रजाभ्या करान्गृण्णति ३३६

राष्ट्रे राजा अधिकारेषु येनियुक्तास्तेषां विचेष्टितं चरितं चारैरुक्तलक्षणैः सम्यक् ज्ञात्वा साधून् सुचरितान् संमानयेत् दानमानसत्कारैः पूजयेत्
विपरीतान् दुष्टचरितान् सम्यग्विदित्वा धातयेत् अपराधानुसारेण येषु न रुक्कोचजीविनस्तान् द्रव्यरहितान् कृत्वा स्वराष्ट्रात्प्राप्तं वासयेत् श्रोत्रियांस्त
दानमानसत्कारैः सहितान् कृत्वा स्वराष्ट्रे स्वदेशे सदेव वासयेत् ३३७ ३३८ यो सौराज्या स्वराष्ट्रादन्यायेन द्रव्यमादाय स्वकोषं विवर्धयेत् सोऽपि
राज्यीयमेव विगतश्रीको विनष्टलक्ष्मीकः बहुभिः सह नाशं प्रामोति ३३९ प्रजानां तस्करादि कृतपीडनेन यः संतापस्तस्मादुद्धृतो हुताशन इव स

ये राजा धिक्कृतास्तेषां चारैर्ज्ञात्वा विचेष्टितम् साधून् संमानयेदाज्या विपरीतांश्च धातयेत् ३३७ उत्कोचजीविनो
द्रव्यहीनान् कृत्वा विवासयेत् सदानमानसत्कारान् श्रोत्रियोन्वासयेत्सदा ३३८ अन्यायेन नृपराष्ट्रात्प्राप्तं वासयेत्
योऽपि वधयेत् सोऽपि रादिगतश्रीको नाशमेति स बाधवः ३३९ यः एव नृपतेर्धर्मः स्वराष्ट्रे परिपालने तमेव कृत्स्नमाप्नोति परराष्ट्रे वश
नयन् ३४१

तापकारित्वादुदुष्यराशि हुताशनशब्देनोच्यते सराज्ञः कुलं श्रियं प्राणांश्च दग्धवानाशमनीत्वाननिवर्तते नोपशाम्यति ३४०
अयत्नः स्वराष्ट्रे परिपालने राज्ञो यो धर्मस्तस्य कलवदयसाणान्यायेन परराष्ट्रे वशनयन् आत्मसात्कुर्वन्नामोति धर्मवद्भाग्यं च ३४१

भिष्व यदापरदेशोपशुपागत नदानस्त्वदेशाचारसिद्धिर्वायव्येवभागासीत्तथैवासीपरिपा
 लनीयः यदियास्त्वपरिरुप्येन भवति यदस्वशमुपागत इत्यनेन यशोपगमनात्वागन्निभम इति दर्शित यथोक्त उपरुध्यादिभासीतराष्ट्रचान्धोपपीड
 येत् दूषयेच्याम्यसुततयवसान्नोदंकेपनमिति ३४२ यस्मान्नैः सापेक्षिततथद्राज्यभित्याधुक्तमत्रमूलराज्यतस्मान्नमत्रधत्तेनतयाकरक्षितकुर्यात्
 ययान्यराज्ञः कर्मणासपिबिद्यद्वादीनामाफलोदपात्फलमिषत्तं प्रागयावदन्ये ममनजाननि ३४३ किंच अरिद्राशुः भिन्नकृदतउभयविलक्ष

यस्मिन्देशोपजाचारोव्यवहारकुलस्थिति तथैवपरिपाल्योसोयदायशमुपागत ३४५ मनमूलयतोररज्य
 तस्मान्नमनसुरक्षितम् कुर्याद्यास्यनविदुः कर्मणामाफलोदपात् ३४३ अरिभिन्नुदासीनो नतरस्तत्परप
 र कमशोमंडलचित्यसामादिभिरुपक्रम ३४४

णउदासीनम् तेष्वन्यक्रियविधाः महजा कृत्रिमाः प्राकृतान्येति तत्रसह
 जोरि सापत्सपितृव्यतत्तुयादि हृत्रिमोरि यम्यापकृतयेनचापकृत प्राकृतस्त्वनतरदेशाधिपति सहममिन्नभाभिनेययेत्तु चश्रीयमातृपु-
 त्रीयादि कृत्रिमभिन्नयेनोपकृतपम्पचोपकृत प्राकृतभिन्नमेकातत्रितदेशाधिपति महजकृत्रिमभिन्नशालुलक्षणरहितोसहजकृत्रिमोदासीनो
 प्राकृतोदासीनोदानरितदेशाधिपति अरिभ्यस्तुर्विप यातव्योक्तेनव्यपीडनीयकर्त्तव्यनीयभेदेन तत्रयातव्योनतरभूपति व्यसनीदीनबलोवि

रक्तप्रकृतिविधुर्गोमित्रहीनोदुर्बलश्चोच्छेत्तव्यः पीडनीयोमंत्रबलहीनः प्रबलामगबलमुक्तः कर्षणीयः निर्मूलनाशमुच्छेदपीडनं बलनि
ग्रहं कर्षनमुपुनः प्राहुः कोशदंडापकर्षणादिति मित्रादिविधं बृहणीयकर्षणीयमितिकोशबलहीनं बृहणीयं कोशबलाधिकं कर्षणीयं अने
तरस्तत्परः परइति माहृता रि मित्रो दासीनानाह अनंतरः प्राहृतोहिः तत्परः प्राहृतमित्रं तस्मात्परः प्राहृतउदासीनः शोषाः पुनः प्रसिद्धत्वान्नो
क्ताः एतदप्यमंडलं क्रमशः पूर्वोदिक्रमेण चित्य तेषां चेष्टितं ज्ञातं ज्ञं ज्ञात्वा च सास्त्रादिभिरुपायेर्वक्ष्यमाणैरनुसंधेय एवंपुरतः दृष्टव्यं प्राश्न्यतश्च
त्रयस्त्रय आत्मा चैकइति त्रयोदशराजकमिंदराजमंडलं पद्माकारपाष्णिग्रहाकं दासारादयस्त्यरि मित्रो दासीनेष्वेवांतर्भवति सज्ञाभिदभात्र

ब्रह्मस्वयं आत्मा चैक इति त्रयादयोरप्यकामप्राप्तये
सिद्धये युर्दंडस्त्वग्निकागतिः ३४५

[illegible]

॥ नित्यं सधिव्यवस्थाकरणं विग्रहोपकारः यत्नपरमनियन्ता आसन्नसुपेक्षा समर्थो बलवदाभ्ययणं ह्यधीभावाः स्वयत्नस्य हि धाकरणं एतान्सपि
 न वृत्तीन् गुणान् यथावत् देशकालशक्तिभिर्चादिवशीनकल्पयेत् ३४६ यानकोक्तानाह यदापरशष्टं सुस्यैमीत्यादिभिर्युगीभ्यः समजर्चैर्धनवृथा
 रिभिरुपतप्तपत्न्यं शलुभ्यहीनो यलादिभिः आत्मा च तदृषाहनपूरकं वाहनानि हस्त्यश्वादीनि तान् च पूरुषाश्च वाहनपूरुषाः दृष्ट्वा वाहनपूरु
 षाभ्यस्य सतयाक्ताः तदापरशष्टमास्मसात्कर्तुं क्रजेत् ३४७ प्राणिनामस्युदयविनिपातानां वैवायव्यत्वादादिर्देवमाक्षितदास्तयमेव परराष्ट्रादिवशी

सधिचाविग्रहं चैव यानमासनसमग्रयो ह्यधीभावरुणानेनानृपयुवत्यरिकल्पयेत् ३४६ यदासस्यगुणोपेतप
 रशष्टं तदाभजेत् पुरश्चहीन आत्मा च तदृषाहनपूरुष ३४७ देवपुरुषकारे च कर्मसिद्धिव्यवस्थिता तत्र देवम
 भिव्यक्तपौरुषपौर्वदेहिकम् ३४८

भाविष्यति अयनास्मि कृते पि पौरुषे न प्राविष्यति अतोऽध्यर्थ एवापचात्राप्रयास इत्यत आ
 ह कर्मसिद्धिः फलप्राप्तिः इयानि एतल्लक्षणान्मानके यत्तदेवैष्यस्थिता अपितु पुरुषकारेऽपि लोकेतया दर्शनीत् नित्यं नित्यं नित्यं नित्यं
 अपि च पुरुषकाराभावेऽपि मेवनास्तीत्याह तत्रैव भिति यत पूर्वदेहार्जितपौरुषमेव देवमुच्यते अल्पपुरुषकारानन्तरमहाफलोदयासिज्यक्त
 पौरुषपौर्वदेहिककर्म तस्मात्पुरुषकाराभावेन देवमस्तीति पुरुषकारे यत्नो विधातव्यः ३४८

इदानीं मन्तां तत्राप्याह केचिदिष्टानिष्टलक्षणाफलं देवादेवेच्छति केचित्त्वभावात्पथमवभवान्नकारणमपेक्षत इति केचित्कालात्केचित्पुरुष
कारत एवेति स्वमतमाह देवादीनां संयोगोऽसुचये फलं भवतीति कुशलबुद्धयो मन्वाद्यो मन्वते ३४९ एकैकस्मात्फलं न भवतीत्यत्र दृष्टान्तमा
ह नात्र निरोहितमस्ति ३५० त्र्यम्बाय परराष्ट्रं गंतव्यमित्यक्तं लाभश्च विविधः हिरण्यलाभो मूलाभो मित्रलाभश्चेति तेषु मित्रलाभो ज्यायान् त
तस्तस्यास्तु पाये यत्नो विधातव्यः तस्यास्तु पायश्च सत्यवचनमित्याह यस्मात् हिरण्यभू मित्रलाभेभ्यो मित्रलब्धिर्वरा उत्कृष्टा तस्मात्तस्यास्त्येयते तयत्

केचिद्देवात्स्यभावाद्वा कालात्पुरुषकारतः संयोगो केचिदिच्छति फलं कुशलबुद्धयः ३४९ यथाह्यो केनचके
ण रथस्य न गतिर्भवेत् एवंपुरुषकारेण विना देवं न सिध्यति ३५० हिरण्यभू मित्रलाभेभ्यो मित्रलब्धिर्वरायतः
अतो येन तं तस्यास्त्ये रस्येत्यसमाहितः ३५१ स्वाम्यमात्याज नो दुर्गकोशो दंडस्तथैव च मित्रापयेताः प्रकृत

योरराज्यसप्तागमुच्यते ३५२

अथानि सामादिभिः सत्यंचरक्षेत्रं समाहितः सावधानः सत्यमूलत्वात् मित्रलाभस्य ३५१ इदानीं रा
ज्यस्य न गतिर्भवेत् एवंपुरुषकारेण विना देवं न सिध्यति ३५० हिरण्यभू मित्रलाभेभ्यो मित्रलब्धिर्वरायतः
अतो येन तं तस्यास्त्ये रस्येत्यसमाहितः ३५१ स्वाम्यमात्याज नो दुर्गकोशो दंडस्तथैव च मित्रापयेताः प्रकृत

यथागान्याह महोत्साह इत्याहुं फलं क्षणो महीयति स्वाभा व्यभालाभं त्रिपुरोहितादयः जनो ब्राह्मणादिप्रजाः दुर्गंधिन् च दुर्गादि कोशः स्रवर्णादिधनरा
ज्यस्य न गतिर्भवेत् एवंपुरुषकारेण विना देवं न सिध्यति ३५० हिरण्यभू मित्रलाभेभ्यो मित्रलब्धिर्वरा उत्कृष्टा तस्मात्तस्यास्त्येयते तयत्

देवयिधराज्यपाप्यदुष्टैस्तुक्चकण्डभूतपरदारपरद्रव्यापहारिहिसकादिषुनृपोदहपातयेत्प्रयोजयेत् हि यस्मान्दुर्मण्वदङ्गरूपेणपूर्वमस्यगामि
 भित्तोस्यचदहइतियोगिक्रीसका दंडोदमनादित्याहुः तेनादानान्दमयेदित्यादिगीतमस्त्यवणान् ३५३ सपूर्वाक्तोदडोस्तुभ्येन छपणेनोक्ततस्तुदिना
 च्चलबुद्धिनान्यायनोन्याप्यन्तु सारेणेतुप्रयोक्तु अन्योनप्रयति काहशेनर्ताद्दशक्यइत्याह सत्यसधनाप्रतारकेणस्तुभिना जितारिषदुर्गणसम्प्रदाये
 नपूर्वाक्तसदापसहितेनधीमतानयानयकुण्डलेनसरत्नोन्पायतोधर्मानुसारिणनेस्तुशक्यः ३५४ सदह शास्त्रोक्तमार्गपाप्रपुज्यमान सन्देव्यस्त्रमानवे

तदवाप्यनृपोदंडदुष्टंतेषुनिपातयेत् धर्मोद्विदहकूपेणब्रह्मणानिर्मितसुरा ३५३ मनेतुन्यायतोशक्योलु
 व्येनाकृतबुद्धिना सत्यसधेनशक्यिनासहसहापनीमता ३५४ यथाशास्त्रप्रपुक्त सन्तुसदैवासरमानवम् जग
 तानदयेत्सवभन्ययातत्यक्रेपयेत् ३५५ अथमदहनस्वर्गकीर्तिलोकाश्चनाशयेत् सम्यक्तुदहनराज्ञः स्वर्गकि
 र्तिजयावहम् ३५६

सहितददसर्वजगदानदयेत्तर्हर्षयेत् प्रत्ययाशास्त्रातिक्रमणमशुक्तभ्येजगत्सकौपयेत् ३५५ नकेवल
 मथर्मददेनजगत्प्रकोप अपितुप्रयौक्तुर्दशदष्टहानिपीत्याह यः पुनः शास्त्रानिष्ठमेयलोप्रादिनादडा कृत सपाप् देतुल्लास्वर्गकीर्तिलोकाश्च
 विनाशपतीति शास्त्रोक्तमार्गणनुकृताधर्मदेतुन्वात्स्वर्गकीर्तिजयानादंतुर्मवति ३५६

अध्योर्धाह आचार्यादिः शेषप्रसिद्धं एतेष्वानुसूनादयोपिस्वधर्माच्चलितः किमुतान्ये यतः स्वधर्माच्चलितः अदंड्योनामराज्ञः कोपिनास्ति ए
तच्चमातापित्रादिव्यतिरेकेण तथाच स्मृत्यंतरं अदंड्यो मातापितरौ स्नातकपरिभ्राजकपुरोहितवानप्रस्थाः श्रुतशील शौचाचारवंतस्ते हि धर्माधिकारि
ण इति ३५७ किंच यस्तदंड्यान्स्वधर्मचलनादिना दंडयोग्यान् सम्यक्शास्त्रदृष्टेन मार्गेण धिग्धनदंडादिना दंडयति वदयान्वधाहान् यातयति ते
नराज्ञाभूरिदक्षिणैः क्रतुभिरिष्टंभवति बहुदक्षिणक्रतुफलप्राप्तौतीत्यर्थः नचफलश्रवणादंडप्रणयनकाम्यमितिमतस्य अकरणेप्रायश्चित्तस्मरणा

अपिस्नातासक्तोर्ध्वोवाञ्चसुरोमातुलोपिवा नादंड्योनामराज्ञोस्तिधर्माद्विचलितः स्वक्रान् ३५७ योदंड्यान्दं

दुयेद्राजासम्यगवध्याञ्चधातयेत् इष्टस्याल्लुभितेनसमाप्तवरदक्षिणैः ३५८ इतिसंचित्यनृपतिः क्रतुलुल्य

फलंपृथक् व्यवहारान्त्वन्यपश्येत्सम्यैः परिहृतोन्वहम् ३५९

त यथाहवसिष्ठः दंडोत्सर्गेराजैकयत्रमुपवसेत् त्रिरात्रंपुरोहि

तः छच्छमदंड्यदंडनेपुरोहितस्त्रिरात्रंराजेति ३५८ दुष्टेसम्यग्दंडः प्रयोक्तव्य इल्लक्तदुष्टपरिज्ञानंच व्यवहारदर्शनमंतरेणानभवतीतितत्परिज्ञा
नायव्यवहारसुदर्शनमहरहः स्वयंकर्तव्यमित्याह इत्येवमुक्तमकारेण क्रतुलुल्यफलदंड्येदंडेनस्वर्गादिनाशोचादंड्यदंडेनसम्यग्विचित्यपृथक्पृथ
क्प्रवर्णादिकम्

३५९ ७

कुलाभिवासादीनां जातयोर्मूर्धनि स्थितमष्टनयः शीणयस्त्राचूळिकादीनां गणार्हे आसुकादीनां गानपदाः क्रांकादयः एतान्स्वधर्माच्चिदान्
मत्सुतान्तरजायथापराधघिनीयदडयितापथिस्वधर्मस्यापयेत् दडदुर्वत्सुनिपातयेदित्क मचदडोद्विष्य शारीरोर्यदडश्चेति यथाहना
रुदः शारीरस्वर्यदडश्चदडकद्विविधः स्मृतः शारीरकादनादित्क मरणात् मर्कतिन काकिण्यादिस्वर्यदडः सर्वस्वान्तर्येवचेति द्विविधोप्य
पराधानुसारेणानेकधामचति आदित्क शारीरोदराधायोक्तोत्तर्यदडस्त्विनेकमेति तत्र छय्यत्वमावक्त्वर्णपलादिशब्दरथेदडावकव्याप्तेच
कुलाभिजानोः येणाव्यगणान्तरानपि स्वधर्मस्त्विति
आलम्ब्य मर्गनिर्णयमेतन्मार्गं

कुलानिजानीः येणाव्यगणान्जानपदानि स्थमस्वितान्प्रजाविनीयस्यापयसशि ३६०
जालस्यपमगेनिम्बमसरेणूरज स्मृतम् तेद्योलिखातुनास्मिन्नोरुजसर्वपउच्यते ३६१
ननिदेशाभिन्नपणिमाणार्थादन्यैकन्नुपाप्यपेदिदेशोने
हादेव्यायितमाह जालस्यपमगेनिम्बमसरेणूरज स्मृतम् तेद्योलिखातुनास्मिन्नोरुजसर्वपउच्यते ३६१

ननिदेशाभिन्नपरिमाणार्थादन्येकत्वाप्यापेदिदेशभेदेनन्यूनाधिकत्वोभासोदिनिरूपणत्वादित्यध्यानाभियनपरिमाणविययत्वं ददुष्यत्वं
 हारेदर्शयितुमाह जाकफानरयवियारित्तं रश्मिस्मिन्पदजस्मात्तत्रसरेणभित्तकं योगीश्वरादिभिस्त्वदभिप्रि नैचमसरेणयोरोडिशास्तेदज
 युक्ताइ तान्दिशास्मिन्योगानसर्षयोगीरसर्षयः सिद्धार्थः गौरसर्षपायदूपयोमध्य मध्यमोनस्पृश्येनचरुत्वा गमैवमौ

[illegible]

गौरस्तुतेत्रयः षट्तेयवोमध्यस्तुतेत्रयः कृष्णालः पंचतेमावस्तेस्त्वणस्तुतेषाडश ५२११०५ ॥
 अत्रारः पंचवापिप्रकीर्तितम् ३६३
 दशांशः कृष्णालोभवति तैः पंचभिर्माषः माषैः षोडशाभिः सूचर्णैः सचव्याव

[illegible]

दपिनिकस्यचचारिशोभागः कृष्यक्तः द्विनिकः स्रवणोऽष्टनिकः पल इत्यादि लोकाव्यवहारशुसारेणास्मादेव सूत्रादूहनीय ३६१ ३६२ एष
 स्रवणस्योन्मानप्रतिपादोदानीरजनवस्थाद हे छव्यान्ते पूर्वोक्ते रूपाभाषोरूपस्य च धीयापः ते रूप्यमायाः पौष्टशधरणपुराण इत्यप्यस्यैव संज्ञातरम्
 नेयोऽशस्य-द्वरणपुराणभ्येकस्रजनद्विमतुस्मरणात् दशभिर्धरणी शतमानपलमिति चाभिधीयते पूर्वोक्तास्त्वार स्रवण्या एकोऽरजतो निका
 मवन्ति ३६३ इदानीन्तान्नस्योन्मानमाह पलस्यस्तुर्यांशः कर्षद्विनि लोकाव्यवहारः कर्षणो भिवाः कार्षिकः ताम्रस्थविकारः स्ताभिकः कर्षसमिति

हे छव्यान्ते रूप्यमापो धरणपोऽशैवते शतमानसु दशभिर्धरणैः पलमेव तु ३६३ निष्कस्रवर्णाश्च त्वारः
 कार्षिकस्तान्त्रिकः पणः ३६४

काभ्रविकारः पणस्यो भवति कार्षीपणस्य सक्तस्य कार्षीपणस्य सक्तस्य विशेषस्याभिकः कार्षिकः
 णरतिमतुवचनात् पञ्चस्रवर्णपलपदो विंशतिमायः पणो भवति तस्य सति माषो विंशतिमाषाणां पणस्य पञ्चविंशतिमाषाणां इत्यादि व्यवहारः सिद्धो भव
 ते नेतुः स्रवणपलपदो तु पाण्डशमाषः पणो भवति मसि च्चपसे स्रवर्णकार्षीपणपणशब्दनासमानार्थत्वे पिपणकार्षीपणशब्दीनाम्न पिपयावेप ए
 त्नावदेम रूप्यताम्नाणां मुन्मानमुक्तं दंडव्यवहारोपपागित्वात् क्रोस्वरीनिकादीनां भिन्नोक्तव्यवहारगामूलत्वात् तमेवोन्मानं दष्टव्यम् ३६४

स्वशास्त्रपरिभाषासाह यणानां सहस्रं पणसाहस्रं तत्परिमाणमस्येति पणसाहस्रं अथास्यासहस्रवर्त्तन इति साशीतिः अथात्यधिकपणसाहस्रपरिमितो यो दंडः स उन्नमसाहस्रसंज्ञो वेदितव्यः तदर्थं मध्यमः तस्य साशीतिपणसाहस्रस्यार्धं चत्वारिंशदधिकपणपंचशतपरिमितो दंडो मध्यमसाहस्रसंज्ञः स्मृत उक्तो मन्वादिभिः यत्पणानां देश

स्वशास्त्रपरिभाषासाह यणानां सहस्रं पणसाहस्रं तत्परिमाणमस्येति पणसाहस्रं अथास्यासहस्रवर्त्तन इति साशीतिः अथात्यधिकपणसाहस्रपरिमितो यो दंडः स उन्नमसाहस्रसंज्ञो वेदितव्यः तदर्थं मध्यमः तस्य साशीतिपणसाहस्रस्यार्धं चत्वारिंशदधिकपणपंचशतपरिमितो दंडो मध्यमसाहस्रसंज्ञः स्मृत उक्तो मन्वादिभिः यत्पणानां देश

साशीतिः पणसाहस्रो दंड उन्नमसाहस्रः तदर्थं मध्यमः प्रोक्तस्तदर्थं मध्यमः स्मृतः ३६५ धिगदंडस्त्वथ ते सार्धं मध्यमः साहस्रः स्मृतः मध्यमः पंचविज्ञेयः वागदंडो धनदंडो वधस्तथा योज्या व्यस्ताः समस्तावात्म्यपराधवशादिमे ३६६

सहस्रं त्वेव चोन्नमदन्ति सनुन्नोक्तं तत्संज्ञांतरममतिपूर्वापराधविषयं दृष्टव्यं ३६५ दंडमेदानाह धिगदंडो वागदंडो धनदंडो वधस्तथा योज्या व्यस्ताः समस्तावात्म्यपराधवशादिमे ३६६

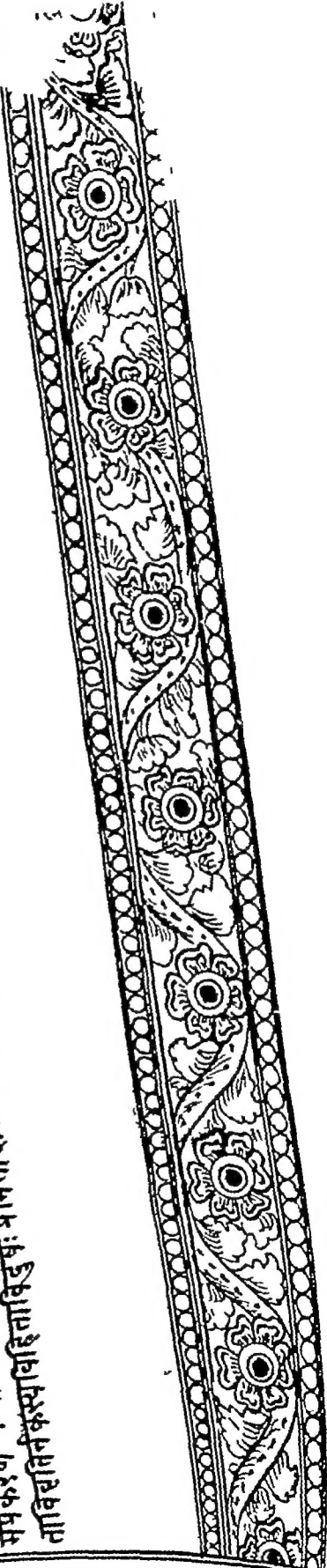
सहस्रं त्वेव चोन्नमदन्ति सनुन्नोक्तं तत्संज्ञांतरममतिपूर्वापराधविषयं दृष्टव्यं ३६५ दंडमेदानाह धिगदंडो वागदंडो धनदंडो वधस्तथा योज्या व्यस्ताः समस्तावात्म्यपराधवशादिमे ३६६

ददृष्वनन्ध्यानिपिभान्याह यथापराधदोषान्नदेतुसारेण ददृष्वपणपनमेवदेशकस्त्वययः कर्मन्विता निशास्वातदनुसारेण ददृष्वेव पुदं डाईषु ददृष्वपणप-
नकुर्यान् नपाभृद्भिर्दूर्गवुदिर्दूर्यसकृदास्तनुसारेण च यपिराजानमपि कृत्याय राजधर्मकलापउक्तस्तस्यापि विषयमदन्तादिपदि

ज्ञात्वापराधदेशाच्चकालवलमयापिवा यस्य कर्मचक्रितच्चददृष्वेव पुपस्तयेत् ३६७

नचस्थामियथाश्रमोभवेन्नृप इत्यनपराधकृत्यपराधपराधक्षणास्पददृष्वपणपमलादिनि ३६७ इति श्रीपयनाभमहो-
पाध्यापात्मजम्यभीमत्परमहंरापमिर्मानकविमानिम्बरमहाराकस्य हज्जीकननुविनास्तरायाप्रपस्वयधर्मगस्त्यपि एनोस्वदस्वारापयमोपजायासमस्तः ३६७

उत्तमोपपदस्येयं शिष्यस्य कृतितरलनः १ धर्मशास्त्रस्य विदुषिर्विज्ञानेश्वरयोगिनः २ अस्मिन्नाध्याये प्रकरणानि उपोद्घातप्रकरणं १ ब्रह्मचारिप्र
 करणं २ विवाहप्रकरणं ३ जातिविवेकप्रकरणं ४ गृहस्थधर्मप्रकरणं ५ स्नातकप्रकरणं ६ भिक्ष्याभक्ष्यप्रकरणं ७ द्रव्यशुद्धिप्रकरणं ८ दानध
 र्मप्रकरणं ९ आहूतप्रकरणं १० गणपतिकल्पः ११ शान्तिप्रकरणं १२ राजधर्मप्रकरणं १३ एवंचयोदशप्रकरणानि इति याज्ञवल्क्यमुनिशास्त्रग
 ताविसृतिर्नैकस्य विहिताविदुषः प्रमिताक्षरापि विपुलार्थवती परिधिंचित्तिश्च वणयो रमृतं १

इति याज्ञवल्क्यस्मृतिमिताक्षरायामाचाराध्याय समाप्त

